

2021 / 1

LATVIJAS INTERESES EIROPAS SAVIENĪBĀ

2021/1

LATVIJAS INTERESES EIROPAS SAVIENĪBĀ

Ārlietu ministrija

LATVIJAS
POLITOLOGU BIEDRĪBA

Par žurnālā paustajiem faktiem un viedokļiem ir atbildīgi rakstu autori. Šie viedokļi neatspoguļo Latvijas Politologu biedrības un Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas oficiālo nostāju un uzskatus.

Redakcijas kolēģija:

Daunis Auers (Latvijas Universitāte),
Aleksandrs Fatičs (Belgradas Universitāte),
Terēza Felona (Krievijas, Eiropas un Āzijas studiju centrs),
Andris Gobiņš (Eiropas Kustība Latvijā),
Mindaugs Jurkins (Vītauta Dižā Universitāte),
Virdžīnija Mamadu (Amsterdamas Universitāte),
Huans Karlos Nieto (CEU San Pablo Universitāte),
Marija Omazica (Osijekas Universitāte),
Žaneta Ozoliņa (Latvijas Universitāte),
Seržs Strobantss (Ekonomikas un miera institūts),
Fabricio Tasinari (Dānijas Starptautisko pētījumu institūts),
Bens Tonra (Dublinas Universitāte)

Zinātniskā redaktore **Žaneta Ozoliņa**

Projekta vadības grupa **Iveta Reinholde, Nora Vanaga**

Literārā redaktore **Inga Kanasta-Zabarovska**

Maketētāja **Inese Siliniece**

Māksliniece **Kristīne Plūksna**

Redakcijas kolēģijas adrese:

Latvijas Politologu biedrība
Lomonosova iela 1A, Rīga, LV-1019
Tālrunis: 67140533
e-pasts: info@politologubiedriba.lv
www.politologubiedriba.lv

ISSN 2243-6049

Iespiests SIA Dardedze hologrāfija
Mazā Rencēnu iela 12, Rīga

Saturs

Redaktora sleja	5
I. VIEDOKĻI	7
Žaneta Ozoliņa. <i>Eiropas Savienības stratēģiskā autonomija – praktiski risinājumi vai verbālas cīņas?</i>	7
Vilma Luīze Gertāne. <i>Kas paveikts jaunajās Eiropas Savienības aizsardzības iniciatīvās?</i>	21
Jurģis Kalniņš. <i>Eiropas Savienības stratēģiskā autonomija – Emanuela Makrona personīgā ambīcija?</i>	33
Kristīne Zaidi. <i>Krievijas ārpolitika Moldovā un Ukrainā – izaicinājums Eiropas Kaimiņu politikai</i>	45
Rūdolfis Oto Selga. <i>The Economic Interdependence of the European Union and China: Inevitability or Opportunity?</i>	59
Gunārs Valdmanis. <i>Eiropas Savienības stratēģiskās autonomijas perspektīvas enerģētikas un klimata politikas jomā</i>	71
II. INTERVIJA	81
Ina Strazdiņa. <i>Četri drošības grozi. Intervija ar Airi Rikveili, Latvijas Aizsardzības ministrijas nacionālo ekspertu Eiropas Komisijas Ģenerālsekretariātā</i>	81

Tukša lapa

Redaktora sleja

Pirms desmit gadiem iznāca pirmais žurnāla “Latvijas intereses Eiropas Savienībā” numurs, iesākot Latvijas kā ES dalībvalsts vēsturiskās attīstības dokumentēšanu. Sākotnējā iecere – veidot izdevumu, kurā atspoguļot un analizēt integrācijas procesa daudzveidīgās izpausmes un pavērsienus, ir īstenojusies. Šajos gados esam atspoguļojuši gan eiro ieviešanas procesu, gan Austrumu partnerības politikas sarežģītos ceļus, gan prezidentūras ES Padomē gatavošanās gaitu, vērtējuši sasniegto, diskutējuši par aktualitātēm un Latvijai svarīgākajām politikām. Desmit gadu laikā žurnālam ir izveidojies draugu loks, kas atbalstījis tā iznākšanu. Tie ir Eiropas Parlamenta birojs Latvijā, Eiropas Komisijas pārstāvniecība Latvijā, Latvijas Republikas Aizsardzības ministrija un Latvijas Republikas Finanšu ministrija. Ilgus gadus žurnālu atbalsta Latvijas Republikas Ārlietu ministrija. Viens no žurnāla izdošanas uzdevumiem bija ES integrācijas pētnieku loka paplašināšana Latvijā, jauno zinātnieku un ekspertu piesaiste, kā arī nozaru pārstāvju zināšanu atspoguļošana. Šajos gados izveidojies plašs loks autoru, kuri atspoguļo pētnieku, nozaru, institūciju un pilsoniskās sabiedrības viedokļus.

Darbības vienpadsmito gadu aizsākam ar iedibināto tradīciju, pievēršoties vienai no šī brīža aktualitātēm – Eiropas Savienības (ES) stratēģiskajai autonomijai. Vairākus gadus ar šo jēdzienu raksturoja ES spēju kā individuālam un patstāvīgam dalībniekam darboties starptautiskajā politikā, uzņemties atbildību un konsekventi īstenot lēmumus. Lielākā uzmanība bija pievērsta ES drošības un aizsardzības politikai. Savukārt pandēmijas apstākļos Eiropa aizdomājusies par spēju autonomi darboties ekonomikas, tirdzniecības, klimata pārmaiņu, sabiedrības veselības un citās jomās. Ģeopolitisko pārkārtojumu spiediena rezultātā pieaug dažādu risku iespējamība Latvijā, Eiropā un pasaulē. ES uzmanības lokā ir Krievijas un Ķīnas ambīcijas ekonomikas, reģionu kontroles un militārajā jomā.

Sarunu par stratēģiskās autonomijas jēdziena tapšanu, attīstību un nākotnes izredzēm savā rakstā aizsāk Žaneta Ozoliņa. Viņa norāda uz ieceres potenciālu un arī objektīvu nepieciešamību Eiropai kļūt izlēmīgākai un patstāvīgākai globālajā politikā. Tomēr stratēģiskās autonomijas nākotni noteiks virkne

iekšēju un ārēju faktoru, no kuriem nozīmīgākā ir ES dalībvalstu politiskā griba un konsekventa rīcība pieņemto lēmumu īstenošanā. Vilma Gertāne pievēršas vairākām Eiropas iniciatīvām, kuru mērķis ir stiprināt ES aizsardzības spējas. Tādi formāti kā PESCO, Eiropas Aizsardzības fonds un Francijas virzītā Eiropas intervences iniciatīva, kura īstenota ārpus ES ietvara, parāda dalībvalstu vēlmi rīkoties, tomēr līdz šim īstenotie projekti nav pietiekams pamats, lai veidotu pārlicinošas nākotnes prognozes. Ņemot vērā Francijas lielo ieinteresētību ES integrācijas projektu tālākā virzībā, kas atbilstu tās interesēm, vērtīgs pienesums kopējai diskusijai ir Jurgā Kalniņa pētījums par Emanuela Makrona vēstījumiem viņa politiskajās runās. Eiropas skatījumā uz mūsdienu ģeopolitiskajām tendencēm pieaugošu satraukumu rada divas valstis – Krievija un Ķīna. Krievijas gadījumā tās ir teritoriju robežu pārskatīšanas ambīcijas, kas skar to valstu tālākos likteņus, kuras izteikušas vēlmi veidot ciešāku saikni ar ES. Krievijas ārpolitiskajām interesēm Moldovā un Ukrainā pievēršas Kristīne Zaidi. Savukārt Rūdolfs Oto Selga norāda uz sarežģītajām ekonomiskajām un politiskajām izvēlēm, kas būs jāveic ES, ņemot vērā arī Ķīnas pieaugošās globālās ietekmes pretenzijas. ES stratēģiskā autonomija ir un būs nepieciešama klimata un enerģētikas politikas sekmīgai īstenošanai. Gunārs Valdmanis uzsver, ka minētā politika strauji mainās un piemērojas tendencēm pasaules tirgū un iekšpolitiskajām norisēm. Šobrīd ES izdodas līdzsvarot visu iesaistīto pušu intereses, bet nākotnē, iespējams, būs jāsaskaras ar daudziem izaicinājumiem, kuru risināšanā liela loma būs sabiedrībai. Izdevumu noslēdz Inas Strazdiņas intervija ar Eiropas Komisijas Ģenerālsekretariāta ekspertu Airi Rikveili, kurš iepazīstina lasītājus ar jaunāko iniciatīvu stratēģiskās autonomijas laukā – Stratēģisko kompasu, kura mērķis ir dalībvalstu vienošanās par kopīgu draudu izpratni un pasākumiem to novēršanā. Pastāv cerība, ka dialogs varētu mazināt atšķirības dalībvalstu drošības un aizsardzības politikās, tādējādi veicinot Eiropas politisko gribu darboties ne tikai kā patstāvīgam, bet arī izlēmīgam globālo politisko procesu dalībniekam.

Ar šo žurnāla numuru piesakām plašāku diskusiju par Latvijas skatījumu uz ES stratēģisko autonomiju. Neatkarīgi no atbalstoša vai kritiska skatījuma uz šo politisko konceptu Latvijai ir nepieciešama pozīcija svarīgākajos jautājumos. Ceram, ka šis izdevums palīdzēs to precīzi nodefinēt.

Žaneta Ozoliņa, LU profesore, žurnāla “Latvijas intereses Eiropas Savienībā” zinātniskā redaktore

I

VIEDOKĻI

Eiropas Savienības stratēģiskā autonomija – praktiski risinājumi vai verbālas cīņas?¹

Žaneta Ozoliņa,

LU profesore

Rakstā apskatītas Eiropas Savienības stratēģiskās autonomijas jēdziena interpretācijas un tā attīstības gaita. Pandēmijas ietekmē dalībvalstu attieksme pret stratēģisko autonomiju ir mainījusies no piesardzīgas un šauras izpratnes (drošība un aizsardzība) uz visaptverošu, iekļaujot ģeopolitiskos apsvērumus, zaļas, digitālas un sociāli ekonomiskas Eiropas intereses. Kopš 2016. gada ES pieņemtie dokumenti Kopējās ārējās un drošības politikas jomā liecina, ka dalībvalstu apņēmība veicināt ES saliedētību, attīstīt krīžu novēršanas mehānismus un sabiedrības noturīgumu un mazināt ģeopolitiskos izaicinājumus ir pieaugusi. Taču joprojām pastāv virkne faktoru, kuri kavē ES ietekmes palielināšanos globālajos procesos. Rakstā identificēti daži nozīmīgākie problēmjautājumi – neskaidrā ASV loma Eiropā, dalībvalstu atšķirīgās nacionālās drošības politikas, piesardzīga attieksme pret militāro spēju kāpināšanu un citiem aspektiem. ES stratēģiskās autonomijas nākotne būs atkarīga no dalībvalstu politiskās gribas, kopēja stratēģiska redzējuma un rīcības spējas.

Atslēgvārdi: Eiropas suverenitāte, globālā stratēģija, ģeopolitika, rīcības spēja, stratēģiskā autonomija.

¹ Raksts tapis Eiropas Komisijas pārstāvniecības Latvijā un Latvijas Transatlantiskās organizācijas sadarbības projekta ietvaros. Tā tulkojums angļu valodā publicēts Rīgas Konferences politikas ziņojuma formātā.

The article focuses on the concept of European strategic autonomy, its various interpretations and evolution. The pandemic has influenced member state perceptions on strategic autonomy from a cautious and narrow (security and defence) focus to a broad interpretation which includes geopolitical considerations and EU's interests in green, digital and socio-economic sectors. Since 2016, the EU has adopted numerous documents related to Common Foreign and Security Policy and all of these testify that member states have increased their commitment to foster unity, enhance crisis management mechanisms, societal resilience and minimize potential risks from geopolitical cleavages. However, there are several factors, which restrain the EU from a more active engagement in world affairs and increase its influence. The article deals with several of the most relevant issues, such as an unclear role of the US in Europe, diverse national security policies of member states, a cautious attitude towards increasing military capabilities and others. The future of European strategic autonomy will depend on the political will of member states, a common strategic vision and a capacity to act.

Keywords: capacity to act, Europe's sovereignty, geopolitics, global strategy, strategic autonomy.

Ievads

Eiropas Savienības (ES) retorikā bieži lietotais jēdziens 'stratēģiskā autonomija' noteikti pieskaitāms pie tiem politiskā diskursa elementiem, par kuriem pēdējos gados ir laužts daudz šķēpu. Kopš 2016. gada, kad dalībvalstis pieņēma ES Globālās stratēģijas dokumentu², Eiropai bija jāaskaras ar daudziem iepriekš nepieredzētiem izaicinājumiem un draudiem – nekontrolētu migrāciju, terorismu, konfliktiem kaimiņu reģionos, hibrīdiem apdraudējumiem, klimata pārmaiņu radītām sekām cilvēka dzīves kvalitātei un daudziem citiem. Tādēļ ES centieni būt atbildīgākiem par savu pilsoņu drošību bija pamatoti. Apdraudējums pieauga vienlaikus ar lielvaru spēku līdzsvara pārmaiņām, kas liecināja, ka Donalda Trampa administrācijas laikā ASV distancējās no sava tradicionālā globālā partnera Eiropas un pieņemtajiem starptautiskajiem līgumiem, Krievijas Federācijas agresīvā uzvedība

² European External Action Service. (2016.). Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. Izgūts (12.03.2021.) no: https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf

pierādīja, ka tās ietekme pasaulē varētu pieaugt, un Ķīnas Tautas Republikas ekonomisko varu arvien izteiktāk papildināja politiskā un militārā vara. Lai apzīmētu ES apņemšanos veidot politiku, kura balstītos uz attīstītu militāro spēju pamatiem un kuru papildinātu dalībvalstu apņēmīga politika pieņemt ātrus un izšķirīgus lēmumus par pilsoņu aizsardzību un to drošības garantēšanu, izvēlēts jēdziens ‘stratēģiskā autonomija’.

Pieprasījums pēc vienotas rīcības apdraudējuma mazināšanā ir aktuāls visām dalībvalstīm. Kā raksta Eiropas Ārlietu padomes (ECFR) vadītājs Marks Leonards (*Mark Leonard*) un Eiropas lietu eksperts Džeremijs Šapiro (*Jeremy Shapiro*): “Pēc ilga nolieguma perioda vairums Eiropas politikas veidotāju Briselē un dalībvalstīs tagad atzīst – lai nosargātu to, ko viņi Eiropā ir būvējuši, jaunajā ģeopolitiskajā laikmetā nepieciešama spēka pilna reakcija. Tā rezultātā domnīcas un valdības institūcijas paplašina terminoloģiju. Tas viss atspoguļo viedokli, ka eiropiešiem ir jāpiedalās šajā globālajā sacensībā, vai arī tā zaudēs. Tādi jēdzieni kā ‘Eiropas suverenitāte’, ‘stratēģiskā autonomija’ un ‘atvērtā stratēģiskā autonomija’ meklē veidu, kā runāt par šo plašo problēmu.”³

Pēdējo piecu gadu laikā gan no ES institūciju, gan politiķu puses nav trūcis dažādu verbālu jauninājumu, lai raksturotu vienu un to pašu seno problēmu – dalībvalstu nespēju vienoties par aizsardzības un drošības politikas īstenošanu, operatīvu lēmumu pieņemšanu un patstāvīgu rīcību sarežģītās starptautiskās situācijās. Tādēļ nav pārsteigums, ka labi iecerētajai idejai par stratēģisko autonomiju nav izveidojies saliedēts atbalstītāju pulks, kurš apbrīnotu un sveiktu visu daudzveidīgo apzīmējumu plūsmu – stratēģiskā suverenitāte, atvērtā stratēģiskā suverenitāte, stratēģiskais redzējums, stratēģiskais kompass.

Šobrīd varam izdalīt trīs dominējošās viedokļu grupas. Vienu grupu veido ES institūciju pārstāvji, kuri tieši strādā ar ārējās, drošības un aizsardzības politikas jautājumiem, un virknes dalībvalstu politiskā elite, kuri ar entuziasmu aizstāv Savienības virzību uz ciešāku integrāciju visdažādāko politiku jomās, kas stiprina tās ekonomiskās, politiskās un militārās spējas, kas padara ES par spēcīgu un vienotāku spēlētāju globālā mērogā. Šo grupu varētu nosaukt par optimistisko, un tā norāda virzienu, kurā dalībvalstīm

³ Leonard, M., Shapiro, J. (December 2020). Sovereign Europe, dangerous world: Five agendas to protect Europe's capacity to act. ECFR. Izgūts (12.03.2021.) no: Sovereign Europe, dangerous world: Five agendas to protect Europe's capacity to act – European Council on Foreign Relations (ecfr.eu)

būtu investējama enerģija un finanšu resursi, lai īstenotu pilsoņu aizsardzību un valstu ilgtspēju kopumā. Otru – kritiski noskaņoto – grupu veido eksperti (epistēmiskās kopienas pārstāvji) no pasaules domnīcām, kuri atzīmē stratēģiskās autonomijas jēdziena parādīšanās iemeslu objektivitāti, bet apšaubā, vai jaunas vārdu kopas parādīšanās atrisinās kopš ES dibināšanas pirmsākumiem iesakņojušās pretrunas dalībvalstu stratēģiskajās kultūrās, ģeopolitiskajās interesēs, nacionālajās drošības un aizsardzības politikās. Trešo grupu veido cerību nezaudējošie kritiskie optimisti no domnīcām, kuru argumentācija izriet no objektīvas nepieciešamības veikt stratēģiskas izvēles. Ja arī īstermiņā prevalēs dalībvalstu norobežošanās no līdzdalības starptautiskajos un globālajos procesos, tad vidējā termiņā tās iedzīvotāji būs pakļauti vēl lielākam riskam nekā pandēmijas laikā 2020.–2021. gadā, kad robežu slēgšana, cilvēku dzīvībai un veselībai nepieciešamo preču klāsts, solidaritāte un savstarpējais atbalsts, vakcīnu trūkums bija spilgti piemēri stratēģiskās autonomijas nepieciešamībai.

Shematiski sakārtotais daudzveidīgo viedokļu kopums vēl lielākā mērā mudina meklēt atbildes uz jautājumu – kāds liktenis gaida ES stratēģisko autonomiju? Vai tā paliks iegrāmatota oficiālos dokumentos kā dalībvalstu vēlmju domāšanas apliecinājums, vai kļūs par vienotas un ambiciozas darbības motivējošu politisku virzītāju? Lai atbildētu uz šo jautājumu, ir jāsaprot trīs pamatlietas – kur meklējamas stratēģiskās autonomijas saknes, kas sasniegtas šodien un kādā virzienā tā attīstās?

Kur meklējamas stratēģiskās autonomijas saknes?

Lai arī stratēģiskās autonomijas jēdziens ticis lietots jau ilgstoši, par ES politiskā diskursa neatņemamu sastāvdaļu tas kļuva līdz ar ES Globālās stratēģijas⁴ pieņemšanu 2016. gadā, kurā stratēģiskā autonomija minēta kā viens no ārējās un drošības politikas pilāriem. Zīmīgi, ka Savienības drošība šajā dokumentā apskatīta no dažādiem skatu punktiem, iekļaujot aizsardzību, enerģētiku, kibernetdrošību, stratēģisko komunikāciju un citus aktuālus mūsdienu izaicinājumus. Neraugoties uz stratēģiskās autonomijas sākotnējo visaptverošo dabu, dalībvalstis lielāko uzmanību pievērš aizsardzības jomai,

⁴ European External Action Service. (2016.). Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. Izgūts (12.03.2021.) no: https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf

jo tieši šajā sektorā vērojama vislēnākā integrācija un piesardzība pret izlēmīgām darbībām.

Uzsvara likšanu uz aizsardzības jomu noteica dalībvalstu iepriekšējā pieredze un vēlme pasargāt savas nacionālās aizsardzības politikas, kā arī nevēlēšanās palielināt valstu aizsardzībai paredzētos izdevumus. Šī situācija atgādina visus iepriekšējos vēsturiskos mēģinājumus panākt ciešāku saliedētību ārējā un drošības politikā, kuru raksturo ambiciozi plāni, bet pēc apņemšanās pasludināšanas to ieviešanas soļi kļūst arvien lēnāki. Visspilgtāk to raksturo tādas situācijas kā Kopējās ārējās un drošības politikas iekļaušana Māstrihtas līgumā (ambiciozais plāns) 1993. gadā un novēlota, neefektīva un pat pret-runīga rīcība Balkānu kara laikā, kurā bija iespēja apliecināt ES apņemšanos vairo un stiprināt mieru un drošību ne tikai pasaulē, bet savā tuvākajā apkārtnē. Vēl viens spilgts piemērs, kas raksturo šo situāciju, ir ES Kaujas grupu izveide. Tās ir rīcībspējīgas kopš 2007. gada, bet nav izmantotas ne reizi pat tajās situācijās, kurās to dalība būtu tikai loģiska un nepieciešama, kā, piemēram, Kongo vai Libijas misiju gadījumos. Dalībvalstu izpratne par pastāvošo plaisu gan militāro spēju, gan nacionālo aizsardzības un drošības politiku, gan aizsardzības industrijas un pētniecības un attīstības ziņā iepreti globālo spēlētāju spējām, ko vēl vairāk saasināja bijušā ASV prezidenta Donalda Trampa regulārie kritiskie izteikumi par nepietiekamiem ieguldījumiem aizsardzībā un saistību nepildīšanu, rezultējās aicinājumā uz stratēģisko autonomiju – ES rīcībspēju starptautisko izaicinājumu mazināšanā un novēršanā. Ja ASV globālā loma mazinās, bet ārējie apdraudējumi un reģionālie konflikti un to radītās sekas pieaug, ES neatliek nekas cits kā pašiem audzēt muskuļus aizsardzības potenciāla veidošanā un rīcībspējas palielināšanā. Ja Eiropai ir globālas ambīcijas, tās nav iespējams īstenot tikai ar ekonomiskiem vai politiskiem līdzekļiem – nepieciešamas arī militārās spējas.

Sākotnēji iecerētā stratēģiskās autonomijas iniciatīva radīja vairāk jautājumu nekā atbilžu. Nav šaubu, ka ES spēj veikli formulēt politiski ambiciozus mērķus, bet ieceres atduras pret politikas īstenošanu un apkārtējiem procesiem. Ieviešot stratēģiskās autonomijas jēdzienu, tā autori vēlējas mudināt Eiropu uz saliedētāku darbību ārējā un drošības politikā, nevis izolēšanos un starptautiskās darbības sašaurināšanu. Tas izraisīja apjukumu un neskaidrību par ieviešanas veidu. Jēdziena interpretācijas neviennozīmīgumu trāpīgi raksturojuši Leonards un Šapiro: “Šādu autonomiju nevajadzētu noreducēt līdz izolacionismam vai protekcionismam. Eiropas atvērtība un tās rezultātā

izveidojusies savstarpējā atkarība veido Eiropas integrācijas projekta būtību. Labi regulēta preču, naudas, cilvēku un ideju kustība ir Eiropas konstrukcijas sirds. Stratēģiskās suverenitātes, kā arī Eiropas Komisijas “atvērtās stratēģiskās autonomijas” ideja izsaka nepieciešamību saglabāt tās atvērtību, palielinot Eiropas spēju rīkoties neatkarīgi un veidot pasauli sev apkārt.”⁵

ES apņemšanos nenomaldīties no izvēlētā stratēģiskās autonomijas ceļa kārtējo reizi apstiprināja Eiropas Komisija, 2017. gadā nākot klajā ar redzējumu par Eiropas nākotni⁶, kurai sekoja pārdomu dokumenti. Viens no tiem bija pilnībā veltīts Eiropas aizsardzībai⁷ ar skaidru norādi uz ciešākas integrācijas nepieciešamību militāro un civilo spēju attīstībā.

Ja aplūko visas tās iniciatīvas un politiskās apņemšanās, kas sekojušas pēc Lisabonas līguma stāšanās spēkā 2009. gadā un ES Globālās stratēģijas apstiprināšanas 2016. gadā, var apgalvot, ka tās visas ir vērstas uz dalībvalstu motivēšanu novērtēt, izmantot un attīstīt militāro potenciālu, kurš vienlīdz nozīmīgs gan pilsoņu drošības garantēšanai, gan reģionālās un starptautiskās drošības stiprināšanai. Šajā “drošības grozā” atrodas gan PESCO⁸ (Pastāvīgās strukturētās sadarbības) formāts, gan Eiropas Aizsardzības fonds⁹, gan Francijas ierosinātā Eiropas Intervences iniciatīva¹⁰, gan Spēju attīstības mehānisms (CDM)¹¹, gan Koordinētais ikgadējais pārskats par aizsardzību (CARD)¹², gan kopš 2016. gada pieaugošā ES un NATO sadarbība un virkne citu iniciatīvu.

Iepriekš minētās dalībvalstu politiskās izšķiršanās liecina, ka ciešāka sadarbība drošības un aizsardzības jomā ir nepieciešamība, nevis vēlme. Taču senie, tomēr izšķirīgie jautājumi – kā panākt, lai ES darbojas kā vienots veselums starptautiskajos procesos, kā sasniegt ātru lēmumu pieņemšanu, kā rast visefektīvākos ietekmes līdzekļus globālajā mērogā, tā arī nav atbildēti.

⁵ Leonard, M., Shapiro, J. (December 2020.). Sovereign Europe, dangerous world: Five agendas to protect Europe's capacity to act. ECFR. Izgūts (12.03.2021.) no: Sovereign Europe, dangerous world: Five agendas to protect Europe's capacity to act – European Council on Foreign Relations (ecfr.eu)

⁶ European Commission. (2017.). White Paper on the Future of Europe. Izgūts (16.03.2021.) no: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/white_paper_on_the_future_of_europe_en.pdf

⁷ European Commission. (2017.). Reflection paper on the future of European Defence. Izgūts (16.03.2021.) no: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/reflection-paper-defence_en.pdf

⁸ Permanent Structured Cooperation. Izgūts (15.03.2021.) no: PESCO | Member States Driven (europa.eu)

⁹ European Defence Fund. Izgūts (15.03.2021.) no: European Defence Fund (EDF) (europa.eu)

¹⁰ Ministry of Armed Forces. European Intervention Initiative. Izgūts (15.03.2021.) no: L'Initiative européenne d'intervention (defense.gouv.fr)

¹¹ Capability Development Mechanism.

¹² Coordinated Annual Review on Defence.

Kādā attīstības stadijā atrodamies 2021. gada vidū?

Pārmaiņas ES stratēģiskās autonomijas konceptuālā un praktiskā attīstībā ienesa 2020. gada pavasarī sākusies pandēmija, kura par ļoti augstu – cilvēku dzīvību – cenu atkailināja ES ilgstoši nerisinātās, bet acīmredzamās problēmas. Tās bija saistītas ar tādām politiskām izvēlēm, kuras runāja pretī pašai ES uzbūves un darbības loģikai – robežu slēgšana, brīvas preču un cilvēku kustības ierobežošana, apjukums sabiedrības veselības politikas koordinācijā, vāja starpinstitucionālā sadarbība un daudzas citas. Šo problēmu uzskaitījumu varētu turpināt, taču viens no sāpīgākajiem secinājumiem – kamēr ES diskutēja par stratēģisko autonomiju aizsardzības politikas jomā, izrādījās, ka pandēmijas apstākļos tai trūkst stratēģiskās autonomijas pašai savu pilsoņu veselības un dzīves kvalitātes nodrošināšanai. Sākotnējam apjukumam sekoja Eiropas Komisijas un Eiropas Parlamenta “politiska savākšanās”. Tas attiecās arī uz stratēģiskās autonomijas saturisko pārskatīšanu. Tā 2020. gada 23. aprīlī Eiropadomes videokonferences laikā tās prezidents Šarls Mišels (*Charles Michel*) kopā ar Eiropas Komisijas prezidenti Urzulu fon der Leienu (*Ursula von der Leyen*) atzīmēja, ka ir ļoti svarīgi palielināt Savienības stratēģisko autonomiju un ražot izdzīvošanai svarīgās preces Eiropā, un ka ir sperti pirmie soļi, uzsākot tiešo ārvalstu investīciju caurlūkošanu¹³ stratēģisko objektu pasargāšanā no tādām ārvalstu investīcijām, kuras „varētu apdraudēt leģitimos sabiedrības politikas mērķus”¹⁴.

Šāda sāpīga un ES neglaimojoša mācība atstāja ietekmi uz stratēģiskās autonomijas jēdziena saturu. Lietojot drošības teorijas kategorijas – notika stratēģiskās autonomijas izpratnes paplašināšana no uz drošību un aizsardzību centrētas uz visaptverošu pieeju, no militārās drošības uz ekonomisko drošību kā stratēģisko autonomiju nodrošinošu politiku. Izveidojās sarežģīta un neviennozīmīga situācija. Sen iecerētā (vēl kopš 1951. gada) Eiropas aizsardzības kopiena ar savām spējām, efektīvu lēmumu pieņemšanas procedūru un aizsardzības industriju, kas ieguva aprises 2016. gadā, izrādījās nepietiekama pandēmijas izaicinājumu gaismā. Ja ES pārmeta nespēju vienoties par Kopējās drošības un aizsardzības politikas īstenošanu, īpaši

¹³ Regulation (EU) 2019/452 of the European Parliament and of the Council of 19 March 2019 establishing a framework for the screening of foreign direct investments into the Union. The regulation is applied from 11 October 2020.

¹⁴ Izgūts (15.03.2021.) no: Video conference of the members of the European Council – Consilium (europa.eu)

situācijās, kur nepieciešama militāru līdzekļu pielietošana, tad pandēmija uzrādīja virkni pazīmju, kas liecināja par nespēju operatīvi rīkoties jomās, kuras ir visai tālas no aizsardzības sektora un kuras ir nepieciešamas Eiropas noturīguma (*resilience*) nodrošināšanai. Lai arī kopš ES Globālās stratēģijas pieņemšanas par noturīgumu ir runāts pat vēl biežāk nekā par stratēģisko autonomiju, diemžēl konkrēta rīcība nav sekojusi. Uz to norādīts arī Eiropas Komisijas publicētajā dokumentā “2020 Stratēģiskā redzējuma ziņojums” (*2020 Strategic Foresight Report*)¹⁵, kurā atzīta nepieciešamība daudz nopietnāk pievērsties noturīgumam, kas raksturo ne tikai spēju novērst un risināt izaicinājumus, bet arī transformēties ilgtspējīgā, taisnīgā un demokrātiskā veidā.¹⁶ Šī ziņojuma pievienotā vērtība¹⁷ salīdzinājumā ar daudziem citiem ir tā, ka tajā noteiktas dimensijas, kurām ir stratēģiska nozīme ES autonomijas nodrošināšanā. Tās ir sociālā un ekonomiskā, ģeopolitiskā, zaļā un digitālā dimensija.¹⁸ Ja šajās jomās ES nebūs spējīga rīkoties kā vienots spēlētājs globālajos procesos, tad cietīs gan ES prestižs, gan – daudz svarīgāk – pilsoņu dzīves kvalitāte un kopienas ilgtspēja. Viens no būtiskiem jautājumiem, uz kuru būs jāmeklē atbilde, ir ES spēja rast optimālāko formulu līdzsvara saglabāšanai starp tās militārās rīcības spējas kāpināšanu un vienlaikus daudzpusējās stratēģiskās autonomijas mērķtiecīgu attīstību starptautiski un reģionāli.

Ziņojumā uzskaitītās ES ģeopolitisko priekšrocību un vārīguma pazīmes vērtējamas neviennozīmīgi. Daudzi nosacījumi, kuri raksturoti kā potenciāls, patiesībā ir ar augstu riska pakāpi. Tā, piemēram, apgalvojums, ka ES tiek uztverta kā uzticams partneris un atbildīgs līderis, prasa detalizētāku pamatojumu, jo tās valstis (Ķīna un Krievija), kuras piedalās globālajā spēlē, vairāk uzticas spēkam, nevis atbildībai. Nevar apšaubīt tādu ES priekšrocību kā globālās tirdzniecības potenciāla ģeopolitiskā nozīme un ietekme uz noturīgumu, bet ekonomiskās izaugsmes rādītāji ir nozīmīgi arī citās pasaules valstīs. Kritiski ir vērtējams pieņēmums, ka ES veido noturīgumu tās kaimiņos un aiz tās robežām. Ja noturīgumu vērtē ar finansējumu dažādām programmām šajās valstīs, tad minētajam apgalvojumam var piekrist, bet, ja vērtējums

¹⁵ European Commission. (2020.). 2020 Strategic Foresight Report. Charting the course towards a more resilient Europe. Izgūts (15.03.2021.) no: [strategic-foresight_report_2020_1.pdf](https://ec.europa.eu/strategic-foresight-report-2020_1.pdf) (europa.eu)

¹⁶ Turpat.

¹⁷ Vēl viena no novitātēm, kas raksturo šo ziņojumu, ir noturīguma monitoringa ieviešana. Tieši šāda visaptveroša politiku monitoringa līdz šim ir pietrūcis.

¹⁸ Turpat, 8.-34. lpp.

balstītos uz noturīguma daudzveidīgu analīzi, tad ES ieguldījums kaimiņos nebūtu ar augstu efektivitātes atzīmi. Nevar apšaubīt, ka ES ir ilgstoša starptautisko standartu un normu veidošanas pieredze, taču starptautisko attiecību raksturs pēdējo piecu gadu laikā ir mainījies. Tajā dominē centrālās un nacionālās politikas. Kas ES šķiet tās priekšrocība un nozīmīgs potenciāls, no citu valstu skatu punkta var tikt uztverts kā vājums. Savukārt visnotaļ drosmīgie apgalvojumi, ka ES kosmosa nozarē ir viena no konkurētspējīgākajām pasaulē un ka tā var saliedēti un efektīvi pielietot savas ģeopolitiskās spējas, vērtējami kā vēlmju domāšana.¹⁹

Norādītie vārīguma elementi balstīti starptautisko attiecību valdošo tendenču analīzē, pieņemot, ka nākotnē tie varētu iegūt citu raksturu, un ES pietiktu spēju esošos izaicinājumus izmantot savā labā. Starp nozīmīgākajiem problēmjautājumiem nosaukti multilaterālisma un globālās finanšu sistēmas spiediens no nacionālo interešu puses, lielo globālo tendenču pārvietošanās uz austrumiem un dienvidiem, mainīgā drošības vide, spēja pārvaldīt migrāciju, vienotības trūkums specifiski ārējās un drošības politikas jautājumu risināšanā. Covid-19 krīze pierādīja arī tādas vārīguma pazīmes kā ES pārāk lielu paļaušanos uz ražotājiem, kuri atrodas ārpus ES, un tas var radīt pārtraukumus piegādēs un ietekmēt noteiktus tautsaimniecības sektorus. Tirdzniecības un investīciju samazinājums var ietekmēt globālo labklājību un stabilitāti un tādējādi vājināt ES pozīcijas un tās ekonomisko suverenitāti. Krīze ir paātrinājusi autoritāro režīmu uzbrukumus demokrātijām, izmantojot viltus naratīvus.²⁰

Tāda apņemšanās, kas formulēta kā stratēģisko resursu mobilizēšana humāniem un palīdzības sniegšanas mērķiem, lai padarītu COVID-19 vakcīnu un medikamentus pieejamus plašai pasaulei, nav izpildīta pat ES iekšējo robežu ietvaros, kur nu vēl globāli. Apgalvojums, ka ES spēlē vadošo lomu tādas pieejas kā 'Eiropas komanda' darbībā, nav materializējies nedz iecerētās lomas, nedz pieejas ziņā.²¹

Lai arī dalībvalstu starpā un Eiropas politiskajā līmenī ir palielinājusies vienprātība par stratēģiskās autonomijas jēgu un saturu, tomēr

¹⁹ European Commission. (2020.). 2020 Strategic Foresight Report. Charting the course towards a more resilient Europe. 14-15.lpp. Izgūts (18.03.2021.) no: strategic foresight report_2020_1.pdf (europa.eu)

²⁰ Turpat.

²¹ "Eiropas komandas" mērķis ir apvienot ES, tās dalībvalstu, finanšu institūciju, īpaši Eiropas Investīciju bankas un Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības bankas resursus.

joprojām saglabājas apjukums, ko iesākt ar šo politiski konstruēto konceptu, kura ieviešanu dzīvē aizēno daudzie nezināmie. Ja vēl pievieno arī apjukumu par tādu jēdzienu kā Eiropas suverenitāte, atrast atbildes ir vēl sarežģītāk. Diskusijā trāpīgi šo situāciju raksturoja Tomass Kleins-Brokhofs (*Thomas Kleine-Brockhoff*), uzsverot, ka suverenitātes jēdziena izmantošana ir slikta ideja, jo tā vairāk uzsver pasargāšanu (*protection*) un mazāk drošību, tā vairāk daļa, nevis apvieno valstis. Aicinājums uz lielāku Eiropas suverenitāti raisa asociāciju ar federālismu, kuram ir daudz oponentu Eiropā.²²

Kurp Eiropa virzās?

Atrodoties pandēmijas centrā, Eiropai nav citas izejas, kā cerīgi skatīties stratēģiskās autonomijas virzienā, kas varētu nodrošināt tās spēju operatīvi pieņemt lēmumus jautājumos, kas skar iedzīvotāju un kopienas labklājību, drošību un stabilitāti kopumā. Tik tiešām, nesēn pārdzīvotās un joprojām pastāvošās krīzes, sākot no finanšu, ekonomiskās, migrācijas krīzes, un beidzot ar Covid-19 izraisīto krīzi, pat visskeptiskākās valstis ir mudinājušas mainīt viedokli par stratēģiskās autonomijas konceptu. Taču ES spēju rīkoties autonomi un kāpināt tās nozīmi pasaulē un tās iekšienē noteiks vairāki mainīgie faktori.

Pirmkārt, viens no ES stratēģiskās autonomijas virzītājiem bija tās vēsturiskā sabiedrotā – ASV – attālināšanās no Eiropas un Eiropas interešu aizstāvības. Savdabīgā “brīvbiļetnieka” statuss drošības un aizsardzības politikas jautājumos vairs nebija iespējams ASV pastāvīgo kritisko komentāru dēļ par 2% aizsardzības budžeta pieauguma nepieciešamību. “Brīvbiļetniekam” piedraudēja ar izmešanu no vilciena, tādējādi nācās meklēt naudu biļetei. Atjaunojoties tradicionālajai stratēģiskajai partnerībai ar ASV, varētu mazināties interese un vēlme investēt Eiropas aizsardzības spējās, kas savukārt mazinātu tās globālo lomu. Tikai un vienīgi ar ekonomiskās varas pievilcību nav iespējama starptautisko attiecību ietekmēšana, ja daļa no dominējošām varām uzrāda revizionisma tendences gan militārā spēka lietošanā, gan teritoriālu pretenziju pieteikšanā un pat iekarošanā, gan starptautisko normu pārskatīšanā. Ja arī īstermiņā ES valstīm spiediena mazināšana no partneru puses var šķist atvieglojums, jo īpaši pandēmijas apstākļos, kad finansējuma

²² Izgūts (01.03.2021.) no: FACE-OFF: With a Biden Presidency, is European Sovereignty Still Needed? – YouTube

novirzīšana no drošības un aizsardzības veselībai un ekonomikas uzturēšanai ir nepieciešamība, tas var izrādīties kritiski ilgtermiņā tādu valstu kā Ķīnas un Krievijas globālo ambīciju pieteikuma dēļ.

Otrkārt, reģionālo lielvaru sāncensības par ietekmes sfērām un svirām apstākļos svarīga ir ES globālo interešu definēšana un aizstāvēšana. Kā raksta Eiropas Parlamenta veiktā pētījuma autori: “Hibrīdo risinājumu meklējumos pētnieki un praktiķi ir izstrādājuši tādus konceptus kā ‘viedā vara’²³, ‘asā vara’²⁴ un ‘veidojošā vara’²⁵, kuros ‘maigās’ un ‘cietās’ varas elementi var saplūst unikālā veidā, kas ļautu ES pārvērtēt tās starptautisko lomu. Šie paši pētnieki un praktiķi apgalvo, ka elastīgākais un ātrākais veids, kā ES var efektīvi aizstāvēt savas intereses pasaulē, kurā arvien vairāk dominē ģeopolitiskie apsvērumi, ir lietot ‘maigās’ varas līdzekļus ‘cietā’ veidā...”²⁶

Treškārt, ES ir pieņēmusi vairākus būtiskus dokumentus, kuru ieviešana vai aizmiršana noteiks tālāko Savienības stratēģisko likteni. Viens no tiem ir “2020 Stratēģiskā redzējuma ziņojums”, kurā iekļauti vairāki būtiski rīcībpolitikas elementi, kas veicinātu pāriešanu no vārdiem pie darbiem. Tā ir kompleksā pieeja, kurā apvienoti ģeopolitiskie un iekšpolitiskie aspekti, identificējot potenciālos riskus katrā no tiem. Ja ES spēs paturēt fokusā ne tikai noturīgumu (*resilience*), bet arī visaptverošo pieeju (ražošana, rezerves, izejvielu piegādes, tirdzniecības nodrošināšana miera un krīzes apstākļos un citi), tad varēs runāt par ES stratēģisku pieeju stratēģiskiem jautājumiem un stratēģiskās kultūras veidošanos. Kā LATO rīkotajā diskusijā atzīmēja Jānis Karlsbergs, “aizsardzība nav izolējama no citiem stratēģiskiem jautājumiem – piemēram, tirgus.”²⁷

Nozīmīga ir apņemšanās regulāri veikt noturīguma monitoringu un izstrādāt regulāru ziņojumu, kurš balstīsies uz galveno indikatoru izvērtējumu

²³ Davis Cross, M. K. (2011). *The European External Action Service and Smart Power*. USC Centre on Public Diplomacy.

²⁴ Biersteker, T. (2020). The Potential of Europe's Sharp and Soft Power, *Global Policy*, 11 (3).

²⁵ Grevi, G. (2019). Strategic autonomy for European choices: The key to Europe's shaping power. EPC. Izgūts (26.03.2021.) no: Strategic autonomy for European choices: The key to Europe's shaping p (epc.eu)

²⁶ Anghel, S., Immenkamp, B., Lazarou, E., Saulnier, J.L., Wilson, A.B. (2020). On the path to 'strategic autonomy'. The EU in an evolving geopolitical environment. European Parliamentary Research Service. Izgūts (12.02.2021.) no: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/652096/EPRS_STU\(2020\)652096_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/652096/EPRS_STU(2020)652096_EN.pdf)

²⁷ Izgūts (12.03.2021.) no: Eiropas Savienības stratēģiskā autonomija: vai iespējama visaptveroša pieeja? – YouTube

(*dashboard mechanism*).²⁸ Varētu apgalvot, ka EK rīcībā ir tūkstošiem lapušu šādu ziņojumu, bet tie negarantē rīcībpolitiku ieviešanas rezultātus. Uz indikatoriem balstītu ziņojumu gatavošana un sekojošā valstu sasniegumu salīdzināšana mudinās dalībvalstis un ES institūcijas pildīt apņemšanās un koncentrēt resursus noteiktu mērķu sasniegšanai. Bez monitoringa mehānisma tas būtu kārtējais dokuments, kurš nolemts aizmiršanai ar nelielu atsauci Padomes secinājumos, ka valstis turpina pildīt izteiktos solījumus. No Latvijas skatu punkta cerīgs ir piedāvājums veidot indikatoru kopumu ES līmenī un sintezētu noturīguma indeksu.²⁹ Jau 2015. gadā Latvijas pētnieku grupa, strādājot pie sabiedrības drošības tematikas, rekomendēja veidot šādu indeksu.³⁰

Ceturtkārt, apzinoties duālo situāciju, kas izveidojusies ar un ap Eiropas stratēģisko autonomiju, kurā vēlmju domāšana prevalē pār praktisku rīcību, Vācijas prezidentūras laikā Padome nāca klajā ar jaunu iniciatīvu – dokumenta “Stratēģiskais kompass drošībai un aizsardzībai” (turpmāk – Stratēģiskais kompass) izstrādi. Šī iecere jau ir saņēmusi krietnu devu kritikas. Tā, piemēram, beļģu eksperts Svens Biskops (*Sven Biscop*) raksta, ka jauna dokumenta sarakstīšana negarantē, ka tai sekos rīcība.³¹ Stratēģisko kompasu plānots izstrādāt līdz 2022. gada pirmajam pusgadam, un tā mērķis ir vienoties par kopīgiem aizsardzības mērķiem, kas balstās uz kopīgu draudu novērtējumu. Iniciatīvas pamatā ir pieņēmums, ka kopīga draudu interpretācija veicinās esošo projektu militārajā jomā ciešāku integrēšanu, kā arī individuālo un Eiropas spēju apzināšanu un kopīgu bruņojuma iepirkumu veicināšanu.³² Cerēt, ka Stratēģiskais kompass principiāli mainīs drošības un aizsardzības kopienas veidošanās lēno gaitu, būtu naivi, pārsteidzīgi un nepamatoti. Tomēr šim procesam ir viena nozīmīga pievienotās vērtības deva – diskusijas par draudiem Eiropā

²⁸ European Commission. (2020). 2020 Strategic Foresight Report. Charting the course towards a more resilient Europe. 35.-38. lpp. Izgūts (18.03.2021.) no: [strategic foresight report_2020_1.pdf](https://ec.europa.eu/strategic-foresight-report-2020_1.pdf) (europa.eu)

²⁹ Turpat, 38. lpp.

³⁰ Bambals, R. (2015). Societal Resilience: the case of the Russian-speaking community in Latvia. In: Ozoliņa Ž. (ed) *Societal Security in Latvia: Inclusion-Exclusion Dilemma. A portrait of the Russian-speaking community in Latvia*. Rīga: Zinātne. 69.-73. lpp.

³¹ Biskop, S. (17.12.2019). From Global Strategy to Strategic Compass: Where Is the EU Heading? Egmont. Izgūts (18.03.2021.) no: From Global Strategy to Strategic Compass: Where Is the EU Heading? – Egmont Institute

³² The EU's Strategic Compass. Berlin is pushing the EU to adopt a document on fundamental military policy. Its core: Intelligence services' threat assessment. (22.06.2020). Izgūts (22.03.2021.) no: The EU's Strategic Compass – GERMAN-FOREIGN-POLICY.com (german-foreign-policy.com)

un iespējamo rīcībpolitiku veicinās viedokļu harmonizāciju. Pat, ja saglabāsies viedokļu dažādība, kuru nosaka katras dalībvalsts nacionālās drošības intereses, saruna par draudiem kopumā spēlēs pozitīvu lomu, meklējot arī praktiskus risinājumus spēju attīstībai. ES Stratēģiskais kompass nav risinājums, bet platforma iepazīstināšanai ar individuālo un saskares punktu meklēšanai. Precīzi šo procesu raksturo Marks Leonards, rakstot, ka “Stratēģiskā kompasa process patiešām varētu palīdzēt attīstīt ļoti nepieciešamo Eiropas drošības kultūru un mazināt plaisu starp reāli pastāvošiem drošības izaicinājumiem un Eiropas spēju attīstību.”³³ Process, protams, ir nozīmīgs ikvienas politikas izstrādāšanā. Tomēr tas neizbēgami neved pie labākā risinājuma. Latvijas diplomāts Andžejs Viļumsons norāda, ka problēma rodas tā iemesla dēļ, ka procesi Briselē bieži veidoti no nepareizā gala. Tā vietā, lai sākotnēji vienotos par mērķi un tad izstrādātu politikas tā sasniegšanai, tiek izdomāta jauna terminoloģija, top politiski dokumenti, kuros iekļauti šie termini, pieņemot, ka saturs sekos vēlāk. Iespējams, ka rezultāts būtu cits, ja sāktu ar sarežģītāko, piemēram, ar ES dalībvalstu, kuras ir NATO alianses locekles, neitrālās valstis, uz ES drošību centrētas valstis, skatījuma par Savienības drošības un aizsardzības politikas mērķu definēšanu.³⁴

Piektkārt, ES stratēģiskā autonomija ir un būs atkarīga no pašu dalībvalstu vēlmes investēt drošības un aizsardzības sektorā. Nav iespējams veidot abstraktu ES spēju kopumu, ja tās netiek attīstītas nacionālā līmenī. Tieši izdevumi aizsardzības sektorā kļūs par izšķirošo rādītāju vismaz divu iemeslu dēļ: 1) liels spiediens nacionālajām ekonomikām ir pandēmijas radīto seku mazināšanas mehānismu lielās izmaksas, kuras attālina aizsardzības izdevumu kāpumu; 2) Apvienotās Karalistes izstāšanās no ES atstāj iespaidu uz aizsardzības spējām, jo šī valsts ir bijusi ES lielākā smaguma nesēja (bruņoto spēku lielums, investīcijas pētniecībā un attīstībā, bruņojuma modernizēšanas pakāpe, aizsardzības industrija un citi aspekti).

Sestkārt, ikvienā ES ambiciozajā projektā liela nozīme ir bijusi līdervalstu vai valstu koalīciju apņēmīgai rīcībai un citu spēlētāju konsolidācijai noteikto

³³ Leonard, M., Shapiro, J. Sovereign Europe, dangerous world: Five agendas to protect Europe's capacity to act. ECFR, December 2020. Izgūts (12.03.2021.) no: Sovereign Europe, dangerous world: Five agendas to protect Europe's capacity to act – European Council on Foreign Relations (ecfr.eu)

³⁴ Izgūts (23.03.2021.) no: Eiropas Savienības stratēģiskā autonomija: vai iespējama visaptveroša pieeja? – YouTube

mērķu sasniegšanai. Stratēģiskās autonomijas drošības un aizsardzības jomas virzītājs ir Francija, kurai ir savas ambīcijas, un ES ir viens no līdzekļiem to sasniegšanai. Taču ES dalībvalstu starpā nav vienprātības par šādas līderības akceptēšanu. Francijas ilgstoši īstenotā “izdabāšanas” (*approchmant*) politika Krievijai, kuru turpina Emanuels Makrons, rada aizdomas daudzās ES dalībvalstīs. Šāda koķetēšana ar valsti, kuras agresīvās ambīcijas nav slēptas, var novest pie ES pozīciju vājināšanas. Kā precīzi atzīmē Kleins-Brokhofs, Makrona redzējums var novest pie stratēģiskās *nekurienes* (*nomansland*), kur Eiropai būs ierādīta vieta kaut kur starp Krieviju, Ķīnu un ASV.³⁵ Viņš turpina, ka drošību nedrīkst upurēt autonomijas labā, jo vienīgā, kas no tā iegūst, ir Francija, jo tā ir kodolvalsts ar savu kodolatturēšanas potenciālu.³⁶

Nobeiguma vietā

ES stratēģiskās autonomijas ieviešanas nosacījumu uzskaitījumu varētu turpināt. Eiropas Parlamenta pētnieku grupas ziņojumā atzīmēts, ka “efektīvas stratēģiskās autonomijas sasniegšanai nepieciešama politiskā griba, kopējs stratēģisks redzējums un rīcībspēja (*capacity to act*).”³⁷ Šie paši nosacījumi ir minēti ikvienā Eiropas Kopējās ārējās un drošības politikas un Kopējās drošības un aizsardzības politikas dokumentā. Diemžēl aicinājumi kopš 1993. gadā pieņemtā Māstrihtas līguma runāt vienā balsī un būt rīcībspējīgiem dalībvalstīs ir saklausīti tikai daļēji. Vai šoreiz sagaidāms izrāviens? Vai šoreiz ES rīkosies apņēmīgi savu stratēģisko interešu aizstāvēšanā? Skaidras un pierādījumos balstītas atbildes nav. Taču, ja ģeopolitiskās spēku pārības pasaulē un pandēmijas izraisītās sāpīgās sekas nebūs sniegušas mācību Eiropai, tad stratēģiskās autonomijas jēdzienam sekos daudzi citi terminoloģiski vingrinājumi, kuri aicinās vairot politisko gribu un veidot vīzijas, un padarīs ES par lokālu spēlētāju.

³⁵ Izgūts (20.03.2021.) no: FACE-OFF: With a Biden Presidency, is European Sovereignty Still Needed? – YouTube

³⁶ Turpat.

³⁷ Anghel, S., Immenkamp, B., Lazarou, E., Saulnier, J.L., Wilson, A.B. (2020). On the path to ‘strategic autonomy’. The EU in an evolving geopolitical environment. European Parliamentary Research Service. Izgūts (12.02.2021.) no: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/652096/EPRS_STU\(2020\)652096_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/652096/EPRS_STU(2020)652096_EN.pdf)

Kas paveikts jaunajās Eiropas Savienības aizsardzības iniciatīvās?

Vilma Luīze Gertāne,

Francijas Nacionālā valodu un civilizāciju institūta maģistrante

Pēdējo gadu laikā Eiropa Savienība ir palielinājusi sadarbību drošības un aizsardzības jomā, lai garantētu šīs nozares stabilitāti. Viens no galvenajiem Eiropas Savienības (ES) stratēģiskās autonomijas mērķiem ir garantēt drošību reģionā, balstoties tikai uz pašas spēkiem un neiesaistot citus starptautiskos dalībniekus. Viedoklis par šādu ideju ES dalībvalstu vidū atšķirās, ņemot vērā vienošanās grūtības aizsardzības jomā vairāku gadu laikā, jo stratēģiskās autonomijas koncepts nav ieviests nesēn. Trīs projekti – PESCO, Eiropas Aizsardzības fonds (EAF) un Eiropas Intervences iniciatīva (EI2 – vienīgais no projektiem, kas veidots ārpus ES) – pašlaik ir izvirzījušies vadībā savā attīstībā.

Atslēgvārdi: Eiropas Aizsardzības fonds, Eiropas Intervences iniciatīva, Eiropas stratēģiskā autonomija, PESCO.

During the last few years, Europe has expanded cooperation in the field of security and defence in order to assure its stability in the region. One of the main goals of European strategic autonomy is to guarantee European security by relying on their own capabilities without the participation of other international actors. Opinions of member states have always differed significantly on this concept. Currently three projects – PESCO, the European Defence fund (EDF) and the European Intervention Initiative (EI2 – the only initiative which is based outside of the borders of the EU) are the most advanced in their development process.

Keywords: European Defence fund, European Intervention initiative, European Strategic autonomy, PESCO.

Ievads

Debates par Eiropas Savienības (ES) stratēģisko autonomiju pēdējā laikā ir izraisījušas dažādas reakcijas. 2020. gada beigās ES Augstais pārstāvis ārlietās Žuzeps Borels (*Josep Borrell*) izteicās, ka “stratēģiskās autonomijas jēdziens tiek paplašināts, iekļaujot jaunus ekonomiska un tehnoloģiska rakstura elementus, kā tas ir noticis Covid-19 pandēmijas rezultātā”¹, taču galvenokārt ES stratēģiskās autonomijas jēdziens tiek saistīts ar Eiropas drošības jomu. Lai arī stratēģiskās autonomijas ietvaros tiek diskutēti par vairākiem projektiem, visvairāk priekšplānā izvirzījusies Pastāvīgā strukturētā sadarbība jeb *Permanent Structured Cooperation* (PESCO), Eiropas Aizsardzības fonds (EAF) un Eiropas Intervences iniciatīva (EI2). PESCO un EAF tiek veidoti ES ietvaros, turklāt EI2 ir iniciatīva, kas popularizē stratēģisko kultūru un uzņemties saistības par militārajām operācijām un dabas katastrofām. Būtiski ir pieminēt, ka šī iniciatīva ietver ne tikai ES valstis. Raksta mērķis ir izvērtēt, kādi praktiski rezultāti kopš šo trīs projektu sākuma ir īstenoti. Lai sasniegtu raksta mērķi, tiks analizēti PESCO, EAF un EI2 projektu praktiskie rezultāti un oficiālie dokumenti.

Pastāvīgā strukturētā sadarbība

PESCO tika ieviesta ar Lisabonas līgumu un ir pamats procesam, lai padziļinātu aizsardzības sadarbību starp tām ES dalībvalstīm, kuras to spēj un vēlas. Kopumā PESCO projektos piedalās 25 ES dalībvalstis, izņemot Dāniju, kurai ir pastāvīgais *opt-out* no kopējās drošības politikas, kā arī Maltu, kura vēlas analizēt, kā PESCO attīstās, pirms tā izvēlas veikt izmaiņas savas konstitūcijas ietvaros, mainot neitralitātes klauzulu.² Jāpiebilst, ka PESCO ir veidota pēc iespējas iekļaujošāka, un valstis, kuras sevi tradicionāli raksturo kā neitrālas – Somija, Zviedrija, Austrija un Īrija – ir tajā iesaistījušās.

¹ European Union External Action Service. (03.12.2020.) Why European Strategic Autonomy Matters? Izgūts (14.03.2021.) no: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/89865/why-european-strategic-autonomy-matters_en

² Costa, M. (15.12.2017.) “Malta to ‘wait and see’ before deciding on PESCO defence pact, Muscat says”. *Malta Today*. Izgūts (14.03.2021.) no: https://www.maltatoday.com.mt/news/europe/83085/malta_to_wait_and_see_before_deciding_on_pesco_defence_pact_muscat_says#.YDQk-JeBG1N1

PESCO darbība norisinās projektu ietvaros. Sākotnējo 17 projektu sarakstu Padome pieņēma 2018. gada 6. martā, nākamo projektu sērija tika pieņemta 2018. gada 19. novembrī, un trešā PESCO projektu sērija ar 13 papildu projektiem tika pieņemta 2019. gada 12. novembrī. Katrs no projektiem tiek veidots starp PESCO dalībvalstīm, kas ir projekta dalībnieki, un to koordinē viena vai vairākas PESCO iesaistītās dalībvalstis, kas ir projekta vadītāji jeb koordinatori. Projekta dalībnieki savā starpā var vienoties atļaut citām iesaistītajām dalībvalstīm pievienoties projektam kā dalībniekam vai kļūt par projekta novērotājam.³ Kopumā PESCO pašlaik ir 46 dažādi projekti, kas aptver tādas jomas kā apmācības, kopīgu spēju stiprināšana, jūra, gaiss, sauszeme, kibernetiķi un kosmosi.

Analizējot dalībvalstu aktivitāti PESCO projektos, jāuzsver, ka Francijas dalībā ir novērojama izteikta līderība. Valsts piedalās 30 projektos, un 10 no tiem tā ir projektu koordinatore, vienu projektu vadot kopā ar Zviedriju.⁴ Aiz Francijas seko Itālija, kas piedalās 26 projektos un koordinē deviņus no tiem. Trešajā vietā ierindojas Spānija, kas piedalās 24 projektos, taču ir koordinatore vien divos. Aiz tās seko Vācijas dalība 16 projektos, no kuriem septiņos tā ir lidere, Grieķija piedalās kopumā 14 projektos, un vada piecus no tiem, savukārt Rumānija piedalās 12 projektos, taču koordinē vien divus. Aiz šīm valstīm seko Beļģija un Nīderlande, iesaistoties 11 projektos, pēc tam Portugāle, Polija un Ungārija, iesaistoties 10 projektos. Pārējās ES dalībvalstis iesaistās mazāk nekā 10 projektos, bet minimālais iesaistes skaits projektos ir Latvijai un Īrijai – vien divi projekti. Septiņas valstis – Kipra, Horvātija, Somija, Luksemburga, Latvija, Īrija un Slovēnija – nav neviena projekta koordinatore.⁵

PESCO projektos visvairāk iesaistījušās četras ES dalībvalstis: Francija, Itālija, Spānija un Vācija. Valstu aktīvo iesaisti projektos lielākoties nosaka strukturāli un ekonomiski faktori. Viens no galvenajiem faktoriem ir tas, ka svarīga loma ir rūpnieciskajai sadarbībai un piegādes ķēdēm. Šādu kopu veidošana ir arī rezultāts dalībvalstu orientācijai uz ārpolitiku, to ambīciju

³ Blockmans, S., Macchiarini Crosson, D. Differentiated integration within PESCO – clusters and convergence in EU defence. No. 2019/04, December 2019. CEPS Research Report. Izgūts (14.03.2021.) no: https://www.ceps.eu/wp-content/uploads/2019/12/RR2019_04_Differentiated-integration-within-PESCO.pdf

⁴ Turpat.

⁵ Turpat.

līmenim starptautiskajā drošības politikā un vēlmei izmantot savu balsi lēmumu pieņemšanā par militāro drošību. Šie faktori jau agrāk ir izveidojuši dažādas sadarbības sistēmas ES aizsardzības jomā, piemēram, 2010. gadā noslēgtais *Lancaster House* līgums starp Franciju un Lielbritāniju.⁶ Francijas prezidentam E. Makronam ir bijusi izteikta vēlme veicināt Eiropas sadarbību aizsardzības jomā, apgalvojot, ka Eiropai jākļūst pastāvīgākai šajā jomā, kā arī veltot skarbu kritiku NATO. Francijas aktīvā līdzdalība PESCO projektos liecina par to, ka tās interesēs ir virzīt iniciatīvu un uzņemties līderību. Jāpiemin, ka kā viens no E. Makrona galvenajiem mērķiem Eiropas lietās jau 2017. gada 26. septembrī Sorbonnā teiktajā runā tika minētas nepieciešamās izmaiņas Eiropas drošības un aizsardzības jomā, kā arī nosaukti galvenie uzdevumi, kas būtu veicami, lai Eiropa šajā jomā būtu patstāvīgāka. Papildus tam, analizējot Francijas Aizsardzības ministrijas Stratēģiskā plāna 2021. gada aktualizāciju, ir teikts, ka Francijai jāpiešķir NATO lielāka politiskā nozīme, un lielāka konsekvence Eiropas aizsardzībai, jo kontinents pašreiz atrodas krustcelēs, taču ir jāstrādā pie aizsardzības jomas, lai stātos pretim visiem iespējamajiem drošības vides pasliktinājumiem.⁷ Jāpiemin, ka Vācijas prezidentūras Padomē ietvaros tika uzsākts “stratēģiskā kompasa” process, kas ļaus sasaistīt drošības jautājumus ar spēju vajadzībām. Francijai arī šeit ir acīmredzama loma, jo šī kompasa sagatavošanas darbi beigsies Francijas prezidentūras laikā 2022. gadā.⁸

Viens no projektiem, kurš jāizceļ Baltijas valstu kontekstā, ir militārā mobilitāte. Šī projekta koordinators ir Nīderlande, un projekta dalībnieki ir Austrija, Beļģija, Bulgārija, Kipra, Čehija, Vācija, Igaunija, Grieķija, Spānija, Somija, Francija, Horvātija, Ungārija, Itālija, Lietuva, Luksemburga, Latvija, Polija, Portugāle, Rumānija, Zviedrija, Slovākija, Slovēnija. Šis projekts atbalsta dalībvalstu apņemšanos vienkāršot un standartizēt pārrobežu militārā transporta procedūras. Tās mērķis ir nodrošināt netraucētu militārā personāla, tehnikas un aprīkojuma pārvietošanos ES robežās. Tas iekļauj

⁶ Blockmans, S., Macchiarini Crosson, D. Differentiated integration within PESCO – clusters and convergence in EU defence. No. 2019/04, December 2019. CEPS Research Report. Izgūts (14.03.2021.) no: https://www.ceps.eu/wp-content/uploads/2019/12/RR2019_04_Differentiated-integration-within-PESCO.pdf

⁷ Ministère des Armées. (2021.) Actualisation stratégique, 27.

⁸ De Boissieu, C. (29.12.2020.) Quelle politique industrielle pour la défense européenne? *Les Echos*. De: <https://www.lesechos.fr/idees-debats/cercle/opinion-quelle-politique-industrielle-pour-la-defense-europeenne-1276907>

izvairīšanos no ilgām birokrātiskām procedūrām, lai pārvietotos pa ES dalībvalstīm neatkarīgi no tā, vai tas notiek, izmantojot dzelzceļu, autoceļus, gaisa transportu vai jūras ceļus. Militārās mobilitātes uzlabošana notiek vairākās ekspertu līmeņu darba grupās ES un ārpus tās, kā arī no pašām ES institūcijām. Šis projekts kalpo kā politiski stratēģiska platforma, kurā tiek apspriests progress un jautājumi, kas izriet no šiem centieniem.⁹

2019. gadā vilciens no Vācijas, kas bija piekrauts ar militāro aprīkojumu, ieradās Kauņas dzelzceļa stacijā. Tās bija mācības PESCO militārās mobilitātes ietvaros, kuru rīkoja Lietuva, Beļģija, Nīderlande un Vācija. Jāpiemin, ka Lietuva vada šī projekta pārvaldības komiteju, uzraugot programmas izstrādi un sniedzot vadlīnijas ekspertiem.¹⁰ Baltijas valstis atbalsta Lietuvas vadību, kā arī ir gatavas dalīties savā pieredzē robežu šķērsošanā. Šādu apmācību mērķis bija apmācīt dalībvalstu karavīrus un vienkāršot ES un NATO spēku militārā tranzīta procedūras, lai padarītu kravu pārvietošanos Eiropā ātrāku un brīvāku. Militārā mobilitāte ir viena no būtiskākajām ES un NATO sadarbības tēmām, tādējādi tas arī ietekmē abu organizāciju attiecības.¹¹ Šī gada martā ASV lūdza pievienoties militārās mobilitātes projektam, jo tas atbilst ne tikai NATO notiekošajam darbam, bet ir būtisks solis, lai noteiktu, kā ASV un ES var sadarboties citos PESCO projektos un aizsardzības iniciatīvās.

2020. gada 20. novembrī Eiropadome apstiprināja pirmo PESCO stratēģisko pārskatu par tā pirmā posma (2018.–2020. gada) rezultātu novērtējumu, kā arī pamatnostādnes tā otrajam posmam, kas aizsākās 2021. gadā un ilgs līdz 2025. gadam, un izvirza otrā posma mērķus, tostarp 26 projektu sarakstu.¹² Papildus tam 2020. gada novembra sākumā tika pieņemts lēmums par trešo valstu dalības nosacījumiem PESCO projektos. Tas nosūta svarīgu vēstījumu partneriem un dalības nosacījumiem PESCO projektos. Šis lēmums ticis plaši diskutēts starp PESCO projekta valstīm, kā arī sūta

⁹ Member states driven PESCO. Military Mobility (MM). Izgūts (13.03.2021.) no: <https://pesco.europa.eu/project/military-mobility/>

¹⁰ Defense – aerospace. PESCO Military Mobility Procedures Tested in Lithuania. Izgūts (13.03.2021.) no: <https://www.defense-aerospace.com/article-view/release/208138/pesco-military-mobility-procedures-tested-in-lithuania.html>

¹¹ Brzozowski, A. (26.02.2020.) “Europe’s Military Mobility: latest casualty of EU budget battle.” *EurActiv*. Izgūts (13.03.2021.) no: <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/europes-military-mobility-latest-casualty-of-eu-budget-battle/>

¹² Council of the European Union. (20.11.2020.) Council Conclusions on the PESCO Strategic Review 2020. Izgūts (14.03.2021.) no: <https://pesco.europa.eu/wp-content/uploads/2020/12/2020-11-20-Council-Conclusions-on-PESCO-Strategic-Review-2020.pdf>

nozīmīgu vēstījumu sabiedrotajiem: PESCO projekti ir atvērti trešajām valstīm, ja tie atbilst noteiktiem nosacījumiem un rada pievienoto vērtību. Piemēram, valsts, kura piesakās projektam, vērtībām ir jāsakrīt ar tām vērtībām, uz kurām balstās ES, tā nedrīkst būt pretrunā ar ES un tās dalībvalstu drošības un aizsardzības interesēm, kā arī jābūt līgumam par klasificētas informācijas apmaiņu ar ES. Protams, visām PESCO projekta dalībvalstīm jāvienojas vienprātīgi un jāinformē ES institūcijas.¹³ Jāuzsver, ka Eiropas Komisijai būs jānodrošina, lai ES aizsardzības integrācija būtu prioritārā politiskajā darba kārtībā un lai rūpniecības intereses neapdraudētu Eiropas stratēģiskās autonomijas mērķi.

PESCO projekta sākuma posms ir aizritējis salīdzinoši veiksmīgi, kā arī ir skaidri izkristalizējušās valstis, kuras piedalās vairākos projektos, tādējādi apliecinot savu vēlmi būt par būtisku daļu no ES drošības projektu veidošanas. PESCO projektos visvairāk ir iesaistījušās ES dzinējvalstis – Francija un Vācija, kā arī Itālija un Vācija. Lai arī PESCO projektu virzība notiek lēnā laika posmā, tomēr pamatīgi, piesakot un izstrādājot projektus, finansējumu un turpmāko projekta darbības plānu. Projekta ietvaros nepieciešams noteikt, kāda būs ASV loma PESCO projektos, un to, kāda būs trešo valstu loma tajos.

Eiropas Aizsardzības fonds

EAF tika izveidots 2017. gada 7. jūnijā pirms PESCO, taču tie ir cieši saistīti. Piemēram, PESCO projekti, izmantojot EAF, var saņemt lielāku ES līdzfinansējumu, sasniedzot 30% līdzfinansējumu 20% vietā. Finansiālais stimuls ir ļoti svarīgs, lai nodrošinātu, ka valstu valdības ar PESCO starpniecību nepārtraukti investē spēju un aizsardzības pētniecībā, un EAF ir viens no šiem stimuliem. Eiropas Komisija cer, ka finansiālais atbalsts no EAF motivēs iesaistītās dalībvalstis piekrist harmonizācijas prasībām kopējām aizsardzības spēju programmām. Tomēr PESCO projektiem nav nekādas prioritātes EAF ietvaros, precīzāk, PESCO projekti tiek uzskatīti par vienlīdzīgiem ar citām iniciatīvām. Vienīgā atšķirība parādās pēc finansējuma

¹³ European Council (05.11.2020.) EU defence cooperation: Council sets conditions for third-state participation in PESCO projects. Izgūts (14.03.2021.) no: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/11/05/eu-defence-cooperation-council-sets-conditions-for-third-state-participation-in-pesco-projects/>

piešķiršanas projektam – tiem, kas izstrādāti PESCO ietvaros, tiek piešķirts par 10% vairāk.¹⁴ EAF galvenokārt ir solis ceļā uz pilnīgāku Eiropas aizsardzības izveidi, kā arī tas ir pirmais gadījums, kad daļa no ES budžeta tiek rezervēta Eiropas sadarbībai aizsardzības jomā. Šī fonda mērķis ir palielināt dalībvalstu un ES ieguldījumus aizsardzības pētniecības jomā, kopīgu militāro spēju attīstībā un iespējamā kopīgā militārā aprīkojuma iegādē, tādējādi palielinot dalībvalstu militāro spēju efektivitāti, un novērst to nepilnības, lai veiktu ES aizsardzības misijas.

EAF tika izstrādāts salīdzinoši ilgā laika posmā, tāpēc konkrēti rezultāti būs redzami, sākot no šī gada. Ir izveidota saikne starp EAF un PESCO, jo sākotnēji lielākās bažas bija par to, kā fonds tiks izmantots sadarbībā ar citām drošības un aizsardzības iniciatīvām. Kopš EAF izveides galvenokārt ir norisinājušies gatavošanās darbi pilnvērtīgam EAF. ES pirmie soļi pašfinansētā aizsardzības pētniecībā sākās ar izmēģinājuma projektu 2015.–2018. gadā. Tam sekoja Aizsardzības pētniecības sagatavošanas darbība (*Preparatory Action for Defense Research – PADR*) 2017. gadā, kam trīs gadu laikā tika piešķirts budžets 90 miljonu apmērā, lai pārbaudītu politisko un tehnisko iespējamību šāda tipa mērķim ES. Eiropas Komisija vērsās pie Eiropas Aizsardzības aģentūras, lai tā vadītu PADR ikgadējos priekšlikumu pieteikumus un izvērtējumus, kā arī uzraudzītu apstiprinātos projektus. Līdz ar to Komisija deleģēja šos pienākumus aģentūrai.¹⁵

Pašlaik notiek gan projektu pieteikumu izvērtēšana, gan apstiprināto projektu īstenošana. Jāpiebilst – lai pretendētu uz fonda līdzekļiem, projektā jāiesaistās vismaz trim dalībniekiem, kur katrs ir no citas ES valsts. Piemēram, 2018. gada martā tika uzsākts pirmais lielais pētniecības projekts, kas pazīstams kā OCEAN2020 ar 35,5 miljonu eiro budžetu. Kopumā šajā projektā iesaistījās lielie, mazie un vidējie uzņēmumi, pētniecības jomas pārstāvji, kā arī dažas projektā iesaistīto valstu militārās daļas no 15 ES valstīm: Igaunijas, Lietuvas, Somijas, Zviedrijas, Polijas, Dānijas, Vācijas, Nīderlandes, Beļģijas, Francijas, Spānijas, Itālijas, Portugāles, Grieķijas un Lielbritānijas. Projekts pārbauda virszemes un zemūdens bezpilota transportlīdzekļu integrāciju ar pilotējamām platformām, lai veicinātu izpratni par

¹⁴ Blokken – Finabel, M. (2019) *Behing PESCO The Past and future*, 20–21. Izgūts (12.03.2021.) no: https://www.academia.edu/40729262/Behind_PESCO_The_past_and_future

¹⁵ European Defence matters. EDF: Opening new 'windows' for defence support. Izgūts (12.03.2021.) no: [https://eda.europa.eu/webzine/issue18/cover-story/european-defence-fund-\(edf\)](https://eda.europa.eu/webzine/issue18/cover-story/european-defence-fund-(edf))

jūras situāciju.¹⁶ OCEAN2020 sniedza demonstrāciju Vidusjūrā 2019. gada 20. un 21. novembrī, savukārt 2021. gadā to plānots demonstrēt Baltijas jūrā. Jāpiemin, ka šajā konkrētajā projektā visvairāk iesaistīto dalībnieku ir no Itālijas: divi lieli uzņēmumi, divi mazie/vidējie uzņēmumi, divi pētniecības jomas pārstāvji, kā arī Itālijas Jūras flote, kas, līdzīgi kā PESCO projektu ietvaros, apstiprina Itālijas vēlmi būt par vienu no vadošajām valstīm Eiropas drošības iniciatīvu ietvaros.

EAF izveide neapšaubāmi stimulē ES valstu galvenos spēlētājus šajā nozarē iesaistīties projektos, taču tajā pašā laikā ES ir nepieciešams aizsardzības rūpniecības un tehnoloģiju inovācijas pieaugums, lai garantētu lielāku stratēģisko autonomiju. ES arī rada konkurenci dalībvalstu uzņēmumu un pētniecības institūciju vidū, jo projektiem, kurus ES līdzfinansēs, jābūt pēc iespējas ambiciozākiem. Papildus tam ES valstis nevar attīstīt pētniecības projektus tikai nacionālā līmenī, jo trūkst finanšu resursu un tehnoloģisko iespēju. Tādējādi EAF pilda savas funkcijas – ļauj izstrādāt aprīkojumu visprasīgākajām KĀDP misijām, rada stimulu sadarbībai un vienlaikus stiprina konkurētspēju.¹⁷

2020. gada 14. decembrī Eiropas Komisija atzinīgi novērtēja starp Eiropas Parlamentu un ES dalībvalstīm panākto vienošanos par EAF. Daudzgaļu finanšu programmā 2021.–2027. gadam ES no 2021. gada janvāra atvēlēja EAF 7,953 miljardus eiro. Viena trešdaļa no budžeta paredzēta pētniecības projektu finansēšanai, īpaši ar dotāciju palīdzību, savukārt divas trešdaļas papildinās dalībvalstu ieguldījumus, līdzfinansējot aizsardzības spēju attīstības izmaksas pēc pētniecības posma.¹⁸ EAF ietvaros tiek runāts par Eiropas rūpniecības bāzi un to, kā fonda izveidošana mainīs rūpniecību aizsardzības sfērā. Eiropas aizsardzības industrija ir viena no visattīstītākajām aizsardzības industrijām pasaulē. Pateicoties ES finansējumam, mazie un vidējie šīs jomas uzņēmumi var izstrādāt savus prototipus un vēlāk tos pārdot.

¹⁶ European Defence Agency. OCEAN2020 Project Overview. Izgūts (12.03.2021.) no: <https://ocean2020.eu/about-us/downloads/>

¹⁷ Maulny, J.P. (2018.). *The European Defence Fund: Challenges and Opportunities for the Land Armament Industry*, 3-4. Izgūts (12.03.2021.) no: <https://www.iris-france.org/wp-content/uploads/2018/06/Ares-26.pdf>

¹⁸ European Commission. (10.12.2020.) Commission welcomes the political agreement on the European Defence Fund. Izgūts (12.03.2021.) no: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_2319

Lai arī EAF rezultāti būs redzami, sākot ar šo gadu, tiek liktas lielas cerības, ka fonds attaisnos tajā ieguldītos finanšu resursus un ilgo lēmumu pieņemšanas procesu. Tā kā EAF veidos lielāku stimulu starp dalībvalstu uzņēmumiem un pētniecības institūcijām šajā jomā, visticamāk, ES var gaidīt salīdzinoši straujus izaugsmes tempus aizsardzības sektorā. Iespējams, ka pēc vairākiem gadiem EAF iesaistītās dalībvalstis būs motivētas piekrist kopējo aizsardzības spēju programmu harmonizācijas prasībām. Tikmēr EAF projekti ir veids, kā veicināt sadarbību starp dalībvalstīm aizsardzības ietvaros un dalīties pieredzē gan no uzņēmumu, gan pētniecības perspektīvas.

Eiropas Intervences iniciatīva

Eiropas Intervences iniciatīva (EI2) ir pieejama ierobežotam skaitam Eiropas valstu, taču iniciatīvas ietvaros ilgtermiņā iespējama paplašināšanās. Iniciatīva tika aizsākta 2018. gada 25. jūnijā, parakstot priekšlīgumu starp deviņām Eiropas valstīm. Iniciatīvas mērķis ir veicināt kopīgas Eiropas stratēģiskās kultūras rašanos un veidot prieknoteikumus turpmāk koordinētām un kopīgi sagatavotām rīcībām krīžu jomā. Pēc 2018. gada novembrī notikušās ministru sanāksmes EI2 ietvaros tika noteikti darba virzieni. Darbs iniciatīvā norisinās četrās apstiprinātajās darbības jomās: stratēģiskā analīze, scenāriju analīze, doktrīnas apmaiņa, kā arī atbalsts operācijām. Šīs jomas tiek attiecinātas uz kopējiem interešu reģioniem: Sahēlu, Karību jūras reģionu, Indijas okeānu, Baltijas jūru, Arktiku un Vidusjūru.¹⁹ EI2 uzdevumi tika precizēti iniciatīvas darbības hartā, kas parakstīta starp dalībvalstu aizsardzības ministriem 2019. gada septembrī.²⁰ Kopumā iniciatīvā ir iesaistījušās 13 valstis: Francija, Vācija, Beļģija, Dānija, Spānija, Igaunija, Somija, Itālija, Norvēģija, Nīderlande, Portugāle, Zviedrija un Lielbritānija.

EI2 darbību līdz šim brīdim var iedalīt trijās fāzēs. Pirmkārt, iniciatīvas izveidošana 2017.–2018. gadā. Otrkārt, iniciatīvas uzlabošana 2019. gadā. Treškārt, iniciatīvas ilgtspējas veidošana, sākot ar 2020. gadu. Iniciatīvā notiek tikšanās gan ministru līmenī, gan Eiropas militāro stratēģisko sarunu (*Military European Strategic Talks* – MEST) ietvaros. Viens no iniciatīvas

¹⁹ Ministère des Armées. L'Initiative européenne d'intervention. Izgūts (14.03.2021.) no: <https://www.defense.gouv.fr/dgris/action-internationale/l-ie/1-initiative-europeenne-d-intervention>

²⁰ Ministère des Armées. Plaque de l'Initiative européenne d'intervention. Izgūts (14.03.2021.) no: <https://www.defense.gouv.fr/dgris/action-internationale/l-ie/1-initiative-europeenne-d-intervention>

elementiem ir MEST, un to sanāksmju laikā tiek virzīts EI2 operatīvais darbs, lai stiprinātu darbības spējas starp EI2 dalībvalstīm. MEST pamatā ir informācijas apmaiņa un kopīgu plānošanas darbību veikšana starpnozarju jautājumos. EI2 ietvaros ir notikušas četras MEST: 2018. gadā, 2019. gada maijā, kā arī 2020. gada janvārī un jūnijā, lai novērtētu un salīdzinātu progresu iniciatīvā.²¹ Ar katru tikšanās reizi darba jomas vai nu tiek paplašinātas, vai precizētas, lai labāk iekļautu EI2 valstu intereses.

EI2 dalībvalstu aizsardzības politiskie direktori tikušies, lai pārrunātu aktuālos jautājumus, viņu stratēģiskās prioritātes un ierosinātu jaunus darba virzienus. Katru gadu notiek arī tikšanās ministru līmenī, lai sniegtu galvenos norādījumus. Ministru tikšanās ir notikusi divas reizes – 2020. gada 17. aprīlī un 7. maijā –, lai apspriestu Covid-19 krīzi un veidus, kā kopīgiem spēkiem uz to reaģēt.

EI2 iniciatore bija Francija, un kā vienu no iniciatīvas izveides iemesliem var minēt Francijas neapmierinātību ar ES Kopējās ārējās un drošības politikas (KĀDP) struktūras lēno rīcību, kad nepieciešama iesaiste militārajās operācijās. Jāuzsver arī, ka EI2 koordinē pastāvīgais sekretariāts Parīzē, kuru nodrošina Francija, un amatpersonas, kuras ir norīkojušas iniciatīvas dalībvalstis. Turklāt sekretariātā strādā galvenokārt Francijas personāls, un darbinieki no esošā dalībvalstu sadarbības koordinātoru tīkla Francijas Aizsardzības ministrijā. Viens no zināmākajiem pasākumiem, kas noticis EI2 ietvaros, ir EI2 valstu karavīru gājiens Parīzē 2019. gada 14. jūlijā, Francijas neatkarības dienā.

Pašlaik norisinās saprašanās memoranda izstrāde, kas noteiks iniciatīvas darbības pamatprincipus. No vienas puses skatoties, iniciatīvas satura izstrāde ir procesā, un par to ir sarežģīti spriest, tomēr, to analizējot teorētiski, tā šķiet pievilcīga, kā arī iniciatīvai ir vairākas priekšrocības. EI2 tiek definēta kā forums, un tieši šīs definīcijas dēļ iniciatīva tiek pastiprināti kritizēta. Termina izvēle rosina domāt, ka iniciatīva ir salīdzinoši brīva struktūra ar maz konkrētiem mērķiem un nelielu daudzumu praktiskas rīcības. Dažus gadus pēc tās izveidošanas var uzskatīt, ka iniciatīvā novērojams salīdzinoši neliels progress, taču par tās panākumiem vai neveiksmi varēs spriest

²¹ Ministère des Armées. Plaque de l'Initiative européenne d'intervention. Izgūts (14.03.2021.) no: <https://www.defense.gouv.fr/dgris/action-internationale/l-iei/l-initiative-europeenne-d-intervention>

vien pēc vairākiem gadiem.²² Lai arī iniciatīva pašlaik tiek īstenota, tomēr ir vairāki nosacījumi, kas noteiks tās veiksmīgu darbību nākotnē. Pirmkārt, Francijai jāpierāda, ka tā ir gatava ieklausīties savos partneros un neuzskatīt citu priekšlikumus tikai par saviem sasniegumiem. Otrkārt, vairākkārt ir izskanējušas bažas, ka EI2 varētu dublēt ES vai NATO drošības principus. Treškārt, Francija iniciatīvu pozicionē kā stratēģiskās kultūras veidošanu ārpus ES robežām, tomēr var apšaubīt, kā tas atainotos realitātē.

Lai arī EI2 tiek diezgan plaši kritizēta, tomēr tai ir potenciāls straujā-
kai un precīzākai attīstībai. Iniciatīvas attīstīšanas procesā jāturpina pilnvei-
dot mērķus, darbības ietvaru reģionos, kā arī nosacījumus, kas ļauj valstīm
iesaistīties šajā iniciatīvā. Lai arī katru gadu notiek tikšanās ministru līmenī
un MEST ietvaros, tomēr nepieciešams konkretizēt, kas precīzi tiek darīts
iniciatīvas ietvaros. Lai arī EI2 ir forums, tomēr tā teorētiskais ietvars nosaka,
ka iniciatīvai ir jāreaģē krīzes situācijās. Covid-19 gadījumā notika vien
krīzes vispārēja analīze un diskusijas, kā uz to varētu reaģēt. Iniciatīva pagai-
dām nav gatava kā neatkarīgs spēlētājs reaģēt uz liela mēroga izaicinājumiem,
taču ir nepieciešams to pilnveidot, lai turpmāko gadu laikā var izvērtēt tās
efektivitāti.

Secinājumi

Raksta mērķis tika sasniegts, padziļināti analizējot PESCO, EAF un EI2
projektus, praktiskos rezultātus un pieejamos oficiālos dokumentus. Visās
iniciatīvās kopš to izveides brīža ir noticis progress, taču tās ir nepieciešams
attīstīt, lai tiktu sasniegti precīzāki rezultāti. PESCO projektu rezultāti varētu
tikt analizēti, sākot ar 2023. gadu, kad būs īstenota puse no projekta otrās
fāzes. Militārās mobilitātes projekts, kas ir nozīmīgs gan Baltijas valstu kon-
tekstā, gan pārējo dalībvalstu vidū, ņemot vērā, ka tajā piedalās 24 PESCO
projekta valstis no 25, dos pienesumu ne tikai ES militārās mobilitātes attī-
stībā, bet arī ES un NATO attiecību veidošanā. Joprojām paliek atklāts jautā-
jums, kāda būs ASV loma PESCO projektos un vai trešās valstis tajos varēs
piedalīties.

²² Maulny, J.P. "L'Initiative européenne d'intervention (IEI). Le désir d'une Europe plus auto-
nome d'Emmanuel Macron". En L'Europe En Formation, 62. 2010/2 no 389. Izgūts (14.03.2021.) no:
<https://www.cairn.info/revue-l-europe-en-formation-2019-2-page-51.htm>

EAF veidotais sadarbības modelis vismaz starp trim dalībvalstīm straujākā tempā varētu attīstīt ES dalībvalstu aizsardzības jomu no dažādiem skatupunktiem, kas dod plašākas attīstības perspektīvas aizsardzības nozarei. EAF ir lieliska izdevība iesaistītajām valstīm, īpaši ar šo nozari saistītajiem mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, attīstīties, pateicoties piešķirtajam finansējumam un sadarbības veidošanai.

EI2 iniciatīvas izaugsme būs atkarīga gan no Francijas aktīvās līderības tajā, gan no tā, cik lielā mērā tiks ņemti vērā iniciatīvas partneru ieteikumi un kritika foruma uzlabošanai.

EI2 iniciatīvai ir attīstības potenciāls. Tajā pašā laikā pastāv vairāki izaicinājumi – tā fokusējas uz notikumiem ārpus ES robežām, tā ir galvenokārt Francijas iniciatīva, kā arī zemā citu dalībvalstu iesaistīšanās iniciatīva Covid-19 dēļ. Vienlaikus nedrīkst aizmirst arī par pandēmijas krīzes elementa iekļaušanu aizsardzības plānošanas jomā.

Eiropas Savienības stratēģiskā autonomija – Emanuela Makrona personīgā ambīcija?

Jurģis Kalniņš,

Latvijas Universitāte

Eiropas Savienībai (ES) 2020. gads bija izaicinošs ne tikai veselības, sociālajā un ekonomikas jomā, bet arī saistībā ar ES drošību un aizsardzību. Stratēģiskās autonomijas līmenis, kas nepieciešams, lai sasniegtu ES mērķus (piem., enerģētiskā neatkarība, kibersdrošība un citi), vēl nav sasniegts, turklāt ieilgusi Covid-19 krīze ne vien darbojas kā katalizators šo problēmu saasināšanā, bet arī izgaismo trūkumus drošības un iekšējās sadarbības jomā. No šiem faktoriem izrietošā neapmierinātība 2020. gada vasarā izraisīja apjomīgas ES līderu diskusijas par to, kas īsti ir stratēģiskā autonomija un vai bloka ietvaros tā vispār ir iespējama, un Francijas prezidents Emanuels Makrons atradās idejas aizstāvju pirmajās rindās. Šajā esejā analizēts, kā 2020. gada laikā mainījusies Francijas prezidenta personīgā līderības pieeja attiecībā uz ES stratēģisko autonomiju. Tiek secināts, ka E. Makrons arvien biežāk savās runās izmanto leksikas elementus, kas signalizē par viņa personīgo atbildību ES stratēģiskās autonomijas īstenošanas nepieciešamībā, un liecina par pieaugošu individuālistiskā līderības stila klātesamību E. Makrona retorikā.

Atslēgvārdi: Emanuels Makrons, līderība, līderības tipi, stratēģiskā autonomija.

The year 2020 was a challenging one, not only within the health, social and economic sectors, but also in terms of the EU's security and defence. The level of strategic autonomy needed to achieve the EU's goals (such as energy independence, cybersecurity, etc.) has not yet been reached, and the prolonged Covid-19 crisis not only acts as a catalyst for exacerbating these problems, but also highlights Europe's shortcomings in the fields of security and internal cooperation. This frustration led to extensive discussions among EU leaders on the topic of strategic autonomy and whether it is achievable within the bloc, with French President Emanuel

Macron at the forefront of the debates. This paper analyses the personal leadership approach of the French President on the concept of EU strategic autonomy and how it has changed over the course of 2020. It is concluded that throughout his speeches Mr. Macron increasingly uses individualistic language and lexical items that imply his personal responsibility in the need to implement EU's strategic autonomy.

Keywords: Emmanuel Macron, leadership, strategic autonomy, types of leadership.

Ievads

‘Eiropas Savienības stratēģiskā autonomija’ ir viens no tiem kanonizētajiem jēdzieniem, kas ES politiskajā leksikā dzīvo līdzās tādiem kā ‘Eiropas armija’ un ‘Eiropas kopējā stratēģiskā kultūra’. Izvērstas atsauces uz stratēģisko autonomiju atrodamas Eiropadomes, Eiropas Parlamenta, Eiropas Ārējās darbības dienesta un citu institūciju komunikācijā un ziņojumos. 2016. gads gan ir uzskatāms par pagrieziena punktu, kad ES Globālās stratēģijas dokumentā tika noformulēts, ka bloka nākotnes vīzijai jābūt savienojamai ar “stratēģiskās autonomijas ambīcijām”, veicinot mieru un drošību Savienības iekšienē un ārpus tās robežām.¹ Interesanti, ka stratēģijas dokumentā vārds “autonomija” minēts septiņas reizes. Tiesa, kā būtiskākais spēlētājs šajā kontekstā minams Francijas prezidents Emanuels Makrons, kurš 2017. gadā uzrunā Sorbonnā iezīmēja savu vīziju, lielu uzsvāru liekot uz Eiropas autonomajām darbības spējām, tādējādi stratēģiskās autonomijas jēdzienu skaidri attiecinot uz aizsardzības un drošības jautājumiem.²

Kā papildu katalizators ES virzībai uz stratēģisko autonomiju minams fakts, ka pēc tam, kad 2017. gada janvārī Amerikas Savienoto Valstu (ASV) prezidenta amatā stājās Republikāniskās partijas pārstāvis Donalds Tramps, ASV politiskajā dienaskārtībā iezīmējās ar izolacionismu saistāmas tendences. Ar saukli “America First”, kas izpaudās kā darbos, tā retorikā, ievērojami vājinājās vairāk nekā septiņdesmit gadu ilgsā sadarbība starp ASV un tās

¹ European External Action Service. (2016). *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe*. Izgūts (10.03.2021) no: <https://eeas.europa.eu/archives/docs/topstories/pdf/eugsreviewweb.pdf>

² Ouest France. (26.09.2017). Sorbonne speech of Emmanuel Macron. Izgūts (10.03.2021) no: <http://international.blogs.ouest-france.fr/archive/2017/09/29/macron-sorbonne-verbatim-europe-18583.html>

partneriem visā pasaulē. Tajā pašā laikā Trampa vadībā palielinājās aizdomu ēna pār viņa nodomiem komunikācijā ar Krievijas prezidentu Vladimiru Putinu, kā arī vairākkārtīgi saasinājās attiecības ar Ķīnu, ļaujot tai bez ierobežojumiem paplašināt savas ģeopolitiskās ambīcijas Āzijā.

Pārtraucot *status quo* dinamiku starptautiskajā vidē, arī ES līderu retorikā vēl skaidrāk sāka iezīmēties tieksme pozicionēt bloku kā atsevišķu spēlētāju pieaugoši multipolārā pasaulē, atsaucoties uz ASV atkāpšanos no globālā policista lomas.³ Kā jau minēts, visaktīvākais savos izteikumos jau kopš ievēlēšanas Francijas prezidenta amatā ir bijis Emanuels Makrons, argumentējot, ka NATO noveco, un ES ir stratēģiski svarīgi “nostāties uz savām kājām” attiecībā uz bloka aizsardzības spēju stiprināšanu.⁴ Tiesa, Makronam problēmas sagādājusi domubiedru atrašana šajā jautājumā citu ES līderu lokā, ņemot vērā Vācijas diametrāli pretējo nostāju, kā arī virknes dalībvalstu paļaušanos uz ASV un NATO sniegtajām drošības garantijām.

Šajā rakstā aplūkots, vai Francijas prezidents arī pats sevi redz kā vienīgo ES stratēģiskās autonomijas koncepta aizstāvi. Analīzei izmantotas četras E. Makrona publiski pieejamas runas laika periodā no 2020. gada februāra līdz 2021. gada februārim ieskaitot, kuru fokusā bijušas debātes par stratēģisko autonomiju. Izmantojot kvantitatīvās kontentanalīzes metodi, aplūkots personu vietniekvārdu lietojums attiecīgajās runās, kas ļauj secināt, vai Makrons sevi pozicionē kā līderi, kas virza mērķi – ES stratēģisko autonomiju – kā savu individuālu ambīciju, bloka kolektīvu mērķi, vai tomēr ir novērojams līdzsvars starp abiem apsvērumiem.

Stratēģiskā autonomija un Eiropas Savienības drošība

Diskusijas par ES stratēģisko autonomiju nav nekas jauns. Jau kādu laiku šis koncepts vienā vai otrā formulējumā ir daļa no saskaņotās ES retorikas. Sākotnēji jēdziens tika pilnībā piesaistīts aizsardzības jomai, un ilgu laiku arī tika uz to noreducēts, tādējādi savā ziņā vārdu savienojumu “stratēģiskā autonomija” padarot ne tik pievilcīgu. Proti, vēl šodien debātes nereti

³ Stahl, A. K. (2018). Reconceptualising EU foreign policy in a multipolar world. In: *EU-China-Africa Trilateral Relations in a Multipolar World*. London: Palgrave Macmillan, pp. 29-46.

⁴ The Economist. (07.11.2019). Emmanuel Macron warns Europe: NATO is becoming brain-dead. Izgūts (10.03.2021) no: <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-warns-europe-nato-is-becoming-brain-dead>

aprobežojas ar sadursmi starp tiem, kas stratēģisko autonomiju uztver kā līdzekli politiskās telpas *atgūšanai* no ASV, un tiem, kas no jēdziena lietojuma izvairās tieši šī iemesla dēļ – nevēlēšanās paātrināt ASV atsvešināšanos. Vairākums ES dalībvalstu pieskaitāmas otrajai kategorijai.⁵

Laika gaitā stratēģiskās autonomijas definīcija ir paplašināta, iekļaujot tajā, piemēram, ekonomiskās un tehnoloģiskās neatkarības perspektīvas. Sevišķi aktuāli šie aspekti kļuva Covid-19 pandēmijas kontekstā.⁶ Tomēr dominējošā joprojām ir drošības dimensija, neraugoties uz to, ka bieži stratēģiskā autonomija un NATO tiek uzskatīti par savstarpēji izslēdzošiem drošības un aizsardzības ietvariem. Taču jāņem vērā, ka Eiropadome jau 2013. gada novembrī izmantoja šo jēdzienu attiecībā uz aizsardzības industriju, kad atsaucās uz nepieciešamību stiprināt ES spējas, attīstot Kopējo drošības un aizsardzības politiku.⁷ Visaptveroša definīcija tika iekļauta 2016. gadā izstrādātajā ES Globālajā stratēģijā, kurā skaidri norādīta nepieciešamība ES valstu blokam tiekties pēc “atbilstoša stratēģiskās autonomijas līmeņa”⁸, kas nozīmē “spēju darboties autonomi, kad un kur nepieciešams”⁹. Arī citi aizsardzības sektoram piesaistīti sadarbības formāti, piemēram, PESCO un Eiropas Aizsardzības fonds, šo konceptu ir pilnībā iekļāvuši savā oficiālajā vārdu krājumā.

Neraugoties uz saskaņotību oficiālajā līmenī, realitātē ne visas dalībvalstis pašu konceptu saprot vienādi, jo atsaucas uz to dažādās jomās. Piemēram, tās valstis, kas atbalsta līdzšinējo ES iekļaušanos zem NATO aizsardzības “lietussarga” (Vācija, Baltijas valstis), vairāk runā par tehnoloģisko autonomiju,¹⁰ savukārt Francija ar Emanuelu Makronu vadībā fokusējas specifiski uz drošības jautājumiem.

⁵ Burchard, H., Posaner, J., Darmanin, J. (16.11.2020). Berlin stresses US ties after Macron knocks minister's pro-American op-ed. *Politico*. Izgūts (10.03.2021) no: <https://www.politico.eu/article/emmanuel-macron-annegret-kramp-karrenbauer-defense-europe-strategic-autonomy/>

⁶ Reuters. (2020). EU aims for strategic economic autonomy after COVID pandemic. Izgūts (10.03.2021) no: <https://www.reuters.com/article/us-eu-economy-autonomy-idUSKBN25Z1GL>

⁷ Padomes Ģenerālsēkretariāts. (2013). *The Common Security and Defence Policy*. Izgūts (10.03.2021) no: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-217-2013-INIT/en/pdf>

⁸ European External Action Service. (2016). *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe*. Izgūts (10.03.2021) no: <https://eeas.europa.eu/archives/docs/topstories/pdf/eugsreviewweb.pdf>

⁹ Turpat.

¹⁰ European Political Strategy Centre. (2019). *Rethinking strategic autonomy in the digital age*. Izgūts (10.03.2021) no: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/889dd7b7-0cde-11ea-8c1f-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-118064052>

Emanuela Makrona redzējums attiecībā uz Eiropas Savienību

Vēl pirms pieciem gadiem Emanuels Makrons bija mazpazīstams, bet talantīgs Francijas valdības ministrs, līdz 39 gadu vecumā kļuva par vēsturiski jaunāko Francijas valsts vadītāju (kopš Napoleona). Nedaudz pārsteidzoši, ka tajā brīdī viņa pārstāvētā partija *En Marche!* (Uz priekšu!), dibināta vien 13 mēnešus iepriekš, bija bez pārstāvniecības parlamentā.¹¹

Neraugoties uz daudziem satricinājumiem Francijas iekšpolitikā Makrona prezidentūras laikā (piem., terorakti un “dzelteno vestu” protesti), salīdzinājumā ar iepriekšējiem prezidentiem viņa reitingi saglabājušies relatīvi augsti un stabili visā pirmās prezidentūras laikā, un tas ir pārsteidzoši, ņemot vērā Francijas sabiedrībā ierasto nepatiku pret politiskajiem līderiem, sevišķi prezidentiem.¹²

Jau kopš viņa inaugurācijas ceremonijas 2017. gada maijā, kuras laikā Makrons savu pirmo publisko runu kā Francijas prezidents teica Bēthovena skaņdarba “Oda priekam”, kas ir arī Eiropas Savienības himna, pavadībā, bija skaidrs, kādu virzību ieņems Francija vismaz nākamajos sešus gadus.¹³ Būtiski, ka viņa ievēlēšana tika sirsnīgi uzņemta kā Briselē, tā Berlīnē (ņemot vērā, ka Makrona sāncense vēlēšanās bija galēji labējā politiķe Marina Lepēna). Neraugoties uz to, viņš atklāti izteicās, ka, lai efektīvi risinātu Francijai aktuālās problēmas, ir nepieciešama visaptveroša ES reforma. Šajā kontekstā Makrons ir vairākkārt nonācis pretrunās ar, piemēram, Vācijas līderiem, kam ir krasi atšķirīgi priekšstati par bloka nākotni. Vispārinot – kamēr Vācija atbalsta plašu un ekspansionistisku ES, Francija dod priekšroku dziļākam un integrētākam blokam, eirozonai piešķirot atsevišķu budžetu, finanšu ministru un pat parlamentu, kura sastāvā būtu pārstāvji no valstīm, kurās lieto eiro.¹⁴

¹¹ Intoo.com. (2018). Leadership lessons from Macron's rise to the *Élysée*. Izgūts (10.03.2021) no: <https://uk.intoo.com/cat-blog/leadership-lessons-from-macrons-rise-to-the-elysee/>

¹² Amaro, S. (23.06.2020). France's prime minister is now more popular than President Macron – creating a 'dilemma', *CNBC*. Izgūts (10.03.2021) no: <https://www.cnb.com/2020/06/23/france-president-macron-assesses-his-chances-ahead-of-2022-election.html>

¹³ Nougayrede, N. (08.05.2017). Macron's victory march to Europe's anthem said more than words, *The Guardian*. Izgūts (10.03.2021) no: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/may/08/macron-europe-president-nationalism>

¹⁴ EU reform compromise will boost Merkel and Macron. (20.06.2018). *Emerald Expert Briefings*. Izgūts (10.03.2021) no: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/OXAN-ES235574/full/html>

Drošības sektorā Makrona redzējums ES nebūt nav mazāk ambiciozs. 2017. gada septembrī Sorbonnā teiktajā uzrunā Francijas prezidents izvirzīja visaptverošu mērķi Eiropai, uzsverot tādas vērtības kā suverenitāte, kopība un demokrātija. Pirmais no atslēgvārdiem – suverenitāte – bieži attiecināms tieši uz aizsardzību un militāro autonomiju, kur Makrona galvenais mērķis ir rast iespēju eiropiešiem vajadzības gadījumā rīkoties neatkarīgi, papildinot NATO teritoriālās aizsardzības lomu kontinentā. Tas iekļauj, piemēram, nepieciešamību izveidot Eiropas Aizsardzības fondu un Pastāvīgās struktūrētās sadarbības formātu. Makrons aktīvi atbalsta arī ideju, ka nacionālo valstu armijām jābūt atvērtām karavīriem no visas ES, kā arī to, ka blokam ir nepieciešams kopējs aizsardzības budžets un kopēja rīcības doktrīna.¹⁵

Laika gaitā Makrona ambīcijas kļuvušas izvērstākas un fokusētākas. Piemēram, 2018. gada nogalē Francijas prezidents izvirzīja tēzi, ka “eiropieši vairs nevar paļauties uz ASV kā uz drošības garantu”, atsaucoties uz tobrīd paziņoto Donalda Trampa lēmumu izstāties no 1987. gada kodollīguma ar Krieviju. Makrona skatījumā tas nozīmēja nepieciešamību izveidot vienotu Eiropas armiju, kas balansētu starp Krieviju, ASV un pastarpināti arī Ķīnu (it sevišķi kibernetikas jautājumos).¹⁶ Neraugoties uz to, ka iecere par Eiropas armiju nav materializējusies un, visticamāk, tas nenotiks arī tuvākajā nākotnē, ņemot vērā, ka nav nevienas Eiropas valstu grupas, kam būtu gan politiskā griba, gan ekonomiskā kapacitāte, lai kompensētu ASV aizsardzības spējas, Makrona entuziasms joprojām ir dzīvāks par dzīvu.

2020. gada sākumā prezidents Makrons uzstājās ar runu Parīzes *École Militaire* militārajā kompleksā, pievēršot sevišķu uzmanību Francijas kodolpolitikai. Tas bija stratēģiski nozīmīgs paziņojums par Francijas lomu Eiropā un pasaulē, kurā Makrona primārais vēstījums fokusējās uz to, ka Eiropai starptautiskajā telpā ir jāpierāda sevi kā autonomu dalībnieku aizsardzības un kodolenerģijas jomā. Ņemot vērā, ka šis vēstījums tika lielā mērā “veltīts” Berlīnei, Eiropas politiskā telpa pieredzēja diplomātisku sašūpošanos, ņemot vērā Vācijas kategoriski negatīvo nostāju pret kodolenerģiju.¹⁷

¹⁵ France Diplomacy. (2018). *European Defence*. Izgūts (10.03.2021) no: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/europe/european-defence/>

¹⁶ BBC. (06.11.2018). France's Macron pushes for 'true European army'. Izgūts (10.03.2021) no: <https://www.bbc.com/news/world-europe-46108633>

¹⁷ Macron's strategic vision for Europe. (2020). *Strategic Comments*, 26(2), IV-VI.

Šīs ambīcijas rezonē ne tikai E. Makrona individuālajā vīzijā, bet arī Francijas oficiālajā redzējumā attiecībā uz, piemēram, ES Kopējo drošības un aizsardzības politiku (KDAP). Tā, reaģējot uz Francijas centieniem, ES KDAP 2017. gadā piedzīvoja jaunu politiskā entuziasma un optimisma vilni, kad tika izveidots Pastāvīgās strukturētās sadarbības (PESCO) formāts, kā arī izveidots Eiropas Aizsardzības fonds un ieviests ikgadējs koordinētais aizsardzības nozares pārskata mehānisms ES līmenī. Viens no PESCO projektiem, kas patiesi devis reālus praktiskus rezultātus, ir militārās mobilitātes iniciatīva.¹⁸ Lai aizstāvētu savas pozīcijas attiecībā uz KDAP, Francijai ir pastāvīga pārstāvēniecība ES Politikas un drošības komitejā, kas vienuviet pulcē vēstniekus, diplomātus un aizsardzības civilo personālu.¹⁹

Eiropas Savienības stratēģiskā autonomija – Makrona personīgā ambīcija?

Skaidrs, ka Makrons ir izteikti eirocentrisks. Viņš pats sevi vairākkārt ir nosaucis par “aizrautīgu eirofilu”.²⁰ Taču kādas tendences iezīmējas attiecībā uz viņu kā līderi? Vai pašreizējais Francijas prezidents ES stratēģisko autonomiju redz kā projektu, kas viņam individuāli jāsteno par katru cenu, vai tomēr kā mērķi, par kuru ir vērts cīnīties visiem bloka pilsoņiem?

Psihologi un sociālantropologi iedala kolektīvo un individuālistisko līderības pieeju (no kurām izriet specifiskākas pieejas, tādas kā koercīvā, autoritārā, demokrātiskā u.tml.). Individuālistiskā pieeja ietver aspektus, ar kuriem var raksturot autoritārisma iezīmes (vēlme veikt projektus vienpersoniski, nodalot politisko eliti/individus/līderus no plašākas sabiedrības). Pretēja, bet ne izslēdzoša pieeja ir t.s. kolektīvā līderības pieeja, kur līderim pašam ir maza interese iesaistīties problēmu risināšanā, tā vietā atbildību “noņēlot” uz plašākas sabiedrības pleciem.²¹

¹⁸ Stoicescu, K. (2018). Who Needs a European Army? *International Centre for Defence and Security*. Izgūts (10.03.2021) no: <https://icds.ee/en/who-needs-a-european-army/>

¹⁹ Ministry of Armed Forces. (14.01.2020). The European Union and the military window of the Common Security and Defence Policy. Izgūts (10.03.2021) no: <https://www.defense.gouv.fr/english/dgris/international-action/l-ue-et-la-psdc-fr/the-european-union-and-the-military-window-of-the-common-security-and-defence-policy>

²⁰ Robert, A. (16.11.2016). Macron positions himself as France's europhile presidential candidate. *Euractiv*. Pieejams: <https://www.euractiv.com/section/elections/news/macron-positions-himself-as-frances-europhile-presidential-candidate/>

²¹ Hadley, L. (27.04.2015). Leadership from the ground up. *BMJ: British Medical Journal*, Vol. 350.

Arvien vairāk pētnieku uzsver, ka jaunās paaudzes līderu vidū pieaug tendence līderības pieejā kombinēt elementus no individuālistiskās un kolektīvās pieejas, vērojot uzmanību uz tādām vērtībām kā atbildība, lēmumu pieņemšana un konfliktu risināšana (piemēram, lielāku uzsvāru valodā lietot uz atslēgas frāzēm “mēs visi esam atbildīgi...”, “mūsu ikviena pienākums ir...”). Tiek uzskatīts, ka politiskie līderi tieši šādi visveiksmīgāk var apmierināt gan savas personīgās, gan kolektīva intereses.²²

Tālāk rakstā analizētas četras Emanuela Makrona runas laika posmā starp 2020. gada februāri un 2021. gada februāri, kuru fokusā bijis ES stratēģiskās autonomijas temats. Tās ir (1) 2020. gada februāra runa “Par aizsardzības un atturēšanas stratēģiju”²³; (2) tā paša gada septembra runa ANO Ģenerālajā asamblejā (tiesa, būtiski pieminēt, ka šeit Makrons runā par suverenitāti, nevis autonomiju)²⁴. Novembrī (3) Makrons šīs tēmas kontekstā tika intervēts žurnālā “Le Grand Continent”²⁵, savukārt (4) 2021. gada februārī viņš ar runu uzstājās Atlantijas padomē²⁶.

Analīze balstās uz kvantitatīvo datu salīdzināšanu. Proti, ņemot vērā iepriekš nedefinētās līderības pieejas, katra no tām tiek operacionalizēta, raugoties uz katru Makrona runu. Operacionalizācija notiek, izmantojot atslēgvārdu uzskaiti. Piemēram, lai noskaidrotu, kādā pakāpē Makrons ir individuālistisks līderis, viņa runās tiek uzskaitīti vārdi, kas saistīti ar pirmo personu – “es”, “man” u.tml.; nosakot kolektīvās līderības izpausmes, meklēti atslēgvārdi “jūs”, “tu”, “jums”; savukārt jauktā pieeja attiecas uz vārdiem

²² Dullu, S. (14.06.2017). Next-Gen Leaders Merge Individual and Collective Approaches to Leadership. *INDVSTRVS*. Izgūts (10.03.2021) no: <https://indvstrvs.com/next-gen-leadership/>

²³ Francijas Republikas Prezidenta oficiālais portāls. (07.02.2020). Speech of the President of the Republic on the Defense and Deterrence Strategy. Izgūts (10.03.2021) no: <https://www.elysee.fr/en/emmanuel-macron/2020/02/07/speech-of-the-president-of-the-republic-on-the-defense-and-deterrence-strategy>

²⁴ France Diplomacy. (22.09.2020). Emmanuel Macron speaks at UN General Assembly. Izgūts (10.03.2021) no: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/united-nations/news-and-events/united-nations-general-assembly/unga-s-75th-session/article/emmanuel-macron-speaks-at-un-general-assembly-22-sept-2020>

²⁵ Francijas Republikas Prezidenta oficiālais portāls. (16.11.2020). Interview granted to Le Grand Continent magazine by the french President Emmanuel Macron. Izgūts (10.03.2021) no: <https://www.elysee.fr/en/emmanuel-macron/2020/11/16/interview-granted-to-le-grand-continent-magazine-by-the-french-president-emmanuel-macron>

²⁶ Atlantic Council. (04.02.2021). A conversation with French President Emmanuel Macron. Izgūts (10.03.2021) no: <https://www.atlanticcouncil.org/event/a-conversation-with-french-president-emmanuel-macron-launching-the-europe-center/>

“mēs”, “mums”. Ņemot vērā, ka uzrunu atšifrējumi pieejami angļu valodā, tika meklēti vārdi “I”, “me”, “my”, “mine” (individuāli), “you”, “your”, “you’re” (kolektīvi), “we”, “us”, “our” (jaukti). Zemāk redzamajā tabulā apkopoti visi identificējamie vārdi.

Individuālistiskā pieeja	Kolektīvā pieeja	Jauktā pieeja
<ul style="list-style-type: none"> • I • I ('ve, 'm, 'd, 'll) • Me • My • Mine 	<ul style="list-style-type: none"> • You • You ('ve, 're, 'd, 'll) • Your • Yours 	<ul style="list-style-type: none"> • We • We ('ve, 're, 'd, 'll) • Our • Ours • Us

1. attēls. Analīzes gaitā identificējamie personu vietniekvārdi angļu valodā

Iegūtie dati apkopotā veidā analizēti tālāk redzamajās tabulās gan absolūtos, gan relatīvos skaitļos. Būtiski, ka analizē iekļauti tikai tie atšifrējumu fragmenti, kur piefiksēta prezidenta Makrona izteikšanās (šis aspekts jāņem vērā, jo trešais un ceturtais materiāls noformēts interviju/sarunu veidolā). Rezultātā kopējais vārdu skaits pirmajā tekstā bija 8339 vārdi, otrajā – 6874, trešajā – 11 231 un ceturtajā – 9806.

	1. runa	2. runa	3. runa	4. runa
Individuālistiskā pieeja	53	53	162	211
Kolektīvā pieeja	16	6	60	104
Jauktā pieeja	221	21	45	341

2. attēls. Makrona stratēģiskās autonomijas uzrunās novērotie atslēgvārdi kopā

	1. runa	2. runa	3. runa	4. runa
Individuālistiskā pieeja	0,6	0,8	1,4	2,2
Kolektīvā pieeja	0,2	0,1	0,5	1,1
Jauktā pieeja	2,7	0,3	0,4	3,5

3. attēls. Makrona stratēģiskās autonomijas uzrunās novērotie atslēgvārdi (% teksta)

Kā redzams, vienīgā konsekventā tendence attiecas uz individuālistiskās pieejas klātesamības pakāpenisku pieaugumu Makrona runās. Atslēgvārdi, kas attiecas uz kolektīvo pieeju un jaukto pieeju, novērojami nekonsekventi. Iespējams, tas skaidrojams ar pieaugošo spriedzi stratēģiskās autonomijas jautājumos 2020. gada griezumā, kas Makronu motivēja uzņemties sava veida

personīgo atbildību šajā kontekstā. Taču tajā pašā laikā jāņem vērā, ka vidēji visu četru aplūkoto runu kopsummā jauktā pieeja novērojama tikpat bieži kā individuālistiskā.

Salīdzinājumam ar tādas pašas analīzes palīdzību jāaplūko, kā visas līdzšinējās Makrona prezidentūras laikā mainījusies viņa līderības pieeja starp individuālistisku, kolektīvu un jauktu. Šim nolūkam izmantotas Makrona oficiālās ikgadējās uzrunas Vēstnieku nedēļas konferencē (*Ambassadors week*) laika periodā no 2016. līdz 2019. gadam (2020. gadā konference nenotika Covid-19 ierobežojumu dēļ). 2016. gada uzrunā kopumā konstatēti 6070 vārdi²⁷, 2017 – 10 843²⁸, 2018 – 12 517²⁹, 2019 – 16 134³⁰.

	2016	2017	2018	2019
Individuālistiskā pieeja	50	184	237	301
Kolektīvā pieeja	5	51	50	75
Jauktā pieeja	145	365	471	744

4. attēls. Vēstnieku nedēļas laikā teiktajās Makrona uzrunās novērojamie atslēgvārdi kopā

	2016	2017	2018	2019
Individuālistiskā pieeja	0,8	1,7	2,0	1,9
Kolektīvā pieeja	0,1	0,5	0,4	0,5
Jauktā pieeja	2,4	3,4	3,8	4,6

5. attēls. Vēstnieku nedēļas laikā teiktajās Makrona uzrunās novērojamie atslēgvārdi (% teksta)

²⁷ France Diplomacy. (2016). Speech by the President of the french Republic during the ambassadors' week (30 August 2016). Izgūts (10.03.2021) no: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/the-ministry-and-its-network/news/ambassadors-week/prior-editions/ambassadors-week-2016/article/speech-by-the-president-of-the-french-republic-during-the-ambassadors-week-30>

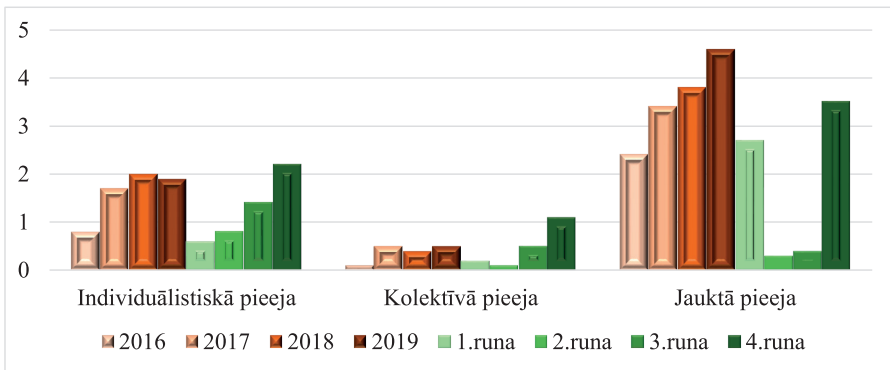
²⁸ France Diplomacy. (2017). Speech by President Emmanuel Macron – Ambassadors' Week 2017. Izgūts (10.03.2021) no: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/the-ministry-and-its-network/news/ambassadors-week/prior-editions/ambassadors-week-edition-2017/speech-by-president-emmanuel-macron-ambassadors-week-2017/>

²⁹ France Diplomacy. (2018). Speech by President Emmanuel Macron – Ambassadors' Conference 2018. Izgūts (10.03.2021) no: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/the-ministry-and-its-network/news/ambassadors-week/ambassadors-week-edition-2018/article/speech-by-president-emmanuel-macron-ambassadors-conference-2018>

³⁰ France Diplomacy. (27.08.2019). Ambassadors' conference – Speech by M. Emmanuel Macron, President of the Republic. Izgūts (10.03.2021) no: <https://lv.ambafrance.org/Ambassadors-conference-Speech-by-M-Emmanuel-Macron-President-of-the-Republic>

Kā redzams, gadu gaitā Makrona diplomātiskajās uzrunās novērojamas divas būtiskas tendences. Pirmkārt, visvairāk izmantotā pieeja viņa valodā ir jauktā pieeja (piem., uzsvars uz kopējo, t.sk. viņa, atbildību problēmu risināšanā), kam seko individuālistiskā pieeja (piem., uzsvars uz to, ko darīs pats Makrons, un kāda būs viņa personīgā atbildība), savukārt visretāk notiek atsaukšanās uz kolektīvo pieeju, kas ietver tautai paveicamos uzdevumus (piem., izmantojot tādas frāzes kā “jums ir jāpaveic...”). Otrā tendence attiecas uz to, ka Makrons aizvien vairāk savās runās tieši izmanto jaukto pieeju, kamēr pārējās divas pieejas izmantotas nekonsekventi.

Salīdzinot ar runām, kas attiecināmas uz stratēģisko autonomiju, jāsecina, ka jauktā pieeja (kas signalizētu par visu – gan ES pilsoņu, gan paša Makrona – nepieciešamību iesaistīties) ir krietni vairāk novērojama vispārīgajās uzrunās no Vēstnieku nedēļas konferencēm, kamēr individuālistiskā pieeja ar pieaugošu tendenci relatīvi vairāk novērojama stratēģiskās autonomijas uzrunās. Šīs tendences vizualizētas grafikā (6. attēls).

6. attēls. Makrona runās novērojamie atslēgvārdi (% teksta)

Rūsgranās krāsas ierāmētie stabiņi (savienojumā ar datu etiķetēm, kas attiecas uz 2016.–2019. gadu parāda ikgadējās Vēstnieku konferencēs novērojamais atslēgvārdus, savukārt zaļie stabiņi attiecas uz 2020.–2021. gada runām specifiski stratēģiskās autonomijas kontekstā. Interesanti, ka, lai arī Vēstnieku konferences uzrunās individuālistiskā pieeja novērojama relatīvi daudz, stratēģiskās autonomijas runās 2020. gada laikā tās klātbūtne augusi ģeometriskā progresijā. Jāņem vērā, ka stratēģiskās autonomijas runās fokuss vērsti specifiski uz aizsardzības sektoru, savukārt Vēstnieku nedēļas

konferences aptver plašāku tematu spektru. Šis aspekts potenciāli liecina par Makrona pieaugošo apziņu kā vienīgo koncepta virzītāju bloka līmenī.

Par šo tendenci signalizē arī cits novērojums. Proti, gadu gaitā Vēstnieku nedēļas konferencēs summāri visvairāk Makrona runās novērojama jauktā pieeja, kam ar lielu atstatumu seko individuālistiskā pieeja (starpība – 7,5%). Interesanti, ka stratēģiskās autonomijas runās atšķirība starp abām pieejām ir ievērojami mazāka jeb 1,9%.

Secinājumi

Šī Emanuela Makrona pieaugošā “vientulība” stratēģiskās autonomijas un militārās suverenitātes atbalstā publiskajā telpā rezonē arī citos veidos. Jau pieminētā strīķēšanās starp Franciju un Vāciju savu līdzšinējo kulmināciju piedzīvoja 2020. gada novembrī, kad Vācijas aizsardzības ministre Annegrēte Krampa-Karenbauere asi kritizēja Makrona izteikumus par to, ka ES vajadzētu tiekties pēc lielākas neatkarības no ASV un NATO, akcentējot, ka “mēs esam stiprāki kopā”.³¹ Interesanti, ka šis individuālo līderu viedokļu atšķirības atspoguļojas arī konkrēto ES dalībvalstu pilsoņu viedokļos. Kā liecina neseni Eiropas Ārlietu padomes aptaujas rezultāti, Francija ES sniegtos ieguvumus nacionālā līmenī uztver atšķirīgi no citām dalībvalstīm. Piemēram, 27% aptaujāto franču respondentu uzskata, ka aizsardzība no kara un konfliktiem ir joma, kurā ES sniedz vislielākos ieguvumus. Tā ir ievērojami lielāka daļa nekā jebkurā citā nacionālā valstī.³²

Raugoties uz veiktās analīzes datiem, šķiet, ka šo disonansi apzinās arī pats Makrons, savās runās arvien biežāk izmantojot leksikas elementus, kas signalizē par viņa personīgo atbildību ES stratēģiskās autonomijas īstenošanas nepieciešamībā.

³¹ Stoicescu K. (23.11.2020). Does France Seek Alone European “Strategic Autonomy”? *International Centre for Defence and Security*. Izgūts (10.03.2021) no: <https://icds.ee/en/does-france-seek-alone-european-strategic-autonomy/>

³² Ciulla, M., Varma, T. (06.01.2020). The lonely leader: The origins of France’s strategy for EU foreign policy. *European Council on Foreign Relations*. Izgūts (10.03.2021) no: <https://ecfr.eu/article/the-lonely-leader-the-origins-of-frances-strategy-for-eu-foreign-policy/>

Krievijas ārpolitika Moldovā un Ukrainā – izaicinājums Eiropas Kaimiņu politikai

Kristīne Zaidi,

politikas zinātnes doktora grāda kandidāte, Latvijas Universitāte

Eiropas Savienības vīzija par tās globālās lomas stiprināšanu neatbilst Krievijas reģionālajiem un starptautiskajiem centieniem. Krievijas ārpolitika Ukrainā un Moldovā ir jāvērtē caur tās ilgtermiņa vīzijas prizmu. Tā balstās uz Krievijas kā reģionālās un globālā mēroga varas atjaunošanu ar Neatkarīgo Valstu Sadraudzības (NVS) starpniecību un ekonomiskās un politiskās integrācijas procesiem šajā telpā. Krievijas skatījumā Ukrainas un Moldovas vēlme integrēties Rietumu politiskajās un ekonomiskajās struktūrās, Ukrainas gadījumā – arī militārajās struktūrās (NATO), ir pret-runā ar šo vīziju. Arī ES intereses stiprināt savu ģeopolitisko un ģeo-ekonomisko lomu nesaskan ar Krievijas interesēm reģionā. ES uzsvars uz stratēģisko autonomiju turpinās uzturēt spriedzi Krievijas un ES attiecībās un līdz ar to arī spriedzi Krievijas attiecībās ar Ukrainu un Moldovu. Kamēr ES vīzija ietvers globālās lomas stiprināšanu, atkarības mazināšanu no trešajām valstīm, attiecību ar kaimiņiem padziļināšanu, Krievija to uzskatīs par draudu. Ukrainas un Moldovas interesēs būtu konstruktīvu ekonomisko un politisko attiecību uzturēšana ar ES un Krieviju, tomēr līdz šim tām bija jāizdara izvēle, kas bremzēja eiointegrāciju. Šāda spriedze turpināsies, kamēr netiks rasts modelis Krievijas un ES interešu samērošanai kaimiņu reģionā.

Atslēgvārdi: Eiropas Savienība, Krievijas ārpolitika, Moldova, Ukraina.

The EU's vision of strengthening its global role does not fit with Russia's regional and international aspirations. The article argues that Russia's foreign policy in Ukraine and Moldova should be seen through the prism of its long-term perspective. This vision is based on the restoration of Russia as a regional and, in the long run, global power through the Independent United States (CIS) and its economic and political integration processes.

This outlook is in conflict with the desire of Ukraine and Moldova to integrate into Western political and economic structures and, in the case of Ukraine, into military structures as well. Russia's regional aspirations run counter to the EU's vision of strengthening its global role in the context of geopolitical and geoeconomic competition. The EU's increased emphasis on its strategic autonomy will continue to maintain tensions between Russia and the EU, and thus tensions between Russia and Ukraine and Moldova. While the EU's vision includes strengthening its global role by reducing dependencies, strengthening its relations with neighbours, Russia will perceive it as a threat to its global influence. It would be in the interests of Ukraine and Moldova to maintain constructive economic and political relations with both the EU and Russia, but so far they have had to make choices with regular dire consequences to their path for European integration. This will continue unless the interests of Russia and the EU in their common neighbourhood can coexist.

Keywords: European Union, Moldova, Russia's Foreign Policy, Ukraine.

Ievads

Ukrainas un Moldovas attiecībās ar Krieviju ir novērojama zināma spriedze starp reālo situāciju – šo valstu ekonomisko atkarību no Krievijas – un vēlmi veidot uz liberālām vērtībām balstītu nākotni, kas tām asociējas ar dalību Rietumu politiskajās un ekonomiskajās struktūrās, un Ukrainas gadījumā – arī militārajās struktūrās (NATO). Šo divu aspektu sabalansēšana ir sarežģīta, diemžēl abām valstīm bieži vien ir jāizdara izvēle, un, ja tā nav veikta par labu Krievijai, jārēķinās ar sekām. Prezidents Vladimirs Putins, noveļot vainu uz Rietumiem, paudis, ka “postpadomju valstis tika nostādītas aplamas izvēles priekšā starp pievienošanos Rietumiem vai attiecību turpināšanu ar Austrumiem. Agrāk vai vēlāk šī konfrontācijas loģika izraisītu lielu ģeopolitisko krīzi. Un tas ir tieši tas, kas noticis Ukrainā...”¹

¹ No prezidenta Vladimira Putina uzrunas ANO Ģenerālās asamblejas 70. sesijā. (2015. gada 28. septembris). Izgūts (23.02.2021.) no: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/50385>. Ārlietu ministrs Sergejs Lavrovs atkārtoja šo skatījumu vairākas reizes, piemēram, 2017. un 2018. gada preses konferencēs. (2017. gada 17. janvāris). Izgūts (23.03.2021.) no: http://www.mid.ru/en/press_service/minister_speeches/-/asset_publisher/7OvQR5KJWVmR/content/id/2599609?p_p_id=101_INSTANCE_7OvQR5KJWVmR&_101_INSTANCE_7OvQR5KJWVmR_languageId=ru_RU un <https://www.youtube.com/watch?v=J5EKSoaNpoo>.

Skatot Krievijas ārpolitiku attiecībā uz Ukrainu un Moldovu, jāņem vērā gan pagātnes, gan nākotnes vīzijas konteksts. Pagātne, pēc prezidenta Putina domām, ir dramatiska, un Padomju Savienības sabrukums tiek vērtēts kā traģēdija.² Nākotnes vīzija lielā mērā koncentrējas uz šīs pagātnes traģēdijas labošanu un Krievijas kā reģionālās un ilgtermiņā arī globāla mēroga varas atjaunošanu ar Neatkarīgo Valstu Sadraudzības (NVS) starpniecību un ekonomiskiem un politiskiem integrācijas procesiem tajā. NVS svarīgo lomu Krievijas ilgtermiņa vīzijas īstenošanā apstiprina tas, ka jebkura rīcība, kas varētu vājināt integrācijas procesus NVS, tiek uzskatīta par nopietnu ārēju draudu Krievijai. Tas izskaidro Krievijas aso reakciju uz Ukrainas un Moldovas tuvināšanos ES (Ukrainas gadījumā – arī NATO), kas tiek uzskatīta par Krievijas ekonomisko un politisko sāncensi. ES vīzija par savas lomas stiprināšanu ģeopolitiskās un ģeoeconomiskās sacensības kontekstā un uzsvars uz stratēģisko autonomiju turpinās uzturēt spriedzi Krievijas un ES attiecībās. Ukrainas un Moldovas interese par ciešāku sadarbību ar ES ir pretrunā ar Krievijas skatījumu uz savu lomu šajās valstīs, tāpēc katrs solis sadarbības veicināšanā ir izraisījis negatīvu Krievijas reakciju gan retorikā, gan ekonomiskās varas instrumentu izmantošanā, īpaši 2013. gada beigās, pirms Ukraina gatavojās parakstīt ES Asociācijas līgumu. Krievijas centieni novērst Ukrainas un ES saišu formālu stiprināšanu ar līgumu, kas vēl vairāk pietuvinātu Ukrainas integrāciju ES struktūrās, liecina, ka tā nepieļaus balansēšanu starp Rietumiem un Austrumiem. Ukrainai un – par mazāku cenu – arī Moldovai, bija jāizvēlas viena vai otra puse.

Lai rastu skaidrojumus, kāda ir Krievijas ārpolitikas Ukrainā un Moldovā argumentācija, kura kalpo par pamatu lēmumu pieņemšanai, rakstā analizētas prezidenta Vladimira Putina runas un Krievijas ārpolitikas dokumenti. Tieši tajos koncentrēti formulēti vēstījumi, kuri tiek sūtīti ES un NATO, brīdinot, ka iejaukšanās Krievijas interešu ģeopolitiskajā telpā var izraisīt neprognozējamas sekas.

² Lai gan ar uzvaru uz krieviem, kuri palika ārpus Krievijas jaunajām robežām.

Ukraina

Lai gan stratēģiskajos dokumentos Krievijas mērķi attiecībā uz Ukrainu tiek formulēti neviennozīmīgi,³ Krievija turpina mērķtiecīgu ārpolitiku Ukrainā. Krievijai ir ilgtermiņa mērķi Ukrainā, un uz tiem ir jāskatās Krievijas reģionālo un globālo ambīciju kontekstā, kur pat inkrementāli lēmumi (kā, piemēram, gāzes cenu palielināšana) ir veicinoši faktori savu interešu nostiprināšanā. No ekonomiskā un politiskā viedokļa Krievijas mērķis bija (un joprojām ir) atstāt Ukrainu ārpus ES; militāri politiskajā ziņā saglabāt Krievijas Melnās jūras floti Ukrainā (kas eventuāli noveda pie Krimas pārņemšanas)⁴ un Ukrainu ārpus NATO⁵ (kas būtu divi savstarpēji izslēdzoši pasākumi, jo tas izslēgtu iespēju saglabāt Krievijas floti Ukrainā). Krievijas iespējas sasniegt šos mērķus ar miermilīgiem līdzekļiem kļuva ierobežotas, tādēļ Krievijas rīcība kļuva reaktīva, cenšoties sasniegt mērķus ilgtermiņā.

Saskaņā ar pausto oficiālo pozīciju Krievijai ir nepieciešama stipra Ukraina, tāpat kā Ukrainai ir nepieciešama stipra Krievija, abu valstu attiecībām jābalstās uz uzticību un stratēģisko partnerību,⁶ un to ekonomikām jābūt

³ Izņemot 2013. gada Krievijas Federācijas Ārpolitikas koncepciju, kurā nepārprotami tika atzīts, ka ir svarīgi būvēt attiecības ar Ukrainu kā NVS prioritāro partneri. Tas, protams, notika tad, kad Ukraina jau uzsāka sarunas ar ES par Asociācijas līgumu. Pat Militārajā doktrīnā nebija atsauces uz Ukrainu, kur Krimā līdz 2014. gadam oficiāli uzturējās Krievijas Jūras spēku kontingents. Tikai zemākās kārtas stratēģiskais dokuments, Jūrniecības doktrīna, bija vienīgais, kas konsekventi atsauca uz Sevastopoles nozīmīgumu kā galveno ostu Melnajā jūrā.

⁴ Saskaņā ar Nodalījuma līgumu par Melnās jūras flotes statusu un stāvokli, kas tika parakstīts 1997. gadā, Krievijas Melnās jūras flotes statuss Sevastopolē bija saskaņots līdz 2017. gadam (pagarināts 2010. gadā uz 25 gadiem). Līgums ļāva Krievijai saglabāt Krimas pussalā līdz 25 000 karavīru, 24 artilērijas sistēmas, 132 bruņumašīnas un 22 lidmašīnas. Līgums vairs nav pieejams Krievijas Ārlietu ministrijas mājaslapā. Krievija izbeidza līgumu pēc Krimas pārņemšanas 2014. gada 31. martā. Līguma teksts pilnā apjomā ir pieejams: https://en.wikisource.org/wiki/Partition_Treaty_on_the_Status_and_Conditions_of_the_Black_Sea_Fleet.

⁵ Ir jāatceras plaši pazīstamā Putina uzruna Mīnhenes Drošības konferencē 2007. gadā; gadu pirms tam Krievijas Federācijas Valsts Domes pieņemtajā rezolūcijā par Krievijas pozīciju attiecībā uz Ukrainas potenciālu dalību NATO ir teikts, ka Ukrainas pievienošanās militārajam blokam vedīs pie negatīvām sekām abu valstu attiecībās. Tas, protams, notika laikā, kad Ukraina gatavojās kopējiem militārajiem vingrinājumiem ar NATO Melnajā jūrā, kuras nenotika; kā arī laikā, kad Ukraina bija NATO Dalības rīcības plāna pievienošanas procesā, kas līdz šim vēl nav noslēdzies.

⁶ No prezidenta Vladimira Putina uzrunas Krievijas gada Ukrainā noslēguma ceremonijā. (2004. gada 23. janvāris). Izgūts (24.03.2021.). no: <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/22333>

vienas telpas sastāvdaļām.⁷ Kaut gan prezidents V. Putins šos vārdus teica jau 2004. gadā, neilgi pirms Oranžās revolūcijas, viņa skatījums uz Ukrainas kā nozīmīga instrumenta lomu Krievijas ilgtermiņa interešu sasniegšanā nav mainījies, tāpēc viņš turpina uzsvērt, ka abu valstu potenciālu apvienošana veidotu ietekmīgu spēku reģionā un pasaulē.⁸ Putins Ukrainas un Krievijas esošajās attiecībās vaino Rietumus, kuru interesēs, viņaprāt, neieklājas Krievijas un Ukrainas vienotība. Taču abu valstu attiecības varēja raksturot kā saspringtas un neuzticības pilnas, pirms Ukraina sāka veidot ciešākas attiecības ar Rietumu organizācijām. Tam ir nozīmīgs vēsturisks konteksts, kas nav tik pozitīvs, kā Krievijas prezidents to bieži vien raksturo. Par savstarpējo neuzticēšanos liecina, piemēram, Budapeštas memorands par drošības garantijām, un process, kas noveda līdz tā parakstīšanai 1994. gadā. Par uzticības trūkumu un zināmu spriedzi no Ukrainas puses, ko tā vēlējās mazināt, saņemot papildu garantijas no Krievijas, liecina arī, piemēram, 1997. gadā parakstītais Draudzības, sadarbības un partnerības līgums vai 2003. gada Līgums par valsts robežu starp Ukrainu un Krieviju. Ar šiem un citiem līdzīgiem dokumentiem Ukraina vēlējās nodrošināt savas teritoriālās vienotības un robežu neaizskaramību, jo bija zināms, ka drīz pēc Padomju Savienības sabrukuma Krievijas politiskajās aprindās diezgan skaļi izskanēja viedokļi par nepieciešamību „atgūt” noteiktas teritorijas no Ukrainas, kā tas arī notika 2014. gadā, neskatoties uz vairākiem starptautiskajiem līgumiem un proklamētajām garantijām; un tas attiecas ne tikai uz Krimas pārņemšanu, bet arī kontroles zaudēšanu pār Doņeckas un Luhanskas reģioniem.

Ukrainai garantijas bija nepieciešamas, jo Krievija daudzkārt bija izteikusi neapmierinātību ar Ukrainas ārpolitikas kursu. Kopš deviņdesmitajiem gadiem par vienu no abu valstu saspringto attiecību izteiktākajiem iemesliem kļuva Ukrainas centieni iekļauties Rietumu ekonomiskajās, politiskajās

⁷ Prezidenta Vladimira Putina preses konference Krievijas un ārvalstu žurnālistiem. (2004. gada 23. decembris). Izgūts (24.03.2021.) no: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22757>; Oliver Stone, *Putina intervijas. Pilns transkripts* (krievu valodā). Maskava, Alpina Publisher, 2018. 77-79. lpp.

⁸ “20 jautājumi ar Vladimiru Putinu”, Intervija ar Vladimiru Putinu, TASS. (2020. gada 21. februāris). Izgūts (24.03.2021.) no: <https://www.youtube.com/watch?v=NG6dxqwxGE4>

un militārajās struktūrās⁹, kamēr Krievija Ukrainu iekļāva savos reģionālās integrācijas plānos. Ukrainas rīcība, spēlējot abos virzienos, Krievijai nebija pieņemama, jo tā uzskatīja, ka šāda rīcība ir pretrunā ar Krievijas ilgtermiņa interesēm.

Krievijas mērķi attiecībā uz Ukrainu ir jāuztver kā daļa no citiem nozīmīgiem procesiem, piemēram, Krievijas globālo pozīciju stiprināšana, tās ambīcijas attiecībā uz NVS, politika attiecībā uz tautiešiem ārvalstīs, kā arī ģeopolitiskiem ierobežojumiem. Ukraina tiek uztverta kā daļa no Krievijas vadītajām politiskajām un ekonomiskajām struktūrām, piemēram, 2015. gadā izveidotā Eirāzijas Ekonomiskā savienība (un iepriekš Eirāzijas Muitas savienība un Vienotā ekonomiskā telpa)¹⁰ vai vismaz kā buferis starp Rietumu ekonomiskajām, politiskajām un militārajām struktūrām, kā prezidents Putins apliecināja savā runā ANO Ģenerālajā asamblejā 2015. gadā.¹¹ Krievija mēģināja panākt savu, piedāvājot Ukrainai Rīcības plānu, ko Krievija un Ukraina parakstīja 2013. gada 17. decembrī. Prezidents Putins to raksturoja kā palīdzību ģimenes loceklim sarežģītā politiskā, ekonomiskā un sociālā situācijā. “Mēs to darām mūsu īpašo attiecību ar Ukrainu vārdā un tāpēc, ka mēs gribam turpināt mūsu sadarbību, kurā viņi arī ir ieinteresēti.”¹² Plāns paredzēja 15 miljardu dolāru aizdevumu un gāzes cenu samazinājumu

⁹ Prezidents Leonīds Kučma, kura laikā Ukrainas un Krievijas attiecības uzlabojušas un kas bija Ukrainas prezidents, ar kuru Putins tikās visvairāk un visbiežāk, bija arī tas, kurš faktiski uzsāka attiecību ar NATO formalizēšanas procesu, neskatoties uz Krievijas izteikto neapmierinātību. 1997. gadā Madrides samita laikā viņš parakstīja NATO-Ukrainas hartu un izteica cerību, ka “Eiropas un transatlantisko institūciju durvis paliks atvērtas visām valstīm”. Viņš arī paziņoja, ka “Ukraina ir izdarījusi savu izvēli un ir gatava kopā ar NATO dalībvalstīm un Alianses partnervalstīm aktīvi piedalīties Eiropas drošas nākotnes veidošanā”. Izgūts (24.03.2021.) no: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_25600.htm?selectedLocale=en.

¹⁰ Līgums par Savienības dibināšanu tika parakstīts 2014. gada 29. maijā un stājās spēkā 2015. gada 1. janvārī. Lai gan tas tiek popularizēts kā platforma attiecībām ar ES, tas tiek popularizēts arī kā alternatīva ES, un tā mērķis ir daudz plašāks nekā NVS. Piemēram, kā potenciālu alternatīvu ES Rietumbalkānos (jo īpaši Serbijā); tika uzsāktas sarunas par brīvās tirdzniecības nolīgumiem ar Ēģipti, Indiju, Singapūru, un diskusijas notika ar daudzām citām valstīm; brīvās tirdzniecības līgumi tika parakstīti ar Vjetnamu 2015. gadā, bet ar Irānu – 2018. gadā. Piemēram, skatīt: Dragneva, R., Wolczuk, K. (2017). The Eurasian Economic Union. Deals, Rules and the Exercise of Power. Research Paper, Chatham House. Izgūts (20.03.2021.) no: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2017-05-02-eurasian-economic-union-dragneva-wolczuk.pdf>

¹¹ No prezidenta Vladimira Putina uzrunas ANO Ģenerālās asamblejas 70. sesijā. (2015. gada 28. septembris). Izgūts (23.02.2021.) no: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/50385>

¹² Prezidenta Vladimira Putina preses konference. (2013. gada 19. decembris). Izgūts (20.03.2021.) no: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/19859>

Ukrainai, pretī pieprasot atlikt ES Asociācijas līguma parakstīšanu uz nenoteiktu laiku. Kaut gan Rīcības plānam bija īss mūžs, tas parādīja Ukrainas vitālo nozīmi Krievijas plānā padziļināt NVS integrāciju, jo īpaši ekonomikas jomā. Ciešākas Ukrainas saites ar ES bija pretrunā ar Krievijas ekonomiskajām interesēm un plāniem, un šai pozīcijai bija svarīga loma Krievijas ārpolitikas formulēšanā attiecībā uz Ukrainu.

Varētu šķist, ka Krievijai kļūst aizvien grūtāk saglabāt ietekmi Ukrainā. Tā pazaudējusi savas galvenās Ukrainas tirdzniecības partneres pozīcijas, īpaši pēc tam, kad ES un Ķīna palielināja tirdzniecības apjomus ar Ukrainu un tādējādi samazināja tās ekonomisko atkarību no Krievijas.¹³ Tomēr liela nozīme ir ne tikai kopējam tirdzniecības apjomam, bet arī importēto un eksportēto preču struktūrai, kurā minerāldegvielas paliek galvenā Ukrainas importa pozīcija,¹⁴ un pat to daļēja aizstāšana ar piegādēm no ES Ukrainas atkarību mazina tikai daļēji. Turklāt Ukraina ir ieinteresēta saglabāt ienākumus no Krievijas gāzes piegādes Eiropai, izmantojot tās infrastruktūru, taču nākotnē to apdraud *Nord Stream 2* projekts. Kaut gan 2019. gada decembrī Krievija un Ukraina ir panākušas vienošanos par gāzes tranzītu caur Ukrainu līdz 2024. gadam, *Nord Stream 2* projekts varētu nozīmēt, ka pēc tam Krievijai šāda vienošanās vairs nebūs nepieciešama. Tādējādi ir jāuzmanās no paviršas datu interpretācijas, skatoties vien uz tirdzniecības līdzsvaru, kas varētu norādīt uz situācijas maiņu.

Ar Krimas pārņemšanu Krievija nodrošināja nepārtrauktu pieeju Melnajai jūrai (ko nevarēja nodrošināt pat ilgtermiņa nomas līgums), un tas ir stratēģiski svarīgi ne tikai reģionā, bet arī Krievijas globālo ambīciju realizēšanai.¹⁵ Ir jāņem vērā, ka Krievijas skatījumā Melnās (un Azovas) jūras spēki ir viens no Krievijas ārpolitikas instrumentiem, un tas ir noteikts

¹³ Tomēr datu interpretācijai ir liela nozīme. Ja skatās uz individuālām valstīm, nevis ES kopumā, Krievija joprojām saglabā vadošu pozīciju. Tomēr ir nozīmīgi tas, ka Ukraina panāca ārējās tirdzniecības diversifikāciju un rezultātā samazināja atkarību no kāda viena tirdzniecības partnera.

¹⁴ Dabrowski, M., Dominguez-Jimenez, M., Zachmann, G. (2020. gada 13. jūlijs). Ukraine: trade reorientation from Russia to the EU. Izgūts (23.03.2021.) no: <https://www.bruegel.org/2020/07/ukraine-trade-reorientation-from-russia-to-the-eu/>

¹⁵ Uztvertie draudi par pastiprinātu NATO klātbūtni Krievijas teritoriālo ūdeņu tuvumā apdraudēja Krievijas pozīciju ne tikai Melnajā jūrā, bet arī piekļuvi Vidusjūrai, jo īpaši, ņemot vērā Krievijas palielināto militāro klātbūtni Tuvajos Austrumos kopš tās iesaistīšanās militārajās operācijās Sirijā. Skatīt: Krievijas Federācijas Jūras doktrīna. (53., 58. pants). (2015.). Izgūts (23.03.2021.) no: <http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/uAFi5nvux2twaqjftS5yrIZUVTJan77L.pdf>. Ap 2017. gadu lielākā Melnās jūras flotes modernāko kuģu daļa tika piesaistīta Vidusjūras spēkiem.

visās attiecīgajās jūrniecības doktrīnās. Tie spēlē galveno lomu Krievijas kā viena no pasaules varas centriem pozicionēšanā, un tiek uzskatīts, ka tikai ar spēcīgiem Jūras spēkiem Krievija var iegūt “vadošo pozīciju multipolārajā pasaulē 21. gadsimtā, kas ļaus īstenot un aizsargāt tās nacionālās intereses.”¹⁶ Notikumi Ukrainā no 2013. gada rudens līdz 2014. gada pavasarim palīdzēja Krievijai tās ilgtermiņa vīzijas īstenošanā.

Nereti šāda rīcība, kuru raksturo risks, atmaksa, izmisums, pārsteidzoša rīcība, tiek skaidrota ar stratēģisko interešu aizstāvēšanu. Prezidents V. Putins piešķir nozīmi spējai “sajust brīdi ... tiecoties pēc vislabākajiem rezultātiem”.¹⁷ Šajā ziņā Krievijas rīcība norāda uz stratēģisku “kontekstuālo oportūnismu”. “Putina kā improvizētāja” diskurss saistībā ar Krimu ir derīgs tikai tad, kad to apspriež kontekstā ar iespēju brīža izmantošanu, bet ne stratēģijas trūkuma kontekstā. Ir jāņem vērā arī tas, ka vides faktori nosaka līdzekļus, kas ierobežo vai ļauj izmantot noteiktus valsts varas instrumentus. Tāpēc, piemēram, pēc Oranžās revolūcijas 2004. gadā Krievijas rīcība bija mērena, jo Ukrainas iespējamā dalība Rietumu struktūrās tajā laikā likās ļoti attālināta,¹⁸ un Krievijas pozīcijas netika apdraudētas. Putina atzinumam, ka “Krima vienmēr ir bijusi neatņemama Krievijas sastāvdaļa cilvēku sirdīs un prātos”¹⁹ vēl nebija pienācis laiks tikt publiskotam. Daudz svarīgāki ir citi paziņojumi, kas tieši norāda uz stratēģiskajām interesēm, kas bija Krimas

¹⁶ Krievijas Federācijas Prezidenta 2017. gada 20. jūlija dekrēts No. 327 par Krievijas Federācijas valsts politikas apstiprināšanu jūras darbību jomā laika periodam līdz 2030. gadam. (53. pants). (2017). Izgūts (23.03.2021.) no: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&firstDoc=1&lastDoc=1&nd=102438738>

¹⁷ Vladimira Putina personīgā mājaslapa. <http://eng.putin.kremlin.ru/interests>.

¹⁸ 2004. gadā Putins prognozēja, ka Ukrainas dalības ES jautājums būs dienas kārtībā vismaz 15-25 gadus, tajā pat laikā uzsverot labumus, kas saistīti ar Kopējo ekonomisko telpu starp Krieviju, Baltkrieviju, Kazahstānu un Ukrainu, ko tajā laikā sāka aktīvi plānot. Putina preses konference ārvalstu žurnālistiem. (2004. gada 23. decembris). Izgūts (22.03.2021.) no: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22757>

Neskatoties uz to, ka Putins bija visai noraidošs par Ukrainas izredzēm pievienoties ES, Krievijas reakcija uz notikumiem Ukrainā, sekojot Oranžajai revolūcijai, bija asas retorikas līmenī, kam sekoja arī bargi ekonomiskie soļi, piemēram, noņemot subsīdijas gāzes cenām, kas ievērojami palielināja enerģijas izmaksas Ukrainai. Tas arī izraisīja pirmo gāzes krīzi 2006. gada janvārī.

¹⁹ Prezidenta Vladimira Putina paziņojums 2014. gada 18. martā. Izgūts (22.03.2021.) no: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603>.

pārņemšanas pamatā.²⁰ Kaut gan tas bija iemesls zināmiem īstermiņa zaudējumiem Krievijas attiecībās ar Rietumiem, ģeopolitiskais ieguvums Krievijas skatījumā bija ievērojami lielāks, turklāt ilgtermiņa.

Atšķirīga pozīcija Krievijai ir attiecībā uz Ukrainas austrumu reģioniem, kuros ir ievērojama krievu diaspora, bet kuru stratēģiskā vērtība nav salīdzināma ar Krimu. Doņeckas un Luhanskas gadījumā Krievija turpina uzsvērt, ka tā neapstrīd Ukrainas teritoriālo vienotību, un izvēlējusies citus paņēmienus kontroles nodrošināšanai, tajā skaitā 2019. gada aprīlī pieņemto lēmumu par Krievijas pilsonības izsniegšanu atvieglotā režīmā.²¹ Krievija ignorēja neatzīto reģionu valdību prasības pievienot tos Krievijai, uzsverot, ka tai nav teritoriālu pretenziju pret Ukrainu.²² Atšķirībā no situācijas ar Krimu tās stratēģiskās nozīmes dēļ, Krievija nav ieinteresēta reģionu pārņemšanā, tieši pretēji – nestabili reģioni Ukrainas sastāvā Krievijai sniedz vairāk ieguvumu, līdzīgi kā Piedņestra Moldovā. Situācija reģionā ir sastingusi, abas puses turpina apsūdzēt viena otru Minskas vienošanās nepildīšanā; attiecību progresa pazīmes ir retas, piemēram, ieslodzīto apmaiņa starp Kijevu no vienas puses un Luhansku un Doņecku no otras puses 2019. gada decembrī.

Ukrainas vēlme turpināt ekonomisko un politisko integrāciju Rietumu struktūrās, jo īpaši ES, ir pretrunā ar Krievijas interesēm redzēt Ukrainu kā savu ekonomiskās integrācijas projektu neatņemamu sastāvdaļu. Kā jau tika minēts, šie pretrunīgie mērķi nosaka abu valstu savstarpējās attiecības. Krievijas ārpolitika Ukrainā ir piemērs pakāpeniskās/inkrementālās pieejas izmantošanai savu mērķu virzīšanā, apvienojot virkni šķietami nesaistītu un sporādisku lēmumu (piemēram, tarifu un eksporta cenu izmaiņas, gāzes cenu palielināšana vai negadījums Kerčas šaurumā 2018. gadā) un būtiskas izmaiņas (piemēram, Krimas pārņemšana 2014. gadā). Krievija izmanto tās

²⁰ Neilgi pēc Krimas pārņemšanas Putins atzina, ka NATO spēku izvietošana Krimā (kas, viņaprāt, nepārprotami notiks, ja Ukraina pievienosies NATO, būs ģeopolitiski jutīgi Krievijai, jo Krievija tiks praktiski izstumta no Melnās jūras telpas. “Mēs tiktu atstāti tikai ar 450 vai 600 km garu piekrastes līniju, un tas arī viss!” “Tiešā līnija ar Vladimiru Putinu”. (2014. gada 17. aprīlis). Izgūts (21.03.2021.) no: <http://eng.kremlin.ru/news/7034>. Līdz Krimas pārņemšanai Krievijas Melnās jūras piekrastes līnija bija 421 km. Krima pievienoja vēl 750 km, un ar 1200 km Krievijai *de facto* ir otrā garākā Melnās jūras piekraste pēc Turcijas.

²¹ Russia starts giving passports to Ukrainians from Donetsk, Luhansk. (2019. gada 14. jūnijs). *Deutsche Welle*. Izgūts (23.03.2021.) no: <https://www.dw.com/en/russia-starts-giving-passports-to-ukrainians-from-donetsk-luhansk/a-49207353>

²² Piemēram, ārlietu ministra Sergeja Lavrova intervija. *Argumenti I Fakti*, (2017. gada 29. marts); Lavrov, S. (2018). *We are Polite People. Deliberations on Foreign Policy*. Moskva, Knizhniĭ Mir, 498. lpp.

ricībā esošo potenciālu teritoriju iegūšanai, izmantojot kontekstuālo oportūnismu, kuru pamato ar riska un ieguvumu analīzi. Šī pieceja kopumā ir vērstā uz stratēģisko mērķu sasniegšanu.

Moldova

Līdzīgi kā Ukrainas gadījumā, Krievijas ārpolitiku attiecībā uz Moldovu ietekmē Moldovas ārpolitikas prioritātes un izvēles un tas, kādā mērā tās atbilst Krievijas vīzijai. Kaut gan Krievija pozitīvi vērtē Moldovas neitrālo statusu, un tas tiek konsekventi atspoguļots Krievijas ārpolitikas stratēģiskajos dokumentos, fakts, ka Moldovai nav ambīciju pievienoties militārajām struktūrām, nenozīmē, ka abu valstu attiecībās nav spriedzes. Galvenie spriedzes faktori paliek Moldovas vēlēšanās integrēties ES (kas ir pretrunā Krievijas interesēm) un neatrisinātā situācija pašpasludinātajā Piedņestras Moldāvu Republikā (kurā Krievija ir ieinteresēta saglabāt *status quo*). Līdzīgi kā Ukrainas gadījumā, ierobežotās un tomēr pastāvīgās norādes par Krievijas centieniem Moldovā būtu jāskata plašākā kontekstā, ņemot vērā Krievijas uzskatus par tās pozīciju pasaulē un tās ambīcijām attiecībā uz NVS.

Gadu gaitā abas valstis ir vairākkārt paudušas cerības, ka to savstarpējās attiecības iegūs stratēģiskās partnerības nozīmi. Moldovas neitrālais statuss un tas, ka valstij nav ambīciju kļūt par militārās alianses sastāvdaļu, tomēr nav bijis iemesls siltākai attieksmei no Krievijas puses, jo tās ārpolitikas uzmanības centrā bija Moldovas iespējamā integrācija ES un tādējādi Krievijas ekonomiskās un politiskās ietekmes un tās vadītās ekonomiskās integrācijas procesu vājināšana. Tik tiešām, attīstoties Moldovas dialogam ar ES, attiecības ar Krieviju kļuva aizvien vēsākas. 2017. gadā prezidents Putins apgalvoja, ka “jāatzīst, ka abpusēji izdevīgās saites ar Krieviju ir pasliktinājušās, ņemot vērā mēģinājumus uzspiest ciešākas attiecības ar Eiropas Savienību.”²³ Šī pozīcija atspoguļojās ne tikai retorikā, bet arī lēmumos, piemēram, par tarifu un kvotu uzlikšanu, noliekot Moldovas vadību izvēles priekšā, it sevišķi ekonomiskajā ziņā. Kaut gan Moldovas politiskās aprindas joprojām paliek sašķeltas attiecībā uz ES un Krieviju, atspoguļojot arī sabiedrības nostāju, vienlaikus tas palīdz uzturēt līdzsvaru. Tā, piemēram, ar koalīcijas valdības lēmumu,

²³ Dyomkin, D. In Russia, Moldovan president says he may scrap EU trade pact. (2017. gada 17. janvāris). *Reuters*. Izgūts (24.03.2021.) no: <https://www.reuters.com/article/us-russia-moldova-eu/in-russia-moldovan-president-says-he-may-scrap-eu-trade-pact-idUSKBN151290>.

saglabājot Moldovas un ES Asociācijas līgumu, kuru 2016. gadā ievēlētais prezidents Dodons cerēja atcelt ar referendumu starpniecību un panākt pievienošanās Eirāzijas Ekonomiskajai savienībai. Krievijas prezidents ir vairākkārt paziņojis, ka apvienot dalību abās organizācijās nav iespējams. Tomēr, neskatoties uz Asociācijas līgumu ar ES, Moldovai tika atļauts saglabāt savu klātbūtni Krievijas vadītajā savienībā. 2017. gadā Moldova kļuva par pirmo Eirāzijas Ekonomiskās savienības novērotājvalsti, pamatojoties uz Moldovas prezidenta lēmumu, kuru uzreiz apstrīdēja toreizējais Moldovas premjerministrs, kārtējo reizi norādot uz sašķeltību Moldovas politiskajās aprindās. Kaut gan novērotājvalsts statuss nedeva Moldovai priekšrocības, tas parādīja Krievijas interesi neatstunt Moldovu, kamēr pastāv iespēja novērst valsts lēmumu par ciešāku integrāciju ar ES. Tas veicina politisko spriedzi arī pašā Moldovā, kas tādējādi kalpo Krievijas interesēm.

Moldovas ekonomiskā atkarība no Krievijas, kas sāka mazināties tikai pēdējo gadu laikā, noteikusi Krievijas varas instrumentu izvēli ārpolitikas mērķu sasniegšanā. Pēc ES Asociācijas līguma parakstīšanas Moldovas ekonomiskā atkarība no Krievijas sākusi mazināties, lielākoties pateicoties Krievijas uzliktajām sankcijām un eksporta kvotām (15 000 eksporta atļauju 2019. gadā, 18 000 – 2018. gadā).²⁴ Tādējādi piecus gadus pēc līguma parakstīšanas par lielāko Moldovas tirdzniecības partneri kļuvusi ES (54%), kam seko Krievija (10%) un Ķīna (7%). Aptuveni 64% no Moldovas eksporta nonāk ES tirgū,²⁵ tomēr Krievija joprojām paliek nozīmīga Moldovas pārtikas un lauksaimniecību produktu importētāja. Vienlaikus saglabājas Moldovas atkarība no Krievijas energoresursiem (99% no Moldovas gāzes patēriņa nāk no Krievijas), un Krievija nevēlas šīs sviras zaudēt, bet Moldova turpina maksāt par šiem resursiem augstākas cenas nekā Eiropas valstis.²⁶ Krievija pretojās Moldovas mēģinājumiem dažādot enerģijas piegādes avotus, apstrīdot 2017. gadā Moldovas parakstīto līgumu ar pakalpojumu sniedzēju

²⁴ Necsutu, M. Russia Tightens Quotas on Imports From Moldova. (2019. gada 24. oktobris). *BalkanInsight*. Izgūts (24.03.2021.) no: <https://balkaninsight.com/2019/10/24/russia-tightens-quotas-on-imports-from-moldova/>

²⁵ Eiropas Komisija. Izgūts (24.03.2021.) no: https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/moldova/index_en.htm

²⁶ Moldova maksā \$ 168 par tūkstoš kubikmetriem, augstāko cenu NVS valstu starpā (vidēja cena ir \$ 136), kamēr cena ES valstīm bija pazemināta līdz \$ 110 2020. gadā. Necsutu, M. Moldova pushes Gazprom to Lower Price for Gas. (2020. gada 2. septembris). *BalkanInsight*. Izgūts (23.03.2021.) no: <https://balkaninsight.com/2020/09/02/moldova-pushes-gazprom-to-lower-price-for-gas/>

Ukrainā. Krievija turpina investēt Moldovas ekonomikā, taču 2019. gadā tā bija pēc apjoma septītā investore, ievērojami zemākā pozīcijā nekā pirms 5–6 gadiem.²⁷ 2000. gada aprīlī, Covid-19 pandēmijas sākumā, Krievija piekrita izsniegt Moldovai aizdevumu līdz 200 milj. eiro ar zemu (2%) likmi.²⁸ Kopumā Krievija turpina uzturēt sviras savas ietekmes saglabāšanai, ko tā bieži vien izmanto ārpolitikas mērķu sasniegšanai. Un, kamēr Krievijas kvotas netraucē pašu Krieviju, kurai Moldova ir ļoti mazsvarīgs ekonomiskais partneris,²⁹ tās turpina būt instruments Moldovas sodīšanā par tās veikto izvēli pirms gandrīz astoņiem gadiem. Par to, ka “sods” sasniedz savu mērķi, liecina Moldovas dažādu ideoloģisku virzienu politiku mēģinājumi panākt kompromisu un nostabilizēt attiecības, jo īpaši energoresursu jomā.

Atšķirībā no Ukrainas Moldovas gadījumā Krievija izvēlējās samērā pasīvu pieeju vēlamo izmaiņu īstenošanai, galvenokārt koncentrējoties uz *status quo* saglabāšanu, tai skaitā pašpasludinātajā Piedņestras Moldāvu Republikā, kuru Krievija atzīst *de facto* un kas saglabājas kā stūrakmenis abu valstu attiecībās.³⁰ Krievijas pieeja Moldovas virzībai uz ES Asociācijas līgumu bija diezgan pasīva un aprobežojās ar ekonomiskās piespiešanas un politiskās retorikas selektīvu piemērošanu. Tāpat kā Ukrainas gadījumā, Krievijas iespējas veidot vidi savu mērķu sasniegšanai bija ierobežotas. Moldovas gadījumā Krievija bija gatava piekāpties un nespert izšķirošus soļus, piemēram, lai novērstu līguma parakstīšanu, kā tas tika darīts Ukrainas gadījumā. Tomēr tas nenozīmē, ka līguma parakstīšana būtu jāuzskata par zaudējumu, bet drīzāk par daļu no ilgtermiņa perspektīvas, kur ne visi soļi paredz lineāru pieeju vēlamajam iznākumam. Par to liecina, piemēram, intensificēts dialogs pēc eiroskeptiķa prezidenta Dodona ievēlēšanas 2016. gada beigās³¹,

²⁷ Shehadi, S. Moldova puts oreign investment first. (2019. gada 12. decembris). Izgūts (23.03.2021.) no: <https://www.fdiintelligence.com/article/76383>

²⁸ Sokor, V. (2020). Russian Loan for Moldova: A Strange Inter-Governmental Agreement. JamesTown Foundation, *Eurasia Daily Monitor*. 17 (62). Izgūts (24.03.2021.) no: <https://jamestown.org/program/russian-loan-for-moldova-a-strange-inter-governmental-agreement/>

²⁹ Piemēram, 2015. gadā tikai 0,1% no Krievijas importa nāca no Moldovas. Skatīt: Moldova and Russia: between trade relations and economic dependence. Report by the Expert-Grup. (2015). Izgūts (24.03.2021.) no: https://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/download/1348_10771108a3d22488655de8186bfb918

³⁰ Kopš 1992. gada, sekojot īsajam bruņotajam konfliktam, Krievija turpina uzturēt militārā spēka klātbūtni Piedņestras reģionā, neskatoties uz Kišiņevas iebildumiem.

³¹ Prezidents Dodons arī iebilda pret NATO Sakaru biroja atvēršanu Kišiņevā, kas bija plānota 2017. gada decembrī.

lai panāktu Moldovas izstāšanos no līguma (kas tā arī nenotika) un pievērstos Krievijas vadītajai Eirāzijas Ekonomiskajai savienībai.

Viens no galvenajiem faktoriem, kas nosaka Moldovas un Krievijas attiecības, ir situācija Piedņestrā. Krievija neizrāda interesi mainīt *status quo*, neskatoties uz vairākkārtējiem pašpasludinātās republikas vadības pieprasījumiem, tomēr attiecības aizēno tas, ka Krievija atzīst reģionu *de facto*. Lai arī formāli Krievija neatzīst Piedņestru par neatkarīgu valsti, tās nepārtrauktās politiskās, ekonomiskās³², militārās un diplomātiskās aktivitātes (Krievijai ir konsulāts Tiraspolē) reģionā līdzinās faktiskai atzīšanai un ir polarizējošs faktors attiecībās starp Moldovu un Krieviju. Līdzīgi, kā Ukrainas austrumu reģionu gadījumā, pašreizējās situācijas saglabāšana sniedz Krievijai vairāk priekšrocību nekā tās atrisināšana, un turpina būt par destabilizējošu faktoru valstī. Tajā pat laikā Piedņestras situācijas neatrisināšana nenovērsa ES Asociācijas līguma parakstīšanu, un tas varētu norādīt uz Krievijas pieejas neproduktivitāti, ņemot vērā izmaksas. Tādējādi var izteikt pieņēmumu, ka Krievijas klātbūtne Piedņestrā saistāma ne tikai ar noteikta nestabilitātes līmeņa uzturēšanu Moldovā, bet arī ar saspringto un sarežģīto situāciju Ukrainā. Krievijas karaspēka klātbūtnes Piedņestrā stratēģisko nozīmi īpaši pastiprināja Krimas pārņemšana, parādot Ukrainas ievainojamību vismaz no trim pusēm – austrumiem, dienvidiem un dienvidrietumiem.

Lai arī ģeopolitisko un ģeoekonomisko ierobežojumu dēļ Moldovas loma ir mazāka, Krievija savas reģionālās integrācijas procesos attiecībā uz to izvirzījusi zināmas intereses. Tās ārpolitika attiecībā uz Moldovu pārsvarā bija reaģējoša un oportunistiska. Sankcijas nepārprotami ir bijušas piespiešanas, pārliecināšanas vai stimulēšanas līdzeklis, nevis ekonomikas vai tirgus noteiktas. Bieža sankciju izmantošana ir nepārprotama norāde uz ierobežotām Maskavai pieejamajām alternatīvām, un tā ir pārbaudīta Krievijas pieeja vēlamā rezultāta sasniegšanai. Krievijas palielināta klātbūtne Gagauzijā, kuras iedzīvotāju vidū saglabājas salīdzinoši augsts atbalsta līmenis attiecībā uz Krieviju, ilustrē inkrementālo pieeju lielāku pārmaiņu panākšanai. Reģiona ietekme uz Moldovas ciešāku saikni ar ES ir neliela. Tomēr, apvienojot nelielas uzvaras (un dažkārt arī zaudējumus), pakāpeniski tiek virzīts Krievijas mērķis novērst Moldovu no kursa uz ES. Ņemot vērā Moldovas

³² Piemēram, Piedņestra praktiski nemaksā par gāzes piegādi no Krievijas, iekrājot ievērojamu parādu, kuru Kišiņeva atteicās maksāt. Tas arī var daļēji izskaidrot, kāpēc Krievijas gāzes cenas Moldovā paliek salīdzinoši augstas.

politisko spēku sašķeltību, kaut gan tā ir mazinājusies kopš pēdējām prezidenta vēlēšanām 2020. gada novembrī, un to, ka vairāk nekā puse no valsts iedzīvotājiem joprojām neatbalsta integrāciju ES,³³ Krievijas rīcība savu pozīciju nostiprināšanā, visticamāk, turpināsies.

Noslēgums

Krievijas ārpolitika Ukrainā un Moldovā ir jāvērtē caur Krievijas ārpolitikas noturīguma un ilgtermiņa perspektīvas prizmu un šo valstu attieksmi pret ES un NATO. Krievija atkārtoti izmantojusi pārbaudītu pieeju (asa retorika, ekonomiskās varas instrumentu pielietošana vēlamā iznākuma panākšanai, spriedzes uzturēšana abu valstu teritorijās), kas laika gaitā kļuvusi par atšķirīgu Krievijas pieejas stratēģiju, kurā inkrementālie un zemākā līmeņa lēmumi ir tieši saistīti ar vispārējo stratēģiju un ilgtermiņa vīziju par savu vietu reģionā un pasaulē. Šīs vīzijas īstenošanai ES klātbūtne nav vēlama, un tas parāda, ka Krievija skatās uz ES kā sāncensi. Ukrainas un Moldovas gadījums ir spilgts piemērs nepārprotamai spriedzei starp Krievijas un ES ietekmi šajās valstīs un reģionā kopumā, kā arī parāda Krievijas ilgtermiņa skatījumu par savu vietu pasaulē. Šī spriedze turpināsies un, iespējams, pastiprināsies, ņemot vērā ES vēlmi stiprināt savu stratēģisko autonomiju, kas ietver ne tikai ES ekonomiskās, bet arī politiskās un drošības intereses. Kamēr ES globālā vīzija ietver tās lomas pasaulē stiprināšanu, atkarības mazināšanu, attiecību ar kaimiņiem padziļināšanu un pieliecinātas klātbūtnes tajā pārstāvēšanu, tikmēr Krievija šādu pozīciju uztvers kā konfrontējošu savas lomas NVS palielināšanā un globālās ietekmes stiprināšanā. Ukrainas un Moldovas interesēs būtu konstruktīvu ekonomisko un politisko attiecību uzturēšana ar ES un Krieviju, tomēr līdz šim tām bija jāizdara izvēle, un bieži ar smagām sekām. Šāda spriedze turpināsies, kamēr netiks atrasts Krievijas un ES interešu samērošanas un sadzīvošanas modelis.

³³ Szeles, M. R. (2021. gada 15. janvāris). Examining the foreign policy attitudes in Moldova. *Plos One online journal*. Izgūts (24.03.2021.) no: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0245322>

The Economic Interdependence of the European Union and China: Inevitability or Opportunity?

Rūdolfs Oto Selga,

Student of Sinology at the University of Latvia

China's rapidly growing economy has increasingly gained in importance for European Union (EU) trade and investment. EU-China economic relations are a growing diplomatic focal point as well. In this paper the main issues to be addressed are how contingent the EU is on the Chinese economy. The recent blows to the world's economy from the Covid-19 pandemic and the rollout of the Comprehensive Agreement on Investment have put the EU-China economic relations under a spotlight. With qualitative research into the matter, this paper has found that the EU has indeed become acutely dependent on China in several critical industries. However, there are developments that can reduce this overreliance. Furthermore, the paper found that China has used this dependence as a tool for leverage in political matters regarding its more sensitive issues. While China has the ability and desire to use economic coercion to leverage EU member states individually, this paper argues that though EU cohesion may mitigate the risks, careful manoeuvring can also lead to leveraging unique opportunities in the EU-China relationship.

Keywords: China, economic dependence, European Union, foreign direct investment, strategic autonomy, trade.

Ķīnas strauji augošā ekonomika ieņem arvien nozīmīgāku vietu Eiropas Savienības (ES) tirdzniecības un investīciju jomā. ES un Ķīnas ekonomiskās attiecības kļūst par arvien aktuālāku diplomātisko attiecību jautājumu. Tomēr pašlaik ES atkarība no Ķīnas tirgus un šīs atkarības ietekme uz ES tiek izvērtēta. Šajā rakstā galvenie izvirzītie jautājumi ir – cik lielā mērā ES ir atkarīga no Ķīnas ekonomikas, ko tā var darīt, lai mazinātu šo ietekmi, kā arī jautājums, vai ES jāmazina ekonomiskā sadarbība ar ĶTR. Ņemot

vērā nesenos Covid-19 pandēmijas radītos pasaules ekonomikas satricinājumus un panākto vienošanos par Visaptverošo investīciju nolīgumu, jautājums par ES un Ķīnas ekonomikas attiecībām ir nonācis uzmanības centrā. Veicot izpēti šajā jautājumā, rakstā secināts, ka ES patiešām ir kļuvusi ļoti atkarīga no Ķīnas vairākās kritiskās nozarēs, taču ES novērota arī attīstība, kuras rezultātā atkarība no Ķīnas var mazināties. Rakstā konstatēts, ka Ķīna ir izmantojusi šo atkarību kā ietekmes sviru, lai risinātu tai būtiskus politiskus jautājumus. Rakstā izteikts pieņēmums, ka ES vienotā nostāja var nodrošināt risku mazināšanu pret Ķīnas spēju un vēlmi izmantot ekonomiskā spiediena sviras pret ES dalībvalstīm individuāli, taču vienlīdz svarīgas ir pārdomāti veidotas attiecības, kas var radīt unikālas iespējas ES un Ķīnas attiecībās.

Atslēgvārdi: ārvalstu tiešās investīcijas, ekonomiskā atkarība, Ķīna, stratēģiskā autonomija, tirdzniecība.

Introduction

The economy of the European Union is highly interlinked with that of China. The People's Republic of China (PRC) is fundamental to Europe's supply chain, and a growing market for European products and services.¹ However, the increasing tumult of the current international liberal institutional order depends on the continued flourishing of the EU-China relationship. The spotlight now focuses on the EU-China relationship. Many have pushed to develop strategic autonomy away from the polar-flux.² In the shadow of the shakeup of the international trade order during the last US administration, the PRC has silently expanded its use of sharp diplomacy to influence EU member states.³ Altogether, there are many obstacles in the way of the EU to developing strategic autonomy, and the economic reality is first among them.⁴

¹ European Commission. (2020). Visualisations – International Trade in Goods – Eurostat. Retrieved (14.03.2021) from: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/international-trade-in-goods/visualisations>

² European external Action Service.(2020). Why European Strategic Autonomy Matters. Retrieved (16.03.2021.) from: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/89865/why-european-strategic-autonomy-matters_en

³ Kuo, M.A. (2021). What Does the EU-China Investment Deal Mean for US-EU Relations? Retrieved (16.03.2021.) from: <https://thediplomat.com/2021/01/what-does-the-eu-china-investment-deal-mean-for-us-eu-relations/>

⁴ European external Action Service.

This contribution outlines the two core aspects that interlink EU and the PRC's economies and argues that even though it may need to be optimized to secure better control it may be impossible and perhaps undesirable.

The first part of the article outlines that the EU supply chains are in many cases completely dependent on the PRC, because of the supply and price of raw materials obtained in the PRC.⁵ The EU has options in terms of their suppliers, however, due to the number of factories that are employed in China by EU member states, moving production hinders the process of making a change.⁶

The second part of the article looks at direct investment and outlines that it is one of the possibilities at the disposal of the PRC to make EU member states even more economically dependent on it, through the use of debt trap diplomacy and initiatives such as the Belt and Road Initiative (BRI).⁷ Furthermore it explores the possibility that Chinese use of punishment diplomacy, soft power and economic coercion can influence EU member state decision making with regards to the PRC.⁸

Supply chain dependence

China is the EU's largest partner in terms of imports and second-largest in terms of exports.⁹ Approximately 19% of all EU imports and 9% of all exports come from China, constituting a major part of the EU trade balance.¹⁰

⁵ Mercator Institute for China Studies. (2021). Europe's China Watchers Eye Sanctions and Supply-Chain Diversification. Retrieved (16.03.2021.) from: <https://merics.org/en/short-analysis/europes-china-watchers-eye-sanctions-and-supply-chain-diversification>

⁶ Darvas, Z. (2020). Relocating Production from China to Central Europe? Not so Fast!. Bruegel. Retrieved (16.03.2021.) from: <https://www.bruegel.org/2020/08/relocating-production-from-china-to-central-europe-not-so-fast/>

⁷ Mercator Institute for China Studies. (2020). Mapping and Recalibrating Europe's Economic Interdependence with China. Retrieved (16.03.2021.) from: <https://merics.org/en/report/mapping-and-recalibrating-europes-economic-interdependence-china>

⁸ Mercator Institute for China Studies, 'Mapping and Recalibrating Europe's Economic Interdependence with China. Glaser, B.S. (2021). Time for Collective Pushback against China's Economic Coercion. Retrieved (16.03.2021.) from: www.csis.org/analysis/time-collective-pushback-against-chinas-economic-coercion

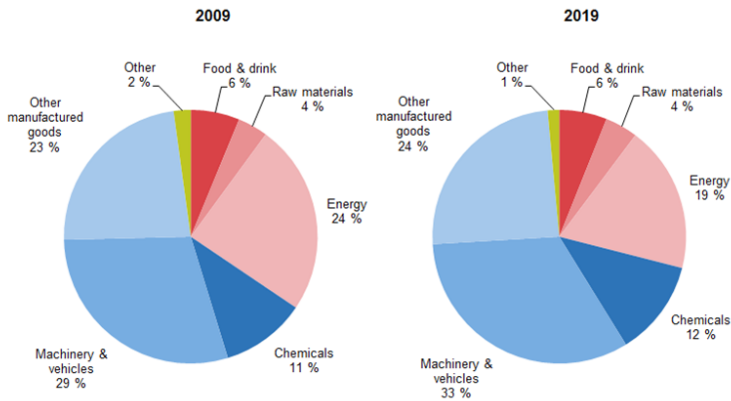
⁹ European Commission. (2020). Visualisations – International Trade in Goods – Eurostat. Retrieved (14.03.2021) from: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/international-trade-in-goods/visualisations>

¹⁰ European Commission. Extra-EU Trade in Goods - Statistics Explained. Retrieved (15.03.2021.) from: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Extra-EU_trade_in_goods

These imports include machinery, critical raw materials, telecommunications equipment, and most recently a sharp increase in Covid-19 related products, mainly due to specific made-up textile articles such as textile face masks, surgical masks disposable face masks and single use drapes.¹¹ Losing this major trade partnership has the potential to destabilize the EU economy as a whole.¹²

EU-27 imports by product group, 2009 and 2019

(%)

Source: Eurostat (online data code: ext_it_inltrtd)

eurostat

The destabilizing effect is caused by a deep vertical impact on priority segments of the EU economy that would apply if the EU-China trade relationship was to be disrupted. To further illustrate the need for decoupling, there are five industries which the EU is critically dependent on Chinese trade for. These are communications, energy, healthcare and public health, transportation systems, and water (including wastewater and storm water systems).¹³ For example, high-tech industries that are foundational to the aspirational EU knowledge-based economy as much as the functioning of

¹¹ European Commission. Extra-EU Trade in Goods - Statistics Explained. Retrieved (15.03.2021.) from: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Extra-EU_trade_in_goods

¹² European Commission. Visualisations – International Trade in Goods – Eurostat.

¹³ Extra-EU Trade in Goods – Statistics Explained.

its critical infrastructure are tied to trade with China.¹⁴ Telecommunications, energy and even military products and services depend on rare earth elements (REE), of which the EU imports more than 90% from China.¹⁵ China has made it clear that using REE exports as leverage is not off the table, as shown by its cut in export quotas for REEs in 2011.¹⁶ Though, sourcing REEs from the US has potential as an executive order to encourage the US's local production was issued under the Trump administration.¹⁷ European Rare Earths Competency Network (ERECON) states that over-reliance on Chinese imports for REEs is being mitigated by finding primary supplies of REEs in Europe and recycling.¹⁸

In terms of non-critical industries, the problem with intellectual property theft in the PRC is also of significant importance.¹⁹ It is currently much easier for China to export fake products to the EU than it is for the EU to export legitimate products to the PRC.²⁰ While not critical, the issue of the EU importing counterfeit goods is based more on demand than supply.²¹ While it is indeed an issue of the free-market allowing EU citizens to buy less expensive alternatives, it must still be addressed, because the Chinese government is allowing the production and export of counterfeit goods to continue.²²

In the past few years, the unpredictability of the international trade order has led to scrutiny of the EU's dependence on Chinese trade and bolstered

¹⁴ Lokker, N. (2020). Europe's Dangerous China Dependency. Charged Affairs. Retrieved (16.03.2021.) from: <https://chargedaffairs.org/europes-dangerous-china-dependency/>

¹⁵ European Commission. (2016). European Rare Earths Competency Network (ERECON). Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs. Retrieved (14.03.2021.) from: https://ec.europa.eu/growth/sectors/raw-materials/specific-interest/erecon_en

¹⁶ China Cuts Rare Earth Export Quotas, U.S. Concerned. Reuters, 28 December 2010. Retrieved (14.03.2021.) from: <https://www.reuters.com/article/us-china-rareearth-idUSTRE6BR0KX20101228>

¹⁷ Trump Issues Fresh Rare Earth Mining Executive Order. Reuters, 1 October 2020. Retrieved (16.03.2021.) from: <https://www.reuters.com/article/us-usa-rareearths-idUSKBN26M3ZI>

¹⁸ European Commission. (2016). European Rare Earths Competency Network (ERECON).

¹⁹ European Commission. (2020). Protection of European Intellectual Property. Retrieved (16.03.2021.) from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_12

²⁰ *Ibid.*

²¹ OECD. (2019). Trade in Fake Goods Is Now 3.3% of World Trade and Rising. Retrieved (16.03.2021.) from: <https://www.oecd.org/newsroom/trade-in-fake-goods-is-now-33-of-world-trade-and-rising.htm>

²² Rozen, M. (2020). EU Chides China and Others for IP Breaches – Again. Retrieved (16.03.2021.) from: <https://www.ft.com/content/0d48a5dc-9362-11ea-899a-f62a20d54625>

calls for the EU to move toward economic “strategic autonomy”.²³ Multiple major European firms in the electronics industry have considered moving production out of the PRC, following in the footsteps of Japan, which unveiled a program to bring Japanese-owned production elsewhere.²⁴ This risks growing costs for moving the production to other locations both in the act itself as well as an increase of labour costs as the PRC remains the cheaper option.²⁵

It must be noted that over 28% of global manufacturing output stems from the PRC.²⁶ Overtime the EU has grown to be increasingly reliant on the PRC for the supply of various manufactured goods.²⁷ These goods have evolved from low-grade items to advanced products such as consumer technologies, chemicals, and pharmaceuticals.²⁸ Furthermore, the Covid-19 pandemic has shown that in times of struggle, the PRC is not opposed to lowering its trade volume to safeguard itself.²⁹ Decoupling would allow the EU to uphold its fundamental values as major issues related to human rights violations in the PRC should be concerning.³⁰ These issues are well documented – there are an estimated four million people living in conditions of

²³ Hellendoorn, E. (2020). European Strategic Autonomy and Its Future Trade Policy. Atlantic Council. Retrieved (14.03.2021.) from: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/european-strategic-autonomy-and-its-future-trade-policy/>

²⁴ Li, X. (2020). Some European Firms Consider Moving Production out of China: Business Group. Global Times. Retrieved (14.03.2021.) from: <https://www.globaltimes.cn/content/1180463.shtml>; Tajitsu, N., Makiko, S., Ritsuko, Y. (8 June 2020). Japan Wants Manufacturing Back from China, but Breaking up Supply Chains Is Hard to Do. Reuters. Retrieved (14.03. 2021.) from: <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-japan-production-a-idUSKBN23F2ZO>; Ward-Foxton, S. (2020). UK Companies Consider Moving Manufacturing out of China. EE Times Europe. Retrieved (26.03.2021.) from: <https://www.eetimes.eu/uk-companies-consider-moving-manufacturing-out-of-china/>

²⁵ Tajitsu, N., Makiko, S., Ritsuko, Y. (8 June 2020). Japan Wants Manufacturing Back from China, but Breaking up Supply Chains Is Hard to Do. Reuters. Retrieved (14.03. 2021.) from: <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-japan-production-a-idUSKBN23F2ZO>

²⁶ Richter, F. (2020). These Are the Top 10 Manufacturing Countries in the World. World Economic Forum. Retrieved (14.03.2021.) from: <https://www.weforum.org/agenda/2020/02/countries-manufacturing-trade-exports-economics/>

²⁷ European Commission. (2021.). China - Trade - European Commission. Retrieved (14.03.2021.) <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/china/>

²⁸ Mercator Institute for China Studies. Mapping and Recalibrating Europe’s Economic Interdependence with China.

²⁹ Togoh, I. (2020). China Covered Up Coronavirus To Hoard Medical Supplies, DHS Report Finds. Forbes. Retrieved (16.03.2021.) from: <https://www.forbes.com/sites/isabeltogoh/2020/05/04/china-covered-up-coronavirus-to-hoard-medical-supplies-dhs-report-finds/>

³⁰ Human Rights Watch. (2021). World Report 2021: Rights Trends in China. Retrieved (16.03.2021.) from: <https://www.hrw.org/world-report/2021/country-chapters/china-and-tibet>

modern slavery, not including the forced labour it uses from prisoners, and Uyghur detainees.³¹ The Chinese government has used this labour as fuel for its rapidly growing economy and its position globally.³² However, due to the EU's dependency on China, discussions about human rights issues remain minimal.³³

Eventual EU efforts to redirect supply chains will affect many business sectors, even those unrelated to traditional security affairs.³⁴ The geographical location of EU zones of influence may dictate where future supply chains to Europe will flow. "Strategic autonomy" is now as important economically as it is politically or militarily. It bears noting, that due to Covid-19 related supply-chain contagion, both the imports and exports of the EU have struggled, equating to a loss of \$228 billion, and with the addition of factory shutdowns across the world, diversifying supply-chains has become an even larger risk.³⁵

Consequences of sharp power

Sharp power is a term used to describe an approach to international affairs that typically involves efforts at censorship or the use of manipulation to sap the integrity of independent institutions, by taking advantage of the asymmetry between free and unfree systems.³⁶ In the case of the PRC, this power exudes itself in the Chinese use of various forms of capital inflows, including equity, debt, and aid, to achieve geostrategic aims and divert from a

³¹ Ochab, E.O. (2020). Are We All Complicit In Modern Day Slavery? Forbes. Retrieved (16.03.2021.) from: <https://www.forbes.com/sites/ewelinaochab/2020/12/02/are-we-all-complicit-in-modern-day-slavery/>

³² U.S. Embassy in Georgia. (2020). China's Leaders Expand Use of Forced Labor. Retrieved (16.03.2021.) from: <http://ge.usembassy.gov/chinas-leaders-expand-use-of-forced-labor/>

³³ Mercator Institute for China Studies. Mapping and Recalibrating Europe's Economic Interdependence with China.

³⁴ Mercator Institute for China Studies. Mapping and Recalibrating Europe's Economic Interdependence with China.

³⁵ Solleder O., Velasquez, M.T. (2020). The Great Shutdown: How COVID-19 Disrupts Supply Chains. Retrieved (16.03.2021) from: <https://www.intracem.org/covid19/Blog/The-Great-Shutdown-How-COVID19-disrupts-supply-chains/>

³⁶ Walker C., Ludwig, J. (4 January 2018). The Meaning of Sharp Power. Foreign Affairs. Retrieved (16.03.2021.) from: <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2017-11-16/meaning-sharp-power>.

trajectory of integration into the community of democratic states.³⁷ Through such debt-trap diplomacy, and other similar manoeuvres, the PRC can attempt to exert its will against partner countries. In the EU, this approach has been attempted through Chinese FDI, exemplified by the increasing number of investments in critical infrastructure. The PRC's investment into Europe has exceeded \$318 billion over the last 10 years.³⁸ Entities partially or wholly owned by Beijing already own airports, seaports and wind farms in nine EU member states.³⁹ However, EU countries are not monolithic in their approach to Chinese FDI.

For example, Chinese investment in the Baltics, which have all taken part in the BRI is also a telling sign of Beijing's ambitions with investment.⁴⁰ With the cumulative value of Chinese FDI in the Baltics equating to EUR 0.1 bn, there has been little to show for their part in the BRI in terms of economic benefit.⁴¹ Instead of receiving investment, the Baltics received forums, exchange programs and summer camps.⁴² While this raises concerns of the PRC's use of soft power to influence the perception of Beijing, this also means that the Baltics are less inclined to receive Chinese investment than other EU member states such as Italy, Germany and Greece. This has the added benefit of allowing for criticism of Beijing without incurring major economic losses. EU member states that have not seen major economic benefit from the PRC have been outspoken about perceived threats from Beijing.⁴³ For example, the annual report from Estonia's Foreign Intelligence Service warned that the

³⁷ Evan A. Feigenbaum, E.A. (2017). *Is Coercion the New Normal in China's Economic Statecraft?* Carnegie Endowment for International Peace. Retrieved (16.03.2021) from: <https://carnegie-endowment.org/2017/07/25/is-coercion-new-normal-in-china-s-economic-statecraft-pub-72632>

³⁸ Zeneli, V. (2019). *Mapping China's Investments in Europe*. Retrieved (16.03.2021) from: <https://thediplomat.com/2019/03/mapping-chinas-investments-in-europe/>

³⁹ Tartar, A., Rojanasakul, M., Diamond, J.S. (23 April 2018). *How China Is Buying Its Way Into Europe*. Bloomberg. Retrieved (14.03.2021.) from: <https://www.bloomberg.com/graphics/2018-china-business-in-europe/>

⁴⁰ Morris, D. (2020). *The Three Seas Initiative: A European Answer to China's Belt and Road?* Retrieved (16.03.2021.) from: <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/three-seas-initiative-european-answer-china-s-belt-and-road>

⁴¹ Larsen, L. (2020). *Chinese Influence in the Baltic?* Danish Institute for International Studies. Retrieved (16.03.2021.) from: <https://doi.org/10.2307/resrep27543>

⁴² *Ibid.*

⁴³ Tiezzi, S. (2021). *Lithuania's Outreach to Taiwan Is Another Blow to China's Europe Diplomacy*. Retrieved (15.03.2021.) from: <https://thediplomat.com/2021/03/lithuanias-outreach-to-taiwan-is-another-blow-to-chinas-europe-diplomacy/>

PRC's foreign policy ambitions would lead to a "silenced world dominated by Beijing".⁴⁴ The Lithuanian National Threat Assessment similarly highlighted Chinese espionage as a national security threat.⁴⁵ With projects such as a port construction in Lithuania being considered, it is from these examples that EU member states and the EU as a whole should judge Chinese investment.⁴⁶

On the other hand, member states that have received major economic benefit from the PRC have different experiences. Cases where discussion of matters such as the protests in Hong Kong, mistreatment of the Uighur minority, forced labour, or even Beijing's initial mismanagement of Covid-19 has been shown to prompt intervention from Chinese diplomats.⁴⁷ Their intervention, whether that be in Sweden or Italy, has been a similar warning to stop meddling in Chinese internal affairs or else have their economies suffer.⁴⁸ This form of "political bullying" and coercion is especially apparent with Germany's handling of Huawei's 5g rollout, as China's ambassador to Berlin made implicit threats to the German car industry if Germany outright bans Huawei.⁴⁹ EU member states coming together to find a unified approach to EU-China investment is of utter importance, as otherwise, China is able to leverage each member state individually. China's use of sharp power on economic ties to EU member states continues to hinder EU cohesion.⁵⁰

While some member states, such as Hungary and Italy, are indeed open to Chinese FDI, which Beijing is more than willing to provide, this does

⁴⁴ Estonia Warns of "Silenced World Dominated by Beijing. (2021). The Frontier Post. Retrieved (16.03.2021.) from: <https://thefrontierpost.com/estonia-warns-of-silenced-world-dominated-by-beijing/>

⁴⁵ Rettman, A. (2021). China and Russia Abusing Corona for Geopolitics, Lithuania Says. EUobserver. Retrieved (16.03.2021.) from: <https://euobserver.com/foreign/151138>

⁴⁶ Larsen, L. (2020). Chinese Influence in the Baltic? Danish Institute for International Studies. Retrieved (16.03.2021.) from: <https://doi.org/10.2307/resrep27543>

⁴⁷ Strangio, S. (2020). Australian Import Bans Show the Sharp Edge of China's Economic Power. Retrieved (16.03.2021.) from: <https://thediplomat.com/2020/11/china-announces-sweeping-bans-on-australian-imports/>.

⁴⁸ Ambassador Gui Congyou Gives Exclusive Interview with Dagens Industri on Current China-Sweden Relations. (2019). Dagens Industri. Retrieved (16.03.2021.) from: https://www.fm-prc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zwjg_665342/zwbd_665378/t1726265.shtml

⁴⁹ Bennhold, K., Ewing, J. (16 January 2020). In Huawei Battle, China Threatens Germany "Where It Hurts": Automakers. The New York Times. Retrieved (16.03.2021.) from: <https://www.nytimes.com/2020/01/16/world/europe/huawei-germany-china-5g-automakers.html>

⁵⁰ Woody, C. (2019). NATO Is Finally Talking about China, and There Are 3 Big Problems It Has to Address. Business Insider. Retrieved (16.03.2021.) from: <https://www.businessinsider.com/china-poses-3-problems-in-europe-for-nato-2019-12>

cause problems for EU cohesion for all member states. A lack of unity in specific foreign and security policy areas is a source of fragility.⁵¹ The EU's strength and credibility abroad has a direct correlation to its internal unity and cohesion, which builds on its diversity. A lack of unity and coordination among member states can, at times, limit the effectiveness and agility of action at EU level, which can enable foreign powers to apply divide-and-rule strategies. As the US has turned more of its focus towards the PRC, it is possibly the most convenient time for EU member states to side with the US. Not only would this decrease the effectiveness of Chinese economic coercion for EU member states, combining forces with the US would put the EU and US in a position of power with regards to Beijing.⁵² However, while the EU itself has not yet made a concrete plan against its "systemic rival", an EU-US stance is not yet feasible. Beijing's move to rush the Comprehensive Agreement on Investment (CAI) is also noteworthy, as it was clear the PRC was worried about the prospect of closer EU-US coordination regarding China's economic practices.⁵³ The push to sign it before the Biden administration had the chance to fully take office, is a clear win for Beijing, as the EU agreed to the deal without consulting the US. Not only is Beijing capable of using FDI to divide the EU itself, it is also able to weaken EU-US relations.⁵⁴

In terms of strategic autonomy, the CAI may lead to the prevention of EU companies being put at a disadvantage by the US-China trade deal. It must be noted, however, that the EU's push for strategic autonomy is not fully directed at being autonomous from the PRC, but the US as well.⁵⁵

EU cohesion is a significant obstacle to overcome when deciding on a unified approach to economic ties with the PRC. In the face of persisting economic and political challenges, such as the current one caused by the Covid-19 pandemic, member states reverting to pursuing unilateral policies

⁵¹ Larsen, L. (2020). Chinese Influence in the Baltic? Danish Institute for International Studies. Retrieved (16.03.2021.) from: <https://doi.org/10.2307/resrep27543>

⁵² Trofimov, Y. (28 February 2020). Europe's Face-Off With China. Wall Street Journal. Retrieved (15.03.2021.) from: <https://www.wsj.com/articles/europes-face-off-with-china-11582905438>

⁵³ James Carafano, J., Gupta, A., Smith, J.M. (2021.). The Pitfalls of the China-EU Comprehensive Agreement on Investment. Retrieved (16.03.2021.) from: <https://thediplomat.com/2021/01/the-pitfalls-of-the-china-eu-comprehensive-agreement-on-investment/>

⁵⁴ de Weck J., Freymann, E. (2021). Europe Is Getting Closer to China, But Biden Can Pull It Back. Foreign Policy. Retrieved (16.03.2021.) from: <https://foreignpolicy.com/2021/01/21/china-eu-agreement-investment-cai-biden-transatlantic-rift/>

⁵⁵ *Ibid.*

with Beijing would push European institutions further into the side-lines. This issue is already managed by the EU's push for the CAI. During Germany's presidency of the Council of the EU, Merkel pushed for the CAI, to create a level playing field for FDI to and from the PRC, as well as address issues of forced transfer of technologies, behaviour of state-owned enterprises, and transparency rules for commitments and subsidies in relation to sustainable development.⁵⁶

As the CAI rolls out, there are concerns about how much Beijing's signature on such an agreement would be worth when it comes to economic pacts. Considering the similarities of many EU member states and Australia, it is worth looking into Chinese-Australian trade relations. Despite having signed the China-Australia Free Trade Agreement (ChAFTA), Beijing still implemented numerous trade restrictions against Australia after Canberra called for an independent investigation into the origins of the Covid-19 pandemic.⁵⁷ This is but one of many examples where Beijing has not respected its commitments, so there is ample reason to wonder why the CAI would be any different.

Conclusion

For the EU, the economic relationship with the PRC is a polarized one, depending on which facet is being looked at. While the EU has strong economic incentives for dealing with the PRC, such as increased economic autonomy from the US as part of the EU's strategic autonomy efforts, difficulties arise when increasing reliance on the PRC. The question of whether economic benefits outweigh the possible drawbacks of using Chinese labour, which is firmly cemented in human rights violations, is one that is inherently hard to answer.

As a rapidly growing trade and investment partner for the EU, not only are there concerns about how the PRC's massive economic power is partially

⁵⁶ de Weck J., Freymann, E. (2021). Europe Is Getting Closer to China, But Biden Can Pull It Back. *Foreign Policy*. Retrieved (16.03.2021.) from: <https://foreignpolicy.com/2021/01/21/china-eu-agreement-investment-cai-biden-transatlantic-rift/>

⁵⁷ Russell, C. (27 January 2021). China Fails to Learn from Trump Backfire in Trade War, Is Losing against Australia. *Reuters*. Retrieved (15.03.2021.) from: <https://www.reuters.com/article/us-column-russell-commodities-china-aust-idUSKBN29W0HE>

built on values the EU does not agree with, there are concerns about how dealing with a systemic rival can influence the EU. Instead of a focus on EU values, there is a shift to the valuation of a Chinese partnership. Reducing the EU's dependence on the US needs to be balanced with the increasing dependence on the PRC. Diversification of trade and production in order to prevent critical dependence on one or the other is important, as highlighted by the effects of the Covid-19 pandemic. Diversification of trade can solve the EU's issue of critical dependence on the PRC in some industries, however, the issue of REE's does not have an immediate solution. In non-critical industries, there is little the EU can do to stop Chinese competition, especially due to Beijing's blind eye on intellectual property theft. Overall trade with the PRC is not inherently negative, but there are major issues that need to be dealt with in the upcoming future as the EU.

The trade issue is only one part of the equation. Economic rewards in the form of investments, such as ones tied to the BRI, or improved market access are also of utter importance. Beijing's use of soft power and economic coercion has been a documented issue, and it manifests in discouraging European governments from speaking up on sensitive issues for Beijing, such as the situation with Hong Kong, the South China Sea, and major human rights violations. Unification is key, and with the CAI on the table, the EU is moving towards a more cohesive stance on the PRC. As a systemic rival, the growing incompatibility between EU and Chinese economic and political systems is among the major issues tied to the EU-China economic relations. A coordinated strategy would take the PRC's advantage away, as each member state alone has little leverage with Beijing, but the EU has ample economic leverage.

Eiropas Savienības stratēģiskās autonomijas perspektīvas enerģētikas un klimata politikas jomā

Gunārs Valdmanis,

Latvijas Elektroenerģētiķu un Energobūvnieku asociācijas izpilddirektors

Rakstā ir veikta Eiropas Komisijas stratēģiskās autonomijas plānošanas dokumentu būtiskāko iniciatīvu un pamatnostādņu enerģētikas un klimata politikas jomā analīze, vērtējot šo Eiropas Savienības politisko iniciatīvu atbilstību un mijiedarbību ar aktuālajām tendencēm enerģētikas sektorā. Analīze ļauj secināt, ka kopumā stratēģiskās autonomijas plānošanas dokumentos klimata un enerģētikas politikā izvirzītie mērķi atbilst stratēģiskās autonomijas politikas ietvaros formulētajām prioritātēm un var tās būtiski veicināt. Vērtējot no enerģētikas nozares attīstības tendenču viedokļa, Eiropas Savienības stratēģiskās autonomijas pamatnostādņēs EK ir pamatoti atteikusies no vairāku aktualitāti zaudējušu problēmu prioritizēšanas (piemēram, fosilo energoresursu piegāžu diversifikācijas), vienlaikus akcentējot nozares jaunus klimata un enerģētikas nākotnes izaicinājumus, kas saistīti ar stratēģisko rūpniecības izejvielu pieejamību.

Atslēgvārdi: atjaunojamie energoresursi, enerģētika, energoapgādes drošība, ilgtspēja, klimata pārmaiņas, viedā attīstība.

The article analyses the main initiatives and guidelines of the European Commission's strategic autonomy planning documents in the field of energy and climate policy, assesses the compliance of respective European Union policy initiatives and their relation with current trends in the energy sector. The analysis leads to the conclusion that, in general, the goals set in the strategic autonomy planning documents for climate and energy policy are generally well in line with the priorities formulated within the framework of strategic autonomy policy and can significantly contribute to them. From the point of view of trends in the energy sector, the

Commission has rightly refrained from prioritizing a number of obsolete issues (such as the diversification of fossil energy supplies) in EU strategic autonomy guidelines, while emphasizing new and future climate and energy challenges related with the availability of strategic industrial raw materials and components.

Keywords: climate change, energy, energy supply security, renewable energy sources, smart development, sustainability.

Ievads

Jau vairākus gadus klimata un enerģētikas politika Eiropas Savienības politikas plānošanā ir kļuvusi par cieši saistītu, nesaraujamu tandēmu – to lielā mērā jau 2014. gadā iezīmēja tobrīd topošais Eiropas Komisijas lēmums apvienot enerģētikas un klimata politikas jautājumus un uzticēt tos vienam komisāram. Klimata un enerģētikas politikas jomu apvienošana lielā mērā ir mainījusi arī Eiropas Savienības kopējās enerģētikas politikas uzsvarus – līdz 2014. gadam ievērojami lielāks uzsvars bija tieši uz enerģētisko neatkarību, savukārt pēc 2014. gada daudz lielāka prioritāte ir piešķirta ietekmes uz vidi samazināšanai un oglekļa emisiju ierobežošanai. Tomēr vai kopumā ir pamats apgalvot, ka šo komunikācijas uzsvaru maiņas iespaidā ideja par enerģētisko neatkarību, kuru pamatoti varam uzskatīt par daļu no Eiropas Savienības stratēģiskās autonomijas, ir atvirzīta otrajā plānā? Iepazīstoties ar Eiropas Savienības politikas plānošanas dokumentiem, kas veltīti stratēģiskās autonomijas analīzei¹, varam noteikti atbildēt noliedzoši – gluži pretēji, Eiropas Komisija, atsaucoties uz vairākām globālām enerģētikas nozares tendencēm, pārliecinoši pamato šobrīd aktuālās klimata un enerģētikas politikas ciešo saikni un mijiedarbību ar stratēģiskās autonomijas interesēm. Papildus tam jāpievērš uzmanība vēl vienam apstāklim, uz kuru ilgtermiņa stratēģiskās plānošanas dokumentos ir likts mazāks uzsvars – proti, uz Eiropas Savienības sekmīgi paveiktajiem mājasdarbiem, kuri daudzus no iepriekš nozīmīgajiem problēmjautājumiem savā ziņā ir padarījuši neaktuālus.

¹ European Commission. (2020). 2020 Strategic Foresight Report. Charting the course towards a more resilient Europe. Izgūts (25.03.2021.) no: [https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/strategic_ foresight_report_2020_1.pdf](https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/strategic foresight_report_2020_1.pdf)

Iepriekšējās prioritātes zaudē aktualitāti

Ja vēl aptuveni 2005. gadā viens no centrālajiem Eiropas Savienības enerģētikas politikas jautājumiem bija ietekmes palielināšana attiecībā ar ārējiem energoresursu piegādātājiem, šobrīd jau minētajā stratēģiskās autonomijas politikas analizē šis jautājums faktiski vairs netiek skarts. Kā vienu no iemesliem tam var minēt pēdējo 20 gadu laikā Eiropas enerģētikas bilancē notikušās straujās izmaiņas, atjaunojamās enerģijas īpatsvaram tādos sektoros kā elektroenerģētika pat dubultojušies.² Otrs iemesls ir tas, ka, neraugoties uz to, ka importētās enerģijas apjoms kopējā energobilancē joprojām saglabājas augsts, ne mazāk nozīmīgas pārmaiņas ir notikušas arī pašā energoresursu tirgus struktūrā, un Eiropas Savienības tirgus ir tehniski gatavs ievērojami lielākai piegādātāju konkurencei. Īpaši spilgts piemērs tam ir atsevišķas valstis, kuras reformas ir ieviesušas tieši pēdējos gados – tajā skaitā Baltijas valstis, kurās, piemēram, dabasgāzes cena vairumtirdzniecības tirgū samazinājusies līdz ievērojami zemākam līmenim nekā Krievijas tradicionālajai sabiedrotajai Baltkrievijai.³ Treškārt – gan Eiropas ekonomikas attīstības tendenču, gan arī globālo ekonomisko norišu rezultātā enerģētikas sektora īpatsvars, līdz ar to – arī ietekme, Eiropas Savienības kopējā ekonomikā ir samazinājusies. Proti, ekonomikai ilgtermiņā pieaugot straujāk nekā energoresursu cenām, kā arī palielinoties izmaksām, kas saistītas ar darbaspēku, energoresursu cenu svārstības kopējo Eiropas (un arī lielāko daļu citu industriāli attīstīto pasaules reģionu) konkurētspēju ietekmē aizvien mazāk, dažādu valstu politikas veidotāju vidū mainoties arī paradigmai par ekonomikas attīstības un konkurētspējas priekšnoteikumiem – pašmērķīgi lēta energoapgāde vairs netiek uzskatīta par gandrīz vienīgo iespējamo industriālās attīstības priekšnoteikumu, bet, gluži pretēji, nostiprinās izpratne par to, ka energoapgādes nozares ekonomiskā un tehnoloģiskā konkurētspēja prioritātes ziņā ir līdzvērtīga citām rūpniecības un infrastruktūras nozarēm. To vēl vairāk nostiprina arī fakts, ka atjaunojamās enerģijas tehnoloģijas pašas par sevi aizvien pārliecinošāk kļūst par eksportspējīgu precī, savukārt vēsturiski izmantotās enerģijas ražošanas tehnoloģijas, kas balstītas uz fosilajiem

² European Commission. (2019). Energy balance sheets. Izgūts (01.03.2021.) no: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/10077623/KS-EN-19-001-EN-N.pdf>

³ DW. (14.05.2020.). Лукашенко возмущен ценами на российский газ. Izgūts (01.02.2021.) no: <https://www.dw.com/ru/лукашенко-возмущен-ценами-на-российский-газ/a-53435118>

energoresursiem, piedzīvo pakāpenisku norietu pat tādās valstīs kā Ķīna.⁴ Arī Baltijas un Skandināvijas reģionā pieejamā elektroenerģijas cenu statistika norāda uz to, ka, balstoties uz tirgus apsvērumiem, jaunu uz fosilajiem energoresursiem balstītu elektroenerģijas ražotņu attīstība faktiski jau ir kļuvusi ekonomiski nepamatota, un salīdzinājumā ar vairākiem atjaunojamās enerģijas resursiem, piemēram, vēja enerģiju, tai vairs nav nekādu vērtīgu ekonomisku priekšrocību.

Tieši šo iemeslu dēļ ilgtermiņā jautājums par ārējo energoresursu apgādes stabilitāti Eiropas Savienības izturētspējas kontekstā ir kļuvis otršķirīgs – esošās tendences norāda uz to, ka, pieaugot energoefektivitātei mājokļu sektorā, kā arī palielinoties atjaunojamo energoresursu īpatsvaram kopējā energobilancē, iespējamie primārās enerģijas apgādes traucējumi, kas saistīti ar ārējiem piegādātājiem, nākotnē aizvien mazāk spēs ietekmēt Eiropas Savienības tehnoloģisko un ekonomisko drošību.

Aktualizējas rūpniecības izejvielu un iekārtu jautājums

Tomēr Eiropas Komisija pamatoti atzīst, ka, neskatoties uz sekmīgi uzsāktajām iniciatīvām klimata un enerģētikas politikas jomā, tās mājasdarbi autonomijas stiprināšanā nebūt nav noslēgušies, un, mazinoties vēsturiskajai atkarībai no fosilajiem energoresursiem, vienlaikus ir aktualizējies jautājums par energoapgādes tehnoloģijām nepieciešamo izejvielu apgādi – tas skar tādus kritiski nozīmīgus izejmateriālus kā grafitis, kobalts, litijs, kā arī retie metāli, no kuriem vairākiem ir izšķiroša nozīme, piemēram, enerģijas akumulācijas iekārtu, vēja un saules enerģijas iekārtu, kā arī elektroierīču ražošanā. Piemēram, Eiropas Komisijas prognozes liecina, ka jau 2030. gadā Eiropas Savienībai var būt nepieciešams pat 18 reizes vairāk litija nekā šobrīd, tāpēc EK uzsver – nākamo gadu laikā par būtiskāko prioritāti var kļūt tieši stratēģiski nozīmīgo rūpniecības izejvielu diversifikācija, kā arī strauja aprites ekonomikas un atkritumu pārstrādes nozares attīstība, nodrošinot jau šobrīd izmantoto vērtīgo izejvielu atgriešanos rūpniecībā.

Pēdējo mēnešu notikumu attīstība liecina, ka izejvielas, iespējams, nebūs vienīgais izaicinājums, ar kuru Eiropas Savienībai nāksies saskarties tuvāko

⁴ CarbonFree. (03.06.2020.). China's power sector could be '10% cheaper in 2030' with more renewables. Izgūts (22.03.2021.) no: <https://www.carbonbrief.org/guest-post-chinas-power-sector-could-be-10-per-cent-cheaper-in-2030-with-more-renewables>

gadu laikā, un energoapgādes un klimata politikas kontekstā rūpīgi būtu jāvērtē vismaz vēl divi nozīmīgi izaicinājumi. Viens no tiem ir Eiropas Savienības salīdzinoši lielā atkarība no datoru komponentu ražotājiem citos pasaules reģionos un šo produktu tirgus svārstībām. Piemēram, 2021. gada sākumā strauji pieaugusi kriptovalūtas popularitāte, kas ir veicinājis gandrīz lavīnveidīgu atsevišķu datoru detaļu (piemēram, augstas veiktspējas grafiskās apstrādes iekārtu) cenu pieaugumu par vairāk nekā 100%. Lai gan šobrīd ir pārāgri spriest par to, vai šādiem tirgus satricinājumiem ir potenciāls atstāt ilgtermiņa ietekmi uz valstu ambīcijām digitālās transformācijas jomā, piemērs ilustrē, ka būtisku daļu globālās ekonomikas ietekmē salīdzinoši neliels tehnoloģiju uzņēmumu loks. Piemēram, globālajā datoru komponentu ražošanas industrijā varam runāt par trijiem šādiem uzņēmumiem (“Intel”, “AMD” un “Nvidia”), kuru ražotajai produkcijai praktiski nav plaši pieejamu alternatīvu, un kuru ražošanas jaudas jau šobrīd daudzos gadījumos nereti izrādās nepietiekamas, lai nodrošinātu globālo pieprasījumu. Globālais augošais pieprasījums pēc skaitļošanas jaudām var nozīmēt to, ka Eiropas Savienībai nākamajās desmitgadēs, plānojot intensīvu ekonomikas digitalizāciju, ir pamats nopietni apsvērt iespēju stiprināt savas jaudas un neatkarību arī šai nozarei nepieciešamo iekārtu, it īpaši pusvadītāju, ražošanā, lai sevi pasargātu no iespējamajiem globāliem satricinājumiem.

Otrs iespējamais būtiskais izaicinājums ir sociālekonomiska rakstura – kopumā pēdējā desmitgadē inženierzinātņu nozares ceļ trauksmi par studentu skaita samazinājumu ar inženierzinātnēm saistītajās mācību programmās⁵, un to tiešā veidā izjūt arī enerģētikas nozare. Lai gan vēsturiski energoapgādes nozarei ir sekmīgi izdevies ieviest ļoti daudz automatizācijas un viedo tehnoloģiju risinājumu, kas ir ļāvis ievērojami samazināt nozarei nepieciešamo speciālistu skaitu, daudzās Eiropas Savienības valstīs jauno speciālistu interese par izglītības iegūšanu enerģētikas jomās ir nepietiekama, lai ilgtermiņā nodrošinātu darba tirgus pieprasījumu pat apstākļos, kad darba vietu skaits nozarē sarūk, un reģionālā līmenī to vēl vairāk aktualizē darba tirgus mobilitāte un speciālistu aizplūšana no valstīm ar zemāku vidējo atalgojumu. Palielinoties elektrotransporta popularitātei, kā arī pieaugot patērētāju interesei par autonomiem energoapgādes risinājumiem, pieprasījums

⁵ Becker, F.S. (2010). Why don't young people want to become engineers? Rational reasons for disappointing decisions. *European Journal of Engineering Education*, (4),35. Izgūts (23.03.2021.) no: <https://doi.org/10.1080/03043797.2010.489941>

pēc nozares speciālistiem palielināsies, tomēr var izrādīties, ka gan atsevišķu Eiropas Savienības valstu, gan Eiropas Savienības kopumā spēja apmierināt nozares pieprasījumu var izrādīties vāja vai novēlota. Tiesa, šis nav potenciāls izaicinājums tikai Eiropas Savienības valstīm, bet daudzos gadījumos arī vairākiem citiem pasaules industriāli attīstītajiem reģioniem.⁶

Vienlaikus, kā atzinusi Eiropas Komisija, tieši pandēmijas izraisītā krīze apliecina ne vien to, cik mūsdienu ekonomika ir atkarīga no digitālajām tehnoloģijām, bet arī to, cik ļoti lielā mērā digitālās tehnoloģijas stiprina ekonomikas izturētspēju, un tieši izglītības nozare ir pierādījusi augstu spēju adaptēties nepierastajiem apstākļiem. Tādējādi var secināt, ka nav pamata novērtēt pārāk zemu arī izglītības nozares spēju pielāgoties darba tirgus izmaiņām.

Joprojām neatrisināts jautājums – vienlīdzīga konkurence

Lielākajai daļai ārpolitikas ekspertu 2020. gadā pilnīgi noteikti nepalika nepamanīts viens no Baltijas valstu “karstajiem jautājumiem” – Baltkrievijas jaunuzbūvētās atomelektrostacijas līdzdalība Eiropas Savienības valstu enerģijas tirgū, kuru jau vairākus gadus uzturēt Eiropas enerģētikas un klimata politikas dienaskārtībā īpaši aktīvi ir centusies Baltkrievijas kaimiņvalsts Lietuva. Lai gan daži no Lietuvas izmantotajiem argumentiem debatēs, kas veltītas minētās atomelektrostacijas ražotās elektroenerģijas iespējamajai nonākšanai Eiropas valstu tirgos ir vērtējami kā visai pretrunīgi, kopumā arī raugoties no kopējās Eiropas Savienības enerģētikas un klimata politikas, daudzas no Lietuvas pretenzijām ir ilgtermiņā pat ļoti pamatotas un nozīmīgas. Proti, Eiropai ieviešot aizvien modernākas tehnoloģijas un stingrākas prasības energoapgādes nozares ietekmes uz vidi novēršanai, aizvien aktuālāks kļūst jautājums par to, cik vienlīdzīga un taisnīga ir konkurence starp Eiropas Savienības enerģijas ražotājiem un enerģijas piegādātājiem no trešajām valstīm.

Pirmkārt, kā savā stratēģiskās autonomijas pārskatā uzsver Eiropas Komisija, iepērkot resursus no trešajām valstīm, ir jārēķinās, ka ne visos gadījumos to ievērotie standarti vides aizsardzības, energoefektivitātes, darbinieku sociālās aizsargātības un citās būtiskās ar ilgtspēju saistītās jomās

⁶ Johnson, W.C., Jones, R. C. Declining Interest in Engineering Studies at a Time of Increased Business Need. Izgūts (20.02.2021.) no: https://www.worldexpertise.com/Declining_Interest_in_Engineering_Studies_at_a_Time_of_Increased_Business_Needs.htm

ir līdzvērtīgi standartiem, kādi ir saistoši Eiropas Savienības uzņēmumiem, un tādējādi pastāv risks, ka trešo valstu preču un resursu piegādātāji, strādājot Eiropas Savienības tirgū, iegūst nepamatotas konkurences priekšrocības attiecībā pret Eiropas uzņēmumiem, vienlaikus radot ievērojami lielāku pieprasījumu apkārtējais videi.

Otrs, ne mazāk būtisks jautājums ir saistīts ar valsts atbalsta nosacījumiem – lai veicinātu konkurenci preču pakalpojumu tirgos, Eiropas Savienība jau daudzus gadus ir noteikusi būtiskus ierobežojumus publiskā sektora atbalstam lielākajā daļā rūpniecības nozaru un industriju, ieskaitot arī energoapgādes nozari. Protams, trešo valstu energoresursu importa gadījumā pierādīt tiešu valsts atbalsta klātbūtni ir ievērojami sarežģītāk, tāpēc arī šajā ziņā saglabājas būtisks risks, ka spēles nosacījumi starp Eiropas Savienības enerģijas piegādātājiem un piegādātājiem no trešajām valstīm var nebūt vienlīdzīgi. Diskusijas par Baltkrievijas atomelektrostacijas iespējamo līdzdalību Eiropas Savienības enerģijas tirgū šo jautājumu ir aktualizējušas vēl vairāk, jo kopumā publiski pieejamā informācija par projektu norāda uz to, ka, ņemot vērā projektā veiktās investīcijas un piesaistīto kredītlīdzekļu atmaksas nosacījumus, kā arī citas šādai ražotnei raksturīgās izmaksas, atomelektrostacijas ražotās elektroenerģijas realizācija Baltijas valstu tirgū lielāko daļu gada nav pārlicinoši ekonomiski pamatota un raisa šaubas par iespējamo valsts atbalstu ražotnes ambīcijām strādāt Eiropas Savienības valstu tirgū.

Taisnības labad ir jāpiebilst, ka trešo valstu energoresursu piegādātāju konkurences priekšrocības enerģijas tirgū ir tikai daļa no ievērojami lielāka izaicinājuma, kas, jāatzīst, Eiropas stratēģiskās autonomijas jautājumiem vērtīgajā pārskatā nav skarts – proti, piemēram, elektroenerģijas sektorā konkurences nevienlīdzības jautājums ir aktuāls ne vien saistībā ar trešo valstu energoresursu piegādātājiem, bet arī pašas Eiropas Savienības tirgus ietvaros. Tas ir saistīts ar faktu, ka būtiska daļa no esošajām elektroenerģijas ražošanas jaudām ir izveidotas vēstures periodos, kuros gan vides aizsardzības, gan arī konkurences regulējums bija ievērojami atšķirīgs no pašreizējā regulējuma, kas daļai jau šobrīd strādājošo tirgus spēlētāju sniedz būtiskas konkurences priekšrocības attiecībā pret tirgus jaunpienācējiem, šādi bremzējot jaunu laicīgu investīciju pieplūdumu nozarē. Piemēram, Baltijas pārvades sistēmas operatoru secinājumi, ieskaitot arī Latvijas elektroenerģijas pārvades sistēmas operatoru pārskatus, norāda uz to, ka turpmāk Baltijas valstīs ir sagaidāms

ražošanas jaudu deficīts, kā arī prognozējams paaugstināts pieprasījums pēc balansējošajām jaudām⁷, it īpaši – no 2025. gada, kad ir plānota Baltijas valstu sinhronās darbības pārtraukšana ar Krievijas un Baltkrievijas energosistēmām. Jaudu trūkums nav saistīts ar to, ka Baltijas reģiona energouzņēmumi finansiāli nespētu veikt nepieciešamās investīcijas, bet gan ar to, ka esošajos tirgus apstākļos šīm investīcijām pietrūkst ekonomiska pamatojuma – elektroenerģijas vairumtirdzniecības cena gada griezumā lielākoties ir pārāk zema, lai segtu ražotnēs veiktos kapitālieguldījumus un ekspluatācijas izmaksas, un faktiski bez papildu atbalsta daudzos gadījumos spēj nodrošināt tikai atsevišķu enerģijas ražošanas avotu, piemēram, vēja parku, attīstību. Vienlaikus jāuzsver, ka šī nozares attīstības dilemma nav unikāla tikai Baltijas valstīm, un ar līdzīgu problēmu nākamajās desmitgadēs var saskarties arī tādas valstis kā Polija, Vācija un Zviedrija.

Šī iemesla dēļ var prognozēt, ka Eiropas Savienībā nākamajā desmitgadē aktualitāti saglabās arī jautājums par tiešu vai netiešu valsts atbalstu investīcijām enerģētikas nozarē un klimata novēršanas pasākumiem. Tas ir pietiekami liels izaicinājums, jo, pirmkārt, iepriekšējās desmitgadēs sniegtais atbalsts investīcijām enerģētikā vairākās Eiropas valstīs, tai skaitā arī Latvijā, ir guvis visai pretrunīgu vērtējumu, un tam ir salīdzinoši neliels sabiedrības atbalsts. Otrkārt, turpinot salīdzinoši dāsnu atbalstu enerģētikas nozares attīstībai, Eiropas Savienība riskē nonākt situācijā, ka enerģijas vairumtirdzniecības tirgū ilgstoši saglabāsies konkurences kropļojumi, kuri ierobežos investoru interesi par ieguldījumiem bez valsts atbalsta. Treškārt, piešķirot pārāk mazu atbalstu vai nepiešķirot to nemaz, pastāv risks, ka Eiropas ekonomika un energoapgādes sektors (un tādējādi arī klimata politika) var piedzīvot satricinājumu, ko izraisītu elektroenerģijas jaudu nepietiekamība un ar to saistīts elektroenerģijas cenu ilgāka termiņa pieaugums.

Vērtējot Eiropas Savienības stratēģiskās autonomijas stiprināšanas iniciatīvas, var secināt, ka šobrīd Eiropas Savienības politikas veidotāji šo izaicinājumu risināšanai ir gatavi tikai daļēji. Lielā daļā no Eiropas Savienības enerģētikas un klimata politikas plānošanas dokumentiem ļoti liels uzsvars ir likts uz enerģijas taupības un izlietojuma efektivitātes paaugstināšanas

⁷ Pārvides sistēmas operatora ikgadējais novērtējuma ziņojums par 2019. gadu. 2020. Izgūts (10.03.2021) no: https://www.ast.lv/sites/default/files/editor/PSO_Zinojums_2019.pdf

pasākumiem, kuri lielā mērā turpmākajās desmitgadēs mīkstinātu iespējamās problēmas, ko var izraisīt gaus investīciju pieplūdums enerģijas ražotnēm un vienlaikus pieaugošais pieprasījums pēc balansējošajām jaudām elektroenerģijas sektoram.

Tomēr vienlaikus par būtisku problēmu jāuzskata apstākļi, ka energoapgāde lielā daļā Eiropas Savienības valstu joprojām tiek uzskatīta par sociāl-ekonomiski jutīgu nozari, un daudzos gadījumos joprojām ir novērojama prakse, ka enerģijas tarifi tiek izmantoti arī kā sociāla atbalsta instruments, piešķirot īpašas priekšrocības noteiktām patērētāju grupām, piemēram, māj-saimniecībām. Lai gan kopumā tā sauktā enerģētiskā nabadzība ir uzskatāma par būtisku problēmu vairākās Eiropas Savienības valstīs, daudzos gadījumos mēģinājumi ierobežot enerģētisko nabadzību nav bijuši mērķēti uz tām sabiedrības grupām, kurām šāds atbalsts ir nepieciešams visvairāk, bet gan uz ievērojami plašākām sabiedrības grupām, turklāt daudzos gadījumos enerģētiskās nabadzības novēršanas pasākumiem ir bijis vairāk simbolisks raksturs – piemēram, Latvijas apstākļos šādu atbalstu lietotāji galvenokārt ir saņēmuši tieši elektroenerģijas patēriņam, lai gan lielākajā daļā gadījumu par ievērojami būtiskāku izmaksu slogu sabiedrības mazāk aizsargātajai daļai ir uzskatāms tieši siltumenerģijas patēriņš.

Bieži vien arī dalībvalstu īstenotie centieni novērst māj-saimniecību enerģētisko nabadzību ir pretrunā ar citiem enerģētikas un klimata politikas mērķiem un apsvērumiem – piemēram, publisku kapitālsabiedrību centieni noteikt maksimāli zemu siltumenerģijas tarifu mazina māj-saimniecību ieinteresētību vai pat ekonomiskās iespējas veikt nepieciešamās investīcijas mājokļu energoefektivitātes paaugstināšanā. Faktiski šobrīd daudzās no Eiropas valstīm ir raksturīga situācija, ka ar nepārdomātu sociālās politikas instrumentu palīdzību tiek subsidēta primāras enerģijas izšķiešana. No tā var secināt – lai sasniegtu savus izvirzītos mērķus enerģētikas un klimata politikas ilgtspējas veicināšanai, daudzos gadījumos Eiropas Savienības valstīm var nākties pārskatīt ne tikai enerģētikas sektora vispārējos regulējuma principus, bet arī veikt krietnu revīziju sociālā atbalsta un mājokļu politikā, tai skaitā gan atsakoties no tieša enerģijas patēriņa subsidēšanas un aizstājot to, iespējams, ar daļēju atbalstu mājokļu energoefektivitātes paaugstināšanai, gan arī ar tiešu un precīzi mērķētu finansiālu atbalstu sabiedrības maznodrošinātākajām grupām enerģijas patēriņa segšanai.

Papildus tam par būtisku uzdevumu Eiropas Savienības enerģijas un klimata politikas ilgtspējas mērķu veicināšanai būtu jāuzskata arī administratīvo un politisko šķēršļu samazināšana enerģētikas un klimata izmaiņu mazināšanas pasākumiem – pieaugot atjaunojamās enerģijas un elektroenerģijas apgādes infrastruktūras blīvumam, aizvien vairāk Eiropas Savienības valstis saskaras ar būtisku iedzīvotāju un vietējo pašvaldību pretestību šādu projektu attīstībai, kas nereti ierobežo jaunu elektroenerģijas ražošanas jaudu attīstību pat tajos gadījumos, kad to attīstība ir ekonomiski pamatota bez īpaša valsts atbalsta. Pat gadījumos, kad nozares uzņēmumiem izdodas iegūt nepieciešamās atļaujas jaunu ražotņu attīstībai, to izmaksas ievērojami sadārdzina gan ilgais laiks, kas tiek veltīts sabiedriskajām apspriešanām, gan arī risks, ka projekta attīstība var netikt uzsākta un pabeigta sākotnēji plānotajā laikā. Līdz ar to, lai sekmīgi īstenotu iecerētos mērķus klimata un enerģētikas politikā, Eiropas Savienības valstīm (vēlams – arī Eiropas Komisijai) nāksies ievērojami pārskatīt arī principus, daudzos gadījumos, iespējams, ne tikai izvirzot augstākas prasības investoriem, bet arī sabiedrībai – attiecībā uz tiem nosacījumiem, ar kuriem tā var ierobežot jaunu enerģijas ražotņu vai energoapgādes infrastruktūras attīstību.

II

INTERVIJA

Četri drošības grozi

Intervija ar Airi Rikveili, Latvijas Aizsardzības ministrijas nacionālo ekspertu Eiropas Komisijas Ģenerālsēkretariātā

Ina Strazdiņa,

Latvijas Televīzija

“Mums ir jāsaprot, vai tie instrumenti, kas bija mūsu rīcībā pirms pieciem gadiem, darbojas arī tagad,” saka Latvijas Aizsardzības ministrijas nacionālais eksperts Eiropas Komisijas Ģenerālsēkretariātā Airis Rikveilis, skaidrojot vienu no šobrīd lielākajām aktualitātēm Eiropas Savienības drošības un aizsardzības jomā – dokumenta “Stratēģiskais kompass” izstrādāšanu. Airis strādā direktorātā, kas ir atbildīgs par ārējām attiecībām, un struktūrvienībā, kas savukārt atbild par kopējās drošības un aizsardzības politikas koordināciju. Viņa tiešajos darba pienākumos ietilpst plašs uzdevumu loks, tajā skaitā koordinēt Eiropas Komisijas pozīciju jautājumos par militāro mobilitāti, strādāt ar PESCO (Pastāvīgā strukturētā sadarbība aizsardzības jomā) un “Stratēģiskā kompasa” koordinācijas jautājumiem. Tā kā pandēmijas laiks diktē savus nosacījumus, esam sazinājušies Zoom platformā. Airis intervijas laikā atrodas Briselē, mājās, kas ierobežojumu laikā ir arī viņa birojs. Lietojam “Tu” formu, jo ar Airi jau ilgākus gadus esam pazīstami.

Lūdzu pastāsti, cik ilgā laika posmā jau varam runāt par aizsardzības iniciatīvu?

Eiropas Savienības (ES) Aizsardzības iniciatīvu aizsākums meklējams jau pirms vairākiem gadiem. Daudz koordinētākā veidā 2015. un 2016. gadā

Eiropas Komisija piedāvāja šos jautājumus risināt un ielikt dienas kārtībā Krimas aneksijas iespaidā un pēc izmaiņām, kas notika starptautiskajā struktūrā pēc 2014. gada. Strukturēts darbs pie to attīstības ir sācies pēc 2016. gada, kad tika apstiprināta ES Globālā stratēģija, un tajā tika iezīmēti tālākajai darbībai nepieciešamie virzieni, uz kuriem balstoties, tika izveidotas virkne aizsardzības iniciatīvu. Pirmā – Koordinētais gadskārtējais aizsardzības pārskats, ko izstrādāja 2017. gada maijā, tam sekoja PESCO (Pastāvīgā strukturētā sadarbība), Militārā mobilitāte, Eiropas Aizsardzības fonds ar tā priekšgājējām programmām, Eiropas Aizsardzības industrijas attīstības programma un Zinātnes un pētniecības programma, Militārā plānošanas un vadības spēja, kā arī Civilo operāciju koordinācijas programmas. Šajā laikā ir izveidota minēto iniciatīvu struktūra un sistēma, tās tiek vadītas dažādos līmeņos un dažādās ES institūcijās. Lielākā daļa, protams, ir dalībvalstu iniciatīvas, kurās dalībvalstis arī nosaka, cik ambiciozas tās vēlas būt, kādas idejas vēlas virzīt. Tātad arī rezultāti ir sagaidāmi tieši saistībā ar dalībvalstu spēju panākt savstarpējas vienošanās. Eiropas Aizsardzības fonds šajā ziņā varbūt mazliet atšķiras, jo, lai arī dalībvalstīm ir tiesības lemt par to, kur gadskārtējo programmu ietvaros tiks investēti ES līdzekļi, iniciatīvu pārvalda Eiropas Komisija, tā nosaka, kuri projekti tiek finansēti, un “pieskata” šo projektu dzīves ciklu. Eiropas Aizsardzības fonda galvenā ideja ir Eiropas aizsardzības industrijas konsolidēšana un atbalsta sniegšana tās attīstībai, savukārt visas pārējās iniciatīvas ir vērstas uz dalībvalstu aizsardzības spēju paaugstināšanu un modernizēšanu.

Cik tālu ir pavierzījusies Eiropas Aizsardzības fonda darbība?

Tā sauktajās “priekšgājēju programmās”, piemēram, Eiropas Aizsardzības industrijas attīstības un pētniecības programmā, jau ir sasniegti zināmi rezultāti. Piemēram, pagājušajā gadā, noslēdzoties projektu grantu piešķiršanai, 200 miljoni eiro tika sadalīti dažādiem aizsardzības industrijas attīstības projektiem, tāpat arī pētniecības attīstības programmā, kas tika īstenota kopā ar Eiropas Aizsardzības aģentūru. Kopumā pirmie rezultāti ir diezgan labi. Arī viens mūsu reģiona konsorcijs, kas pretendēja uz atbalstu, iesniedzot projektu par bezpilota sauszemes transporta līdzekļu attīstību, saņēma nozīmīgu atbalstu. Bet, runājot par pašu Eiropas Aizsardzības fondu – pašreiz tiek pabeigtas sarunas starp Komisiju, Eiropas Padomi un Eiropas Parlamentu, un ir lielas cerības, ka pavisam drīz tiks pieņemts Eiropas Aizsardzības

fonda regulējums, un tas sāks pilnvērtīgi darboties atbilstoši tam finansējumam, ko dalībvalstis pieņēma daudzgadu budžeta ietvaros. Tas nozīmē, ka nākamo septiņu gadu laikā fonda rīcībā būs pieejami vairāk nekā 8 miljardi eiro dalībvalstu aizsardzības industriju atbalstam. Aizsardzības fonds ir ilgtermiņa mehānisms, lai palīdzētu Eiropas aizsardzības industrijai gan turēties tehnoloģiskā attīstībā, gan konsolidēt savas šobrīd ļoti fragmentētās iespējas iepretim citiem globāliem spēlētājiem.

Vācijas prezidentūras laikā ES radās “Stratēģiskā kompasa” iniciatīva. Ko tā ietver?

Vispirms jāpastāsta, kāds bija tās rašanās iemesls. Ir trīs faktori, kuriem ir jāpievērš lielāka uzmanība. Kopš 2016. gada, kad tika pieņemta ES Globālā stratēģija, tā noteica vairākus uzdevumus – spēt efektīvi reaģēt uz dažādiem konfliktiem un krīzēm, sadarboties ar partneriem un aizsargāt Eiropas pilsoņus. Lai arī stratēģijas aktualitāte nav zudusi, drošības situācija pasaulē ir ievērojami citāda nekā pirms pieciem gadiem. Tas, ko mēs šodien lasām globālajā stratēģijā, ir ļoti pareizi noformulētas stratēģiska līmeņa idejas, bet daudzos gadījumos cilvēkiem, kuri strādā ar šo jautājumu īstenošanu operacionālā līmenī, nedod skaidrību par precīzāku virzienu. Globālā stratēģija nerunā arī par to, kas konkrēti būtu jāsasniedz ES kā globālas drošības spēlētājam, kādā laika sprīdī un ar kādiem līdzekļiem. Un tāpēc pagājušā gada jūnijā ES Padome uzdeva ES Augstajam pārstāvim ārlietās un drošības politikā ciešā sadarbībā ar dalībvalstīm attīstīt Stratēģisko kompasu. Padomes secinājumos tika ierakstīts: “lai pastiprinātu un vadītu Eiropas Savienības ambīciju līmeņa īstenošanu un kontekstā ar ES Globālo stratēģiju, lai varētu attīstīt Kopējo ES drošības un aizsardzības kultūru” – un, balstoties uz mūsu kopējām vērtībām un mērķiem, tika pieņemts lēmums to attīstīt. Ar šī instrumenta palīdzību visas iepriekš minētās aizsardzības iniciatīvas tiks vadītas vienā virzienā uz vienotu aktīvu izpildes mehānismu. Daļa no Stratēģiskā kompasa konteksta ir arī ES un NATO attiecības, kas pēdējo piecu gadu laikā ir nozīmīgi attīstījušās. Ir parakstītas divas kopīgas deklarācijas par ES un NATO sadarbību, proti, 2016. un 2018. gadā, kopumā septiņas jomas un 74 sadarbības priekšlikumi. Tas ir būtisks politisks faktors, kas, protams, palīdz ES drošības un aizsardzības pasākumu īstenošanā.

Nevienam nav noslēpums, ka mēs šobrīd dzīvojam vidē, kur starptautiski atzītie drošības mehānismi tiek mērķtiecīgi un no dažādām pusēm

grauti. To dara politiskie spēlētāji, kam nepatīk uz iepriekšējos gados panāktiem konkrētiem noteikumiem balstīta starptautiskā vide. Tas ir lielā mērā pretēji Eiropas Savienības redzējumam uz pasauli, kur pastāv cieņa pret panākto vienošanos, multilaterālismu, kā arī respekts pret starptautisko institūciju lomu. No šī viedokļa ļoti būtiska ir mūsu pašu un mūsu partneru noturība šajā situācijā. Stratēģiskais kompass ļautu daudz precīzāk saprast, ko darīt Eiropas Savienības iekšienē, un kā sadarboties ar partneriem. Ir nepieciešams arī precīzāk izprast, kā ES dalībvalstis mijiedarbojas ar ES institūcijām. Piemēram, mēs vēl neesam līdz galam analizējuši, kā ES institūcijas var palīdzēt dalībvalstīm, kad tām ir nepieciešamība pasludināt un ieviest Eiropas līgumā paredzēto 42.7. pantu, saskaņā ar kuru “gadījumos, kad kāda dalībvalsts kļūst par bruņotas agresijas upuri savā teritorijā, pārējām dalībvalstīm ir pienākums sniegt tai atbalstu un palīdzību ar visiem to rīcībā esošajiem līdzekļiem saskaņā ar Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtu 51. pantu”. Francija pēc Parīzē notikušajiem teroraktiem 2015. gadā tieši to arī izdarīja. Ir precīzāk jāsaprot, kā dalībvalstis rīkojas šādā situācijā, kā tās sadarbojas ar institūcijām. Kā šajā kontekstā darbojas ES institūciju palīdzības mehānismi, ja dalībvalsts redz nepieciešamību ieviest Līguma par Eiropas Savienības darbību 222. pantu jeb tā dēvēto “solidaritātes klauzulu”, kas paredz palīdzību dalībvalstij, ja tā ir “teroristu uzbrukuma vai arī dabas vai cilvēku izraisītas katastrofas upuris”. Īsāk sakot – mums ir jāsaprot, vai tās politikas un instrumenti, kas bija mūsu rīcībā pirms pieciem gadiem, ir efektīvas un darbojas joprojām, vai ir nepieciešami kādi uzlabojumi un izmaiņas.

Ne mazāk svarīgs faktors ir nepieciešamība pēc detalizētāka un precīzāka skata uz partnerību. Partnerību ir daudz, un tām ir dažādi raksturi. Bet, tā kā Stratēģiskais kompass galvenokārt skatās uz tiem jautājumiem, kas skar Kopējo drošības un aizsardzības politiku, protams, arī partnerību jautājumi ir aplūkojami šādā kontekstā. Tas, kas notiek otrpus okeānam, ir ļoti būtiski. Ir jāsaprot, kā mēs sadarbosimies ar jauno ASV administrāciju tās pilnvaru termiņā. Transatlantiskās saistības nekur nepazūd, tās ir svarīgas ikvienam gan Briselē, gan dalībvalstu galvaspilsētās. *Brexit* ir atstājis ietekmi, un šobrīd ir jādomā par to, kā mēs sadarbosimies ar saviem britu kolēģiem drošības un aizsardzības jomā. Lielbritānija ir aizgājusi no ES, bet drošības problēmas nav zaudējušas aktualitāti. Bieži tiek minētas tādas valstis kā Kanāda un Norvēģija, un ir jāsaprot, kā ar tām šajos jaunajos apstākļos varam strādāt ciešāk, piemēram, šīm valstīm vairāk iesaistoties Pastāvīgās strukturētās

sadarbības mehānismā. Šīs ir galvenās jomas, ar kurām mums nākamo piecu, desmit gadu laikā būtu jāstrādā, lai ES būtu globāla līmeņa drošības procesu ietekmīgs dalībnieks, nevis vilktos notikumiem astē.

Kas sakāms par pašu kompasu?

Tas ir balstīts uz pirmo Eiropas līmeņa draudu analīzi. Pirmo reizi ir veikta šāda padziļināta analīze, pateicoties četrdesmit civilajiem un militārajiem izlūkdienestiem, kas ir devuši savu vērtējumu un vienojušies par to, kāda ir apdraudējumu vide gan plašākā kontekstā, gan Eiropas ietvaros. Tas, protams, ir klasificēts dokuments, bet, kopumā ņemot, iedod skaidru un nepārprotamu kontekstu lēmumu pieņēmējiem par apdraudējuma vidi, un kādus secinājumus no tā var izdarīt. Tātad, balstoties uz šo analīzi, Stratēģiskais kompass tiek veidots ar domu, ka tas novedīs mūs pie kopīgas vienošanās par politiskajām prioritātēm aizsardzības un drošības izaicinājumu priekšā nākamo piecu līdz desmit gadu laikā. Dokumentam paredzētas divas daļas – politisko komponentu sadaļa, kas izskaidro situāciju, kādā ES no drošības viedokļa atrodas, un četriem “groziem”, kuru ietvaros tiktu analizētas konkrētas problēmas un mēģināts formulēt tālākās prioritārās rīcības. Šie grozi ir krīzes vadība, noturība, spēju attīstība un partnerība.

Attiecībā uz krīzes vadību galvenie jautājumi ir par to, kā mēs varētu vairot spēju atbildēt uz dažādiem drošības izaicinājumiem un palielināt savu operacionālo gatavību un spēju reaģēt uz dažādām krīzēm.

Krīzēm ir dažāda intensitāte, un jo tā augstāka, jo ātrāka un efektīvāka atbilde no starptautiskajām institūcijām tiek sagaidīta.

Svarīgs jautājums ir arī gatavība ES operācijām. Tradicionāli sāpīgs jautājums ir spēku veidošana, to regulāra nomainīšana un uzturēšana operācijās, lai nerastos iztrūkumi karavīru skaitā, ekipējumā un atbalsta mehānismā.

Noturības jautājumos būtiski pieminēt veselu virkni izaicinājumu, kas saistīti ar kiberdrošību un aizsardzību, hibridā apdraudējuma pārvarēšanu. Tie mūsu dienaskārtībā nav pirmo dienu, tāpēc var teikt, ka šajā jomā daudz darba jau ir izdarīts. Tomēr tehnoloģiju attīstība šos jautājumus padara ar katru dienu arvien sarežģītākus, tāpēc arī ES atbildēm uz šiem izaicinājumiem jābūt ikdienas uzmanības lokā. Šodien mēs sastopamies ar nepieciešamību nodrošināt mūsu pilsoņu, komersantu un ES institūciju brīvu piekļuvi kibervidei, jūrām un okeāniem un pat kosmosam. Nespēja piekļūt šīm “kopējām vidēm” ir bīstama ES drošībai, un to mēs nedrīkstam pieļaut.

ES militāro spēju attīstībā, kā jau iepriekš runājām, ir daudz darīts, lai ar ES finanšu instrumentu palīdzību veicinātu lielāku dalībvalstu un to industriju sadarbību. Tuvākajos gados šie nesē aizsāktie procesi ir konsekventi jāturpina, jo mums ir jānodrošina ES aizsardzības industriju spēja ražot to, kas ES dalībvalstu karavīriem ir nepieciešams. Tas darāms arī tālab, ka tehnoloģiju jomā jau tuvākajos gados pieaugs autonomo sistēmu un mākslīgā intelekta loma, biotehnoloģiju un virsskaņas tehnoloģiju izmantošana. Lai saglabātu tehnoloģiskās attīstības tempu, dalībvalstīm ir jādefinē, ko un kad tās vēlas sasniegt. Daudzkārt dzirdams, ka tehnoloģiju attīstības cikli kļūst arvien īsāki, un izmaksas – arvien pieaugošas. Vienlaikus jāņem vērā, ka izmaksas, ko varētu radīt potenciāls tehnoloģiju iztrūkums, daudzos gadījumos varētu būt vēl lielākas. ES jāspēj ne tikai nodrošināt nepieciešamās spējas, bet arī izveidot drošu piegādes sistēmu dalībvalstu vajadzībām gan ikdienas situācijās, gan dažādās neparedzamās krīzēs. Te jautājumi, kas iekļauti iepriekšējos Stratēģiskā kompasa grozos, ir cieši saistīti.

Visbeidzot, runājot par partnerību, kam jau iepriekš pieskāriemies, ir jāpiemin ES un NATO sadarbība. Ikvienam ekspertam un vienkārši interesentam šajā jomā ir jāsaprot, ka NATO un Eiropa nevar tikt skatīta kā pretmeti – viens vai otrs, viens pret otru. Personiski es to tā neredzu un nevarētu arī piekrist oponentiem, kas saka, ka, piemēram, Eiropas aizsardzības industrijas stiprināšana un attīstība būtu kaut kādā mērā vērsta uz ASV vai NATO lomas mazināšanu. Partnerības grozā NATO vienmēr spēlēs svarīgu lomu.

Kas šo procesu vada?

Stratēģiskā kompasa veidošanas procesu vada Eiropas Ārējās darbības dienests. Dalībvalstis lemj par to, cik ambiciozam šim dokumentam ir jābūt, kas ir konkrētie priekšlikumi, par kuriem varētu vienoties. Ar savu redzējumu piedalās arī Eiropas Komisija un Eiropas Aizsardzības aģentūra. Kompasa stratēģiskais saturs rādītājs ir apstiprināts, balstoties uz dalībvalstu sniegtajiem priekšlikumiem. Tagad esam fāzē, kad ir sācies dalībvalstu dialogs, kura ietvaros dalībvalstis piedāvā savu redzējumu un mēģina vienoties par to, ko mēs rakstīsim pašā Stratēģiskā kompasa dokumentā. Pats dokuments tiks rakstīts rudenī. Pirmajai darba versijai būtu jābūt gatavai līdz aizsardzības ministru tikšanās reizei novembrī. Ja viss virzīsies sekmīgi, nākamgad pavasarī Francijas prezidentūras laikā šim dokumentam būtu jābūt apstiprinātam.

Kā uz šādu Eiropas stratēģiskā redzējuma veidošanu varētu raudzīties ASV?

ASV reakcijai noteikti vajadzētu būt pozitīvai, jo jebkas, kas stiprina Eiropas spējas gan kvantitatīvi, gan kvalitatīvi, gan no savstarpējās sadarbības viedokļa, lai sastrādātos ar ASV spēkiem, ir tikai un vienīgi apsveicami. Protams, paliek tādi risināmi jautājumi kā intelektuālās un patenta tiesības, bet te ir jāsaprot, ka Stratēģiskais kompass nemēģina atrisināt šos jautājumus, jo tie nav tiešā veidā saistīti ar Kopējo drošības un aizsardzības politiku. ES partneri spēs pozitīvi novērtēt progresu militārās mobilitātes īstenošanā. Šis ir arī viens no svarīgākajiem PESCO projektiem – kad ES Padome pieņēma skaidrus noteikumus, ar kādiem trešās valstis var piedalīties PESCO projektos, gan ASV, gan Norvēģija un Kanāda nekavējoties izrādīja interesi piedalīties, un patlaban tiek gatavoti nepieciešamie lēmumi, lai visas trīs valstis tiktu akceptētas šajā projektā. Ikvienam, kurš piedalās šajā PESCO projektā, ir skaidrs, ka ASV dalībai militārās mobilitātes projektā ir milzīga pievienotā vērtība. Militārā mobilitāte ir arī viens no sekmīgākajiem ES un NATO sadarbības projektiem. Abu organizāciju sadarbība skaidri parāda, ka tā infrastruktūra, ko varēsim attīstīt, pateicoties militārās mobilitātes projektiem, pozitīvi ietekmēs kopējo ES valstu spēju pārvietot savus spēkus, kā arī NATO spējas, ja Aliansei tas būs vajadzīgs. NATO nozīme kolektīvajā aizsardzībā nemainās, bet Eiropas Savienības darbības un pūles, lai veicinātu kopējās mobilitātei nepieciešamās infrastruktūras attīstību, ir svarīgas gan Eiropai, gan NATO, gan arī dalībvalstu civilajām institūcijām.

LATVIJAS
POLITOLOGU BIEDRĪBA

LATVIJAS INTERESES EIROPAS SAVIENĪBĀ